

د قلندر دېوان

د نرلمی هیواد مل
سریزه اوسمون

۱۳۵۶

پښتو ژبه

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

خطاط

روحانی رویا

د چاپ شمیر

۱۰۰۰ تھو کہ

د چاپ خای

دولتی مطبعه

قلندر
او
دهغه ديوان

* دتیر کالد چونگا بن په میاشت کی په دوو وروستیو پیړیو کی د پښتو د چاپ شوو آثارو د بین المللی سیمینار په مقدمه ما تی غونډو کی د قلندر د دیوان د متن تهیه او چاپول هم و منل شول ، د سیمینار په وروستیو غونډو کی د متن د تهیه ، نقل او مقابلی او مقدمه کښنن کار ما ته را وسپارل شو ، موږ د دیوان متن له هغی واحدی نسخی نه ، چی د جمهور ی ارگ په کتابخانه کی ساتل کیږی ، برابر کړ ، او د دیوان اودهغه د ویونکی په باب خپله څیر نه په لاندی ډول وړاندی کوو :

قلندر :

د قلندر په نامه له یوولسم هجری قرن نه تر اوسه څلور تنه شاعران په دی ژبه کی تیر شوی دی ، چی موضوع د روښانتیا لپاره به د نورو دریو په خصوص دیوی لنډی یا دونی ناسته ورسته په خپله اصلی موضوع پیل وکړو .

* د قلندر د دیوان د ځینو برخو په تصحیح او د سریزی د موادو د برابرولو او چاپ په برخه کی زما فاضلو استادانو پوهاند عبدالحی حبیبی ، پوهاند عبدالشکور رشاد ، زما گران او محترم ملگری ښاغلی حبیب الله رفیع ، او زما گران ورو ربدا لکریم پتنگ دزیری ځوان او تکړه مهتمم له ماسره مدد کړی ، ټولو ته د زړه دکومی کور ودانی وایم .

ددغه نامه په شا عر انوکي تر ټولو قدیم سړی د خوشحال
خان خټک (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هـ ق) او دده د زوی اشرف خان
هجري (۱۰۴۴-۱۱۰۶ هـ ق) معاصر دی ، خو شحال خان
دده په باب ویلي دي :

چی لاف و هی د شعر نن په دا دور دی ډیر
خدای دی نه کا چی به وایم حال د دیو تیرو بیړ
خوک پاوی خوک نیم پاوی قلندر پکی نیم سیر (۱)
اشرف خان هجری د دغه قلندر داد بی قدرت په باب
ویلي دي :

نن په داد ور که ښه شا عران غواړی
که دوه دری تنه دیگر یو قلندر دی (۲)
ددغه قلندر یوه غزل له داشرف خان هجری د مطبوعه
دیوان په ۹۷ - ۹۸ مخونو کی راغلی ده (۳) اشرف خان دده

(۱) و گوریء ! د خوشحال خان کلیات ۹۷۴ مخ .
(۲) د اشرف خان هجری دیوان ص ۲۴۸ ، د ۱۹۵۸ ع
کال د پېښور چاپ .

(۳) ښاغلی حبیب الله رفیع د همدغی غزلی په
استناد ددغه قلندر پیژندگلی په ادبی ستوری دوهم ټوک کی
راوړی ده ، او په کابل مجله د ۱۳۵۵ ش کال ۱۱ گڼه
۳۲ - ۳۴ مخونو کی یی هم معرفي کړی دی .

ددغی غزلی په جواب کی یوه جوا بی غزله ویلی چی دهمدغه دیوان په (۹۹-۱۰۲) مخونو کی خوندي ده .
 ښاغلی دوست محمد خان کامل په خپل «رحمان بابا» نو می اثر کی د اشرف خان هجری د هغه لوړ شعر (چی دشاعرانو یادو نه یی پکسی کړی ده) په استناد دغه قلندر درحمان بابا (۱۰۴۲- ۱۱۲۳ هـ ق) (۴) هم عصر گڼی دی (۵) .

ښاغلی عبد الحلیم اثر دابا سین مجلی د ۱۴ کال په ۱۵۹ گڼه کی ددغه قلندر په باب کښلی دی : « قلندر په قنم یو سفری ؤ ، په دکن کی اوسیده ، او په ۱۰۹۷ هـ ق کال د سوات را نیزی په موضوع تنها نه کی په حق

(۴) فاضل استاد پوهنا ند عبد الشکور رشاد د گلشن- روه دسر یزی د ۶۰ مخ په حاشیه کی درحمن بابا ژوند تر ۱۱۲۸ هـ ق پوری گو ما نی بللی دی، او دایی کښلی دی ، په پته خزانه کی چی د رحمان بابا دمرگ کال ۱۱۱۸ هـ ق ښوول شوی ، دازه هندسی تیروتنه بولم ، چی د کښو نکو له تلواره پښه ده .

(۵) وگوری ء ! رحمان بابا د دوست محمد خان کا مل ص ۳۹ د ۱۹۵۸ کال د پښور چاپ .

رسیدلی دی « (۶) د «رحمان بابا شاعر انسا نیت» نومی اثر په مقدمه کی یی کښلی دی: چی قلندر خان قلندر یو- سفزی د مالا کنډ ایجنسی دمو ضلع تنها نه د خوانینو نه یو معز ز فرد و، په حیدرآباد دکن کی هستیده، د ۱۱۰۰ ه ق په شاو خوا کی خپل پلر نی ټاټوبی ته راغی، دمرگ کال یی ور ته ۱۱۰۲ ه ق ښوولی (۷). ښا غلی اثر په دی برخه کی یو بل ابتکار هم کړی، چی وروسته به وخیړل شی، ده په دغه مقدمه کی دقلندر خو شعرونه درحمان بابا له شعرو نوسره ډیر تلی لپاره راوړی دی، دده په راوړل شوو شعرو نوکی یوبیت دادی:

نوی طر ز می په پښتو ژبه کی او کړو

د افغان په شا عرا نو کی سلطان یم

د پښتو ادبی تاریخو نو او تذکرو زموږ له مور د بحث قلندر او هغه لوړ قلندر نه په دغه مهال کی پدی نامه

(۶) وگورئ! ابا سین مجله، د ۱۴ کال ۱۵۹ گڼه له

۳۴ مخ نه وروسته.

(۷) وگورئ! رحمان بابا شاعر انسا نیت، د میر

عبد الصمد خان، د ښا غلی اثر مقدمه ص ۲۹، دوهم

چاپ ۱۹۷۴.

بل شاعر په موز نه دی پیژندلی ، مگر فاضل استاد پوها نه عبد الشکور رشاد عقیده لری ، چی دیو-ولسم او دولسم قرن په حدودو کی پر دغو لویو قلندر نومو شاعرانو سربیره بل قلندر هم د پینبور په شاوخوا لتو کی ژوند کړی دی ، وایی چی دغه قلندر په خټه مومندو (۹).

دریم قلندر چی له «میرا» سره یی د زړه مینه درلوده ، او په پښتو تذکرو ، ادبی آثارو او تاریخو نو کی په «اپریدی قلندر» مشهور دی ، دغه دیوان هم ددی قلندر دی ، او په دی سريزه کی موز د همدغه قلندر ژوند پینښی او هنر خپرو .

خلورم قلندر متأخر سړی دی ، په خټه اخکزی د سپین بو لدک او سیدو نکي و ، په ۱۲۸۱ ش کی زو کړی او په ۱۳۱۱ ش په د هلی کی وفات شوی دی (۱۰).

(۹) فاضل استاد پوها ندر رشاد د دغه قلندر آثار لید لی دی ، موز ددی مومند قلندر په باب معلومات ددوی له خولی کښلی دی ، له دی یادو نی بی مننه کوم .
(۱۰) اوسنی لیکوال ج ۳ ص ۱۰۶۳ ، د فاضل استاد عبدالرؤف بینوا ، د ۱۳۴۶ ش د کابل چاپ .

اوس مو چی د لوستونکو د ذهن د روښنا نټا به لپاره
د دغه نامه شاعران لږ څه وپیژندل ، نو لازمه ده ، چی
د دغه (دیوان خاوند قلندر) د ژوند او شاعری په باب
خپله څیړنه وکارو :

د قلندر نسب ، او د ژوند زمانه :

د دغه قلندر (چی له میراسره مینه لری) په باب په
پښتنو مؤرخینو او تذکره کښونکو کی تر ټولو د مخه
لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبی په تاریخچه شعر پښتو
کی کښلی دی : « قلندر از گویندگان متین و شیوای
طبقه اوسط است ، که غالباً در عصر اورنگ زیب مغولی
میزیسته ، و دارای دیوان مؤجز و کوتا هی است ،
شمس الدین شاعر قند هاری گفته است :

قلندر و دمیرا دیوان مؤجز دی

منتخب یی خو غزل عیان د شعر (۱۱) .

نوموړی استاد بیا په «تاریخچه سبک های اشعار
پښتو» کی د همدغه قلندر د ژوند زمانه له ۱۱۰۰ هـ ق نه
وروسته ګڼلې او د مشهور مستشرق جیمز د ار مستتر

(۱) وګوړی ء ! تاز یخچه شعر پښتو ، طلوع افغان

۱۴ نشراتی کال .

(۱۸۴۹-۱۸۹۴) په حواله يی کښلی چی دغه قلندر په خټه اړیدی و (۱۲).

همدغه خبری یی بیا دپښتانه شعرا ء لومړی ټوک په مقدمه کی هم را نقل کړی (۱۳) اوکله چی یی ددغه کتاب په متن کی دیوه پښتانه شاعر په توگه دده سوانح کښلی دی ، هور یی هم دده نسب او دژوند دزمانی په باب دغه خبری بیا راوی دی (۱۴).

پوهاند صدیق الله رښتین دپښتو ادبیا تو په تاریخ کی لیکلی چی : قلندر په قسام اړیدی و دباری او جمرودپه غاړو اوسیده ، او دحمید بابا هم زما نه او دده شاگرد و (۱۵)

استاد عبدالروف بینوا تر پښتانه شعرا ء وروسته

(۱۲) تاریخچه سبک های اشعار پښتو ، کابل کالنسی

۱۳۱۹ ، ص ۲۱۷

(۱۳) پښتانه شعرا ء لومړی ټوک مقدمه ، ص ۳۵-

۳۶ ، د ۱۳۲۰ ش کال د پښتو ټولنی خپرونه

(۱۴) همدغه اثر ص ۲۴۴ .

(۱۵) دپښتو ادب تاریخ ، ص ۶۰ د ۱۳۲۵ کال د پښتو

ټولنی خپرونه .

په پښتو نستان نو می اثر کی کښای دی : « قلندر
اپریدی د پښتو شاعرؤ ، او په ۱۱۵۰ کال د بـاړی او
جمرود په شاوخوا کی اوسیده دمیرا نامی سره یی عشق
درلود » (۱۵) .

وروسته تر دی چی د دغه قلندر په باب لرو بر په ادبی
تاریخونو او تذکرو کی یادونی وینو په ټولو کی همدغه قلندر
اپریدی بلل شوی ، اود ژوند زمانه یی هم همدغه حدود
ټاکی .

د مثال په تو گه د ادبیات سر حد مؤلف ددغه اثر په
لومړی ټوک کی دی اپریدی بللی او د ژوند زمانه یی ورته
له یوولسم قرن نه وروسته لیکلی ده (۱۷) .

په افغا نستان نو می کتاب کی هم دی اپریدی اود حمید
معاصر ښو ول شوی دی (۱۸) .

- (۱۶) پښتو نستان ص ۴۳۷ ، د ۱۳۳۰ کال چاپ .
(۱۷) ادبیات سر حد ، ج ۱ ، ص ۲۶۸ ، در ضمـا
همدانی ، د ۱۹۵۳ ع کال د لاهور چاپ .
(۱۸) افغانستان د آریا نادایرة المعارف خپرو نه ،
د ۱۳۳۷ کال د کابل چاپ .

په آریانا دایرة المعارف ج ۳ کی هم قلند ر په خټه
اپرینی او د حمید معاصر بنوول شوی دی (۱۹).
د اټک کی اس پار د پښتو ادب په برخه کی ملی انقلابی
شاعر ښاغلی استاد اجمـلـخټک ، قلندر اپریدی ، او د
خوشحال خان (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هـ ق) او رحمان بابا (۱۰۴۲
۱۲۲۳ هـ ق) زمانې ته د نژدی وخت شاعر بللی دی
(۲۰)، ددغې مقالې په پښتو ترجمه کی هم دغه خبره راغلی
ده (۲۱).

استاد خادم په رو هی گلونه کی دی اپریدی بللی
(۲۲) ښاغلی عیدالحلیم اثر په پښتو ادب (۲۳) ، او د

(۱۹) آریانا د دایرة المعارف ج ۳ ، ص ۵۴۷ ، د ۱۳۳۷
ش کال چاپ .

(۲۰) اټک کی اس پار د پښتو ادب برخه ، ص ۱۲۸ ،

طبع لاهور

(۲۱) د خپلواکۍ تپرون ، نمبر ۱۱ ، ص ۷۰ ، د ۱۳۴۲ ش

کال د کابل چاپ .

(۲۲) رو هی گلونه ، ص ۱۱۸ ، د ۱۳۲۶ کال چاپ .

(۲۳) پښتو ادب ، ص ۳۰۵ ، طبع ۱۳۷۰ هـ ق

پيښور .

اباسین مجلی د ۱۴ کال په ۱۵۹ گڼه کی یی د اپر یی-
 قام سره د نسبې نسبت نه سر بیره دا هم کښلی دی ،
 چی قلندر اپریدی د ۱۲۵۰ هـ ق په حدود و کی ژ ونډی
 و (۲۴). که چیری ددغه تاریخ په اعداد و کی چاپی
 تیرو تنه نه وی راغلی یعنی ۱۱۵۰ هـ ق ، په ۱۲۵۰ هـ ق
 اوښتی نه وی ، نو سړی ته داشک لو یزی چی گو نډی
 اثر صاحب ته به ددغه قلندرملگری «میرا» د دیار لسمی
 پیړی او لسی شاعر د جمرودکوکی خیل اپر یدی «میرا»
 (۲۵) ښکاری ، او ددغه شاعر دژوند د زمانی په نسبت به
 یی دغه قلندر هم د ۱۲۵۰ هـ ق د شاوخوا شاعر بللی وی دا-
 رمستتر کازی چی د دغه وروستنی میرا پلار پښتون
 او موری ډمه وه ، ده به خپله ساز کاوه ، او دواده په هر
 محفل کی به یی پنځوس-سروپی حق الزحمه اخیسته-
 (۲۶) ، حال دا چی دقلندر دمحبوب «میرا» په باب نظریات

(۲۴) ابا سین کراچی ، ۱۵۹ گڼه ، له ۳۴ مخ نه
 وروسته .

(۲۵) د خیبر ادب ص ۵۴ ، د ۱۹۵۸ کال دپښور
 چاپ .

(۲۶) وگوری ء ! د پښتونخوا د شعر ها رو بهار
 ادبیاتو د برخی مقدمه ، ۱۸۸۸ ع کال د پاریس چاپ .

(چی وروسته به وخیل شمی) مختلف دی ، ځینی یی دپیری خبری کوی ، او ځینی نورڅه وایی ، او که په دغه تاریخ کی طباعتی غلطی نه وی ، نو باید ښاغلی اثر د تذکرو او ادبی تاریخو نو له مکرر ویادونو سر بیرته دقلندر ددغه بیت له لوست نه چی په ورو وارو په خپرو نو کی چاپ شوی ، هم دا تاریخ نه وای کښلی ، قلندر ویلی دی :

فضل د سبحان په قلندر شعرو شو

داواړه سبب فصیح ، بلیغ ، دماشو (۲۷).

دپښتانه شعراء د لو مړی ټوک او د تاریخچه سبک های اشعار پښتو تر خپریدو تقریباً شل کاله وروسته نوموړی لوی استاد پوهاند عبدالحی په تاریخ افغانستان در عصر کور گانیا ن کی (۲۸) بیا دقلندر د ژوند زمانه د ۱۱۰۰ هـ ق نه وروسته ، او د حمید ماشو گگری معاصر یی گڼلی ، اونسبی ارتباط یی له اړ یی قام سره هم کښلی دی ، او دیرش کاله وروسته یی د افغانستان پښتو لیک د ۱۱۵۰ هـ ق کال په واقعاً تو کی د قلندر په باب کښلی دی : «قلندر اپریدی د پښتو

(۲۷) وگوری! دقلندر دیوان ص ۱۶۶.

(۲۸) تاریخ افغانستان در عصر کور گانیا ن هند ص

۲۸۴ ، د ۱۳۴۱ کال چاپ .

دیوان خاوند شاعر په خیبر کی اوسیدی ء (۲۹)
 دغه ډول بیا پوها نـ صدیق الله رښتین د پښتو
 ادبیا تو تاریخ» په درسی متن کی «قلندر» اړیدی بللی او
 د ژوند زمانه یی ورته ۱۱۰۰ هـ ق ښوولی ده (۳۰).
 دوکتور میکنزی د پښتو نسخو په نوی کتلاک، دچمن
 بی نظیر د معرفي په برخه کی د قلندر له نامه سره داهم
 کښلی، چی دی اړیدی و، دحمید دزمانی سپړی و اودده
 شهرت له میرا سره دده د ملگر توب له امله دی (۳۱)
 دتاریخ ادبیات ملسمانان هند و پاکستان کښو نکو هم
 دی اړیدی بللی او د ژوند زمانه یی ورته د دولسمـی

(۲۹) دافغانستان پښتلیک، ص ۱۵۸، د ۱۳۵۳ کال
 چاپ.

(۳۰) د پښتو ادبیا تو تاریخ، درسی متن، د قلندر
 برخه، د ۱۳۴۶ کال د پوهنتون خپرونه.
 (۳۱) دانگلستان په کتب خانو کی د پښتو نسخو
 فهرست ص ۹۴، د ۱۹۶۵ کال د اکسفورد طبع.

پيرى نيمايى بنوو لى (۳۲) . او بنماغلى ليكو ال
 حبيب الله رفيع هم كله چي په ادبي ستورى ج ۱ كى د
 قلندر دشعرونو لخوا وړو نه مخكى دده دژوند په زمانه خبرى
 كړى ، هلته يى دده ژوند له ۱۱۰۰ هـ ق نه وروسته بنووالى
 په خټه يى اړ يدى بللى دى (۳۳) داووهغه آثار تڼ كړى
 او تاريخونه چى د قلندر په باب څه پكښى مو ندل كيږي ،
 دغو ټولو دى په خټه اړ يى او د ژوند زما نه يى ورتنه
 له ۱۱۰۰ هـ ق نه وروسته ياد ۱۱۵۰ هـ ق شاوخوا بللى ده .
 اوس به راشو دده خپل ديوان به وگورو ، چى هلته څه
 مو ندل كيږي .

د قلندر په ديوان كى له كوم قام سره د نسبى ارتباط
 له امله هيڅ نه موندل كيږي ، او داسى درايت منونكى دليل
 چى هغه دى سل په سلو كى داخبره تا ئيد كړى ، چى
 قلندر په خټه اړ يدى دى ، دده په ديوان كى نه پيدا
 كيږي ، خو داچى د لومړى ځل لخوا دمعروف مستشرق
 دارمستتر په حواله دى اړ يدى بنوول شوى ، ټولو
 ادبي تاريخونو او تڼ كړودغه خبره نقل كړى ده ، او دهمدغه
 قلندر (چى له ميرا سره مينه لري) دژوند دزمانى په بناب يى
 دده دخپلو دغو بيتو په استناد :

(۳۲) تاريخ ادبيات مسلمانان هند و پاكستان
 ص ۱۰۴ - ۱۰۵ ، د ۱۹۷۱ ع كال د لاهور طبع .
 (۳۳) ادبي ستورى ج ۱ ، ص ۲۵۱ ، د ۱۳۵۳ چاپ .

« فضل د سجان په قلندر د شعر و شو

داواړه سبب فصیح بلیغ و د ماشو

او بل خای یی ویلی دی:

د پښتو ژبی په شعر په داخپله زمانه کی

پری دی نښود قلندر به حمیده بل حریف (۳۴)

دلته د تذکره کښونکو خبره سمه ده، چی قلندر د حمید بابا

(۱۱۴۸ هـ ق ژوندی) (۳۵) د زمانی سپری دی ، اود ژوند

(۳۲) د قلندر د یوان ص ۴۴

(۳۴) د حمید بابا د مرگ کال مستر را ورته (۱۸۲۵-)

۱۹۰۶ ع) په selections from the poetry of the Afghans

۱۸۶۷ ع لندن او د پښتو گرامر په مقدمه (طبع ۱۸۶۷

ع لندن) کی ۱۱۴۵ هـ ق کال کښلی دی ،

مگر کله چی ددغه لوی ادیب شرعة الا سلام را پیدا شو ،

دغه نظر یه با طله شوه ، حمید شرعة الا سلام په

۱۱۴۸ هـ ق کال نظم کړی ، ددغه کتاب یوه نیمگړی

نسخه د پښتو ټولنی په کتابخانه کی شته ، دغه

نسخه فاضل استاد پو هاندرشا د پیدا کړی وه ، اودوی

خپله خپرنه پر دی اثر په ۱۳۳۸ کال په وږمه کی خپره

کړی ده . نو موړی مستر را ورته د گلشن روه په مقدمه

(ص ۵ طبع ۱۸۶۰ هـ ق فرد) کی حمید د تیمور شاه معا صربللی

و ، بیا یی دغه تیرو تنه په لوړو دوو آثارو کی هغه ډول

کړه ، چی د نوو اسنادو په پیدا کیدو سره هغه هم با طله شوه .

زمانه یی له ۱۱۰۰ هـ ق نه وروسته ټاکل کیږی ، مگر دا
چی دی تر کومه ژوندی ؤ ، او کله زیږیدلی دی . په دی
باب نه دده په خپل دیوان کی څه شهودی د لایل پیدا
کولای شو ، او نه تذکـره کښونکو او مؤرخینو څه
ویلی دی .

دده د دیوان له دی یوه بیته :

« د اورنگ و تخت و تاج و ته به شاکه

که غمونه دخپل یار که تاج افسر څوک » (۳۶)

دا معلو میږی چی دعالمگیر او رنگزیب (۱۰۶۸-۱۱۱۸
هـ ق) دپا چهی په زمانه کی دده د شاعر ی هنکا مه خوره
وه ، نو په همدی توگه یی دزوکړی نیټه هم د ۱۱۰۰
هـ ق نه وړاندی باید تخمین شی .

ټاټوبی ، ژوند پښی اومړینه :

قلندر ویلی دی :

ستا د حسن په چمن کی دوه رود ونه

له دوو سترگو زما خاخی باړه ، جمرود (۳۷).

ددغه بیت په استنادلوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبی په تاریخچه سبکهای اشعار پښتو (کابل کالنسی ۱۳۱۹ ، ص ۲۱۷) ، په پښتانه شعراء (ج ۱ ص ۲۱۷ ، ۱۳۲۰) ، تاریخ افغانستان در عصر کورگانیان هند (ص ۲۸۴ ، طبع ۱۳۴۱) کی دی د باړی او جمرود درو د ونو د سوا حلــواوسیدو نکې بو لی ، خو بیا په «د افغانستان پېښ لیک» (ص ۱۵۸ ، طبع ۱۳۵۳) کی کاږی ، چی قلندر په خیبرکی اوسیده .

پوهاند صدیق الله رښتین په «د پښتو ادب تاریخ» (ص ۶۰ ، طبع ۱۳۲۵) کی لیکي چی قلندر د باړی او جمرود په غاړو کی اوسیده ، مگر په «د پښتو ادبیاتو تاریخ» درسی متن (ص ۲ طبع ۱۳۴۶) کی یی یو ځای لیکلی دی : «قلندر دکوم ځای ؤ ؟ دیو سپیڅلی محیط او پاکي خاوری ! ... دا کوم ځای دی ، دا هغه ځای دی چی د پیغلو او ځلمو په ستاينو کی په لوړه تیرا یاد یږی .»

استاد عبدالرؤف بینوا په پښتو نستانو می اثر (ص ۴۳۷ ، طبع ۱۳۳۱) دده ټاټوبي د باړی او جمرود شما وخوا ښولی دی .

په تاریخ ادبیات مسلمانان هندو پاکستان ص ۱۰۴ کی
 یی کنبلی دی ، چي قلندر دباړی او جمرود په کنارو کی
 ژوند کاوه . په لوړ راوړل شوی بیت کی شاعر د خپلو
 او ښو تشبیه له باړی او جمرود سره کړ ده ، څرنگه
 چي شاعر له خپل چاپیر یال او محیط څخه متأ ثروی ، نو
 دا خبره یقین ته نزدی ده ، چي سپری دا حکم وکړی ، چي
 دی به ددغو ځمکو هستیدونکی ؤ .

اوس چي ددغه بیت په شهادت دده ټا ټو بی تذکره
 کښو نکو د باړی او جمرود خوا وشا سیمی ضبط کړی ،
 بهتره به وی ، چي ددغو سیمو د جغرافیا فی مو قعیت په
 خصوص کی هم څه ولیکو ، او دا خبره سپینه شی چي په
 دغو سیمو کی کومی پښتنی ټپی هستیږی .

۱- د باړی رود : دغه رود میدان باغ له چينو څخه
 راوځی ، ځینی معاو نین هم لری ، د باړی دری تر او بولو
 وروسته پینځور ته ځی ، اوله ابا سین سره گډه یږی
 .(۳۸)

(۳۸) پښتانه ج ۲ ، د ۱۳۵۰ ش کال د کابل
 چاپ .

سید بها در شاه ظفر کا کاخیل کنبلی دی ، چی د پری یدو
«قمری» تپه د باړی قبلې ته، او دا کا خیلو تپه د بـاړی
سویل نمر خاته علاقه کی آباد دی (۳۹).

جمرو د : چی دخیبر په دره کی بهیزي داپریدو له غـر و
خځه راو ځی ، د چوری او به هم په گډه یـږی (۴۰)، او
دا پر یدیو کو کی خپله پښه دلالا چینی او جمرو د نه تر علی
مسجده پوری آباده ده (۴۱). د قلندر د هستو گنی د لومړنی
ټاټوبی په باب او لسی روایات داسی دی ، چی قلندر په
وړکتوب کی د کند هار په شا و خوا کی او سیدلی ،
(۴۲) په دی خصوص کی کوم تاریخی سند او شمـو دی
دلیل نه شته .

د قلندر د ژوند د سطحی او طبقی په باب فو لکلوری

(۳۹) پښتانه د تاریخ په رڼا کی ص ۱۳۸۰ د پښـور

چاپ .

(۴۰) پښتانه شعرا ۱۴ - ۲۴۴ ، لمن لیک ، پښتونستان

ص ۲۰۳ .

(۴۱) پښتانه د تاریخ په رڼا کی ص ۱۳۸۰ .

(۴۲) پښتانه شعراء ج ۱ ص ۲۴۵ .

روايات دا سى دى ، چسۍ قلندر ديوه خان زوى ؤ (۴۳).
 دغه روايت دكند هار او كوټى په سيمو كى نكل چيان
 د قلندر جان او مير ا جان نكل (۴۴) په پيل كى خپل—
 اړويدونكو ته وايي ، د دغوسيمو فلكلور يستانو چى دغه
 نكل ضبط كړى دى ، هورى هم دغه خبره راوپړى (۴۵) كه
 موږ له دغو رواياتو تير شو او په عينى د لايلى اتكاء وكړو، نو
 مجبور يو چى دده ديوان ته له مراجعى وروسته په دى
 خصوص كى خپل دلايل اړائه كړو .
 قلندر ويلي دى :

قلندر د قناعت پر خوانچه ناست دى
 نه يى پر نچ د چا په كاردى ، نه حلوا (۴۶)
 بل ځاى يى د يوى غز لى په مقطع كى خپل نوم د

(۴۳) ملى هينداره ، ج ۲ ، داستاد نوري مر حوم ص
 ۷۸ ، طبع كابل .

(۴۴) د مير ا جان او قلندر جان دنكل تحليلى څيړنه ددغه
 ديوان په تعليقاتو كى وگورۍ!

(۴۵) او لسى نكلون—ه پروفيسور ولى محمدسيال
 كاكړى (مسوده) .

(۴۶) د قلندر ديوان ص ۶.

ذو المعین په توگه داسی راوړی دی :

هم په داچي قناعت لری په کند کی
په شا هانو پوری خاندی «قلندر» (۴۷).

بل خای وایی :

قناعت هسی دو لت دی قلندر

چی سړی که په نیستی کی توانگر (۴۸)

لـد غـه ډول بیتوڅخه ښکاری چی
دی په رښتیا هم «قلندر» سړی ؤ، او د ژوند سطح یی ښه نه
وه ، مگر دده د شاعرۍ له روح څخه دانه څرگند پزی،
چی واقعاً دی دده ژوند خراب، وی دده په کلام کی دخواصو
د اصطلاحاتو راوړل، لکه: زربفت ، مانی ، بستر ، گلزار
غلام ، بادار ، فانوس ، مهر واو نور ...
سړی په دی یقینی کوی ، چی قلندر دی په ژوند کی
آرام ؤ.

قلندر په خپل ژوند کی دمیرا په هجر کی لوپه ، او په
فراق کی یی داسی مهجوردی، چی کله یی له هنده دبیر ته

(۴۷) د قلندر دیوان ص ۶.

(۴۸) دیوان ص ۲۶.

راستنیدو په مهال صد قی منی ، او کله یی له غمه
سوات ته درو می ، قلندر ویلی دی :

چا چی جا مو نه د مینی چنبی دی
ننگ و نا مو س یی دواړه پرا یینی دی
که هند له تللی اشنا می راشی
خو صد قی می په زړه کی ایینی دی (۴۹)
بل خای یی ویلی دی :

نصیب راو کړی چاری ناپسندی
دسیند په غاړه مړ شوم له تندی
که میرا راشی د هند له لوری
هاله به وایم نصیب رندی (۴۵۰)

بیا وایی :
خوشحالی مه کړه غم به دی زیات شی .
خوک چی چو کی که کوری میرات شی
میرا صاحب خبر یی واخله
«قلندر» د رومی نیت یی دسوات شی .

دده په خپل دیوان کی له دی سنده ښکاری چی قلندر
سوات ته هم تللی دغه خبر یی په او لسی روایاتو کی

(۴۹) (۵۰) د ملانیا یسته خان خطی جونگ .

شته او دده په نکل کی هم ضبط دی (۵۱). د نکل دروايت له مخی قلندر په سوات کی مړشوی ، اوهوری بنخ دی ، دپښتو ادب تاریخ مؤرخینو هم دغه قول اخیستی ده (۵۲)، مگر د مړینی نیټه یی نه ده څرگنده ؟، د قلندر له خپل یوه بیته ښکاری ، چی دی پاڅه عمرته رسیدلی ؤ ، ده ویلی دی :

وار په وارد هر اشنا په حال خبر شوم .
را شه عمر دی تر د پرو کالو تیر شو (۵۳)
میرا څوک ؤ؟

د قلندر د ژوند پېښو په څیر نه کی د میرا یاد و نه ، او دده په باب تحقیق او څیړنه د شاعر د ژوند د ځینو اړخونو په څرگند لو کی هم بی گټی نه دی ، علاوه له دی لوړ څو ځایه د قلندر په خپلوشعرونو کی د «میرا» نوم را غی نو ، بهتره بو لم ، چی د «میرا» په خصوص کی هم څو ټکی څرگند کړم :

میرا د قلندر محبوب دوست ؤ ، چی تل یی په غم کی ژپیدلی ، او دهجر په اور یی الوی شوی دی ، د قلندر

(۵۱) ملی هینداره ، ج ۲ ، ص ۸۲

(۵۲) د پښتو ادب تاریخ ص ۶۰ پښتو نستان ، ص

۴۳۷ .

(۵۳) پښتانه شعراء ، ج ۱ ، ص ۲۴۵ .

او میرا دروابطو پہ باب لوی استاد پو هاند حبیبی کاری :
 « قلندر یو عاشق مشرب او مین سړی ؤ ، عشق خپل
 مسلك او مشرب گڼی (۵۴) دی په میرانو می باندی مین ؤ
 یا یی دا سړی پیر او مرشد ؤ (۵۵) . پو هاند رښتین هم
 کټ مټ دغه نظر تائید کړی دی (۵۶) استاد بینوا کښلی
 دی : «...د «میرا» نامی سره یی عشق درلود ، په اکثر و
 غزلو د «میرا نوم» دمخو ق پر خای یا دوی « (۵۷) . د
 ادبیات سرحد مؤلف کښلی دی : « قلندر عشق مشرب
 اور عاشق مزاج تھا ، یہ ایک شخص میرا پر عاشق تھا۔
 یہ بات ابھی تک پایہ تحقیق تک نہیں پہنچ سکی کہ میرا
 خوبصورت لڑکاتھا یا کو بی درویش ، بعضی لوگون
 کا خیال ہی کہ وہ ایک درویش تھا اور قلندر کو اس
 سی عقیدت تھی ، لیکن قلندر کی ایک شعر سی

۵۴۔ قلندر ویلی دی :

عشق دښکلیو دین مذہب قلندر دی
 نور یی مه پوښته له دینه له مذہبه

۵۵۔ پښتانه شعرا ء ، ۱- ۲۴۵

۵۶۔ د پښتو ادب تاریخ ص ۶۰

۶۷۔ پښتونستان ص ۴۳۷

معلوم هو تاهي كه ميرا خوبرو لو لږ كا تها» (۵۷) .
 د پښتانه شعراء ، ددو هم چاپ لندو وو نكو هم په دغه
 باب كښلي دي : « ... خوداپه كلكه سره نه شو و يلسي
 چي ميرا جان خوك » پي مخي » و ، او كه دده پير و (۵۹) .
 اولسي روايات اود نكل حكا يات هم د ادا د طرز په
 ډير لږ اختلاف سره دازباتوي چي «ميرا» د قلندر ملگري و ،
 او په مسجد كي سره ملگري شوي وو (۶۰) ، قلندر ميرا
 دښو اخلاقو له پلوه خو ښ كړي او ملگري كړي و .
 اوس به راشو د ميرا په باب به څه نور تاريخي اسناد او
 سوا بق دلي وړاندي كړو . او بيا به يي د قلندر د شعرو نو
 او يادونو له مخي هم دا موضوع وڅيړو ، چي قلندر «ميرا»
 په كومه صبغه ياد كړي دي .

۱- داچي ميرا پير و ، دهند وستان په څينو تاريخونو

۵۸- ۱ دبيات سرحد، ج ۱ ص ۲۶۸ .

۵۹- پښتانه شعراء ، لومړي ټوك ، دوهم چاپ ،

لندو شوي شكل ص ۱۷۷ . د ۱۹۶۴ كال د يېښور چاپ

(۶۰) ملي هينداره ج ۲ ، اولسي نكلونه (مسوده) .

مصرى خان گليانى (د ۱۱۲۷ هـ ق ژوندی) په ديوان كې د «ميرا» په نامه يو منظوم خط مو نډل كيږي، چې دى د يوه عارف او بزرگ په نامه يادوي، مصرى ويلي دي: فقيران دى په درسن ميراميرا كا د ميرا صاحب و لور ي ته رهبر شه مړنى د ميرا سوري په دادور دخسته «مصر» په مـنځ د بلا سپر شه (۶۱).

عبدالحليم اثر افغانى د ابيا ت مسلمانان هندو پاكيستان د «ميرا» د يادونې په برخه كې يواختلافى نوټ وړاندې كړى او كښلى يې دى: چې د ميرا اصلى نوم مير فيض الله دى، چې د قلندر يو سفـزي (د خوشحال معاصر) پير طريقت ؤ، قلندر د هغه په يا د پير شعرونه ويلي دي، د قلندر له مړينې وروسته مير فيض الله (ميرا) سوات ته دده د فاتحي لپاره راغى، او دى هم دلته مړ شو، د قلندر او ميرا دواړو قبرونه په سوات كې څنگ په څنگ دي (۶۲). درحمان بابا شا عرانسانيت په مقدمه كې يې بيا د همدغه قلندر (يوسفزي) په يادونه كې داسې كښلى دى:

(۶۱) دمصرى خان گليا نى ديوان ص ۵۹، د ۱۹۵۹ ع كال د پيښور چاپ.

(۶۲) ادبيات مسلمانان هندوپاكيستان، ص ۱۰۶، د عبدالحليم اثر اختلافى نوټه.

«حيدر آباد دکن کی مي—راسادات کی حضرت مير فيض الله قادري کی مرید تھی، اور اپنی پیرسی آپ کی محبت نی اس قدر شدت اختیار کی تھی، کہ حضرت میرانی قلندر کی نی محبوب کی شکل اختیار کی، یہاں تک کی قلندر نی، اپنی پرسوز اشعار میں تخلص ہی «میرا قلندر» باندہاھی» (۶۲).

دبیاغلی اثر پہ دغو دوونظریو کی داستدلال — ضعفرونه لیدل کیزی، او دی په دی برخه کی برسیره بردی چی ماخذ نه بنیسی، کوم درایت منونکی معقول دلیل او سند هم نه لری.

اثر صاحب پخپله — وروستی لیکنه کی ددغه قلندر چی ده یوسفزی گنلی، اوبیایی د میرا د عشق نسبت هم ورسره کړی، ۱۱۰۲ هق مړبولی، دا خبره به یوڅه منطق ولری، او گومان ته به هم نژدی وی ځکه دغه قلندر خود خوشحال خان اواشرف خا ناهجری معاصر و، کیدای شی د خوشحال له مړینی دی دوه کاله وروسته او د هجری له مړینی دی څلور کاله د مخه مړوی، مگر دا خبره به څنگه کیزی، هغه قلندر چی له میراسره مینه لری، او د پښتو ادب

په خپرو نو کی په اپریدی قلندر مشهور دی ، دحمید بابا(۱۱۴۸ هـ ق ژوندی) شاگرد ی منی ، او په دی دیوان کی یی دوه ځایه دی خبری ته اشاره کړی ده . که دائر صاحب خبری درستی وی ، نو دغه دیوان به هم د هغه قدیم قلندر وی ، او شل زيرش کاله له مړینې وروسته به بیا ژوندی شوی وی ، او دغه شعرونه به یی ویلی وی ؟ په هر صورت دائر خبری کو م قوی لاسوند نه لری .

دمیرا په باب دا خو یادونی ضرور وی چی و مو کړی ، ځینی محققین یی روابط له قلندر سره دمینی او ځینی یی دپیری او مړیدی تابع گڼی ، قلندر په خپله وایی:

میرا می پیر دی زه یسی مړیدیم

البته دده له دغی یا دونی به سړی سل په سلو کی دا حکم وکړی ، چی قلندر د میرا پیرؤ مگر په دیوان کی یی څه داسی یادونی شته ، چی له دسره یی له سوزندی مینی رازین یدلی دی ، ده ویلی دی:

د

مه گوره بی خطه قلندر یارومخ ته

بی تور وړندیزی ، چی څوک گوری په کاغذ (۶۳) .

(دیوان ص ۲۴)

ستا دشونډو له فرا قه می زړه تر یخ دی
د قلندر په خوله میراته شکر نه کړی

(دیوان ص ۱۳۷)

دمیر په شونډو تور خال دی دمېنکو
«قلندر» که پر گلو ناست دی زاغ

(دیوان ص ۴۲)

تر زنی تیری د زلفو څو کی دی

تر گل ختلی د بورا نو کی دی

دا قلندر د میرا صفت که

که په چمن کی د بورا کوکی دی

ستا د مخ په گنج کی ای میرا صاحب

تم تما م کړ «قلندر» گرداب د عشق

(دیوان ص ۴۶)

(۶۴) دغه بیت په پښتانه شعراء، ادبیات سرحد، ارونورو

کی داسی ضبط دی :

مه گوره بی خطه قلندر د دیار مخ ته

بی تورو ړندیزی چی څوک گوری و کاغذ ته .

نوری حتی تردی زیا تسی داسی نمونی دده په دیوا ن
کی موندلی کیری ، چی دمیرا او قلندر مینه دنورو تمایلا تو
تابع کوی ، په هر صورت دامینه پاکه اوبی الایشه مینه وه ،
دپښتو ادب محققینو هم دغه نظر تائید کړی دی (۶۵) دا
خبره باید هیږه نه شی ، چی لوړی نمونی موږ ددی لپاره نه
دی راوړی ، چی گوندي موږ دا هڅه کوو ، چی دقلندر او
میرا د مینې چوکاټ دپیری او مړیدي په سلسله کی کور ت
ونه منو ، ځکه په پارسی ادب کی شعراوو شا هانو ، او
پیرانو ته داسی الفاظ او کلمات استعمال کړی دی .
چی د هجر په اوړس سوی لولپه شاعر به یی حتی خپلی
معشوقی ته استعمال به کړی (۶۶) . زیات امکان شته چی
دمیرا او قلندر مینه دی دپیری او مړیدی له مخی وی ، ځکه په
دی خصوص کی څه دلایل هم وړاندی شول او
د مصری خان گکیانی یادونه د میرا دپیری په برخه کی
مهم سند دی . او د مصری خان دیوان مقدمه کښونکی د

- (۶۵) پوهاند رښتین ، دپښتو ادبیاتو تاریخ ، ۱۳۴۶ ،
دپوهنتون چاپ .
(۶۶) په دی برخه کی دبحث طوالت د مخنیوی غرض د
نمونو له راوړو صرف نظر وشو .

مقد می په ۲۹ مخ کی دغه یادونه د همدغه «میرا» گڼی،
او د پښتو د شاعر په توگه یی بنیسی. د میرا د شاعری په باب
هم اسناد په لاس کې دی، هغه خلوریزی چی په نکل کې د میرا
په نامه راغلی دی. دهغو په اسناد په پښتانه شعراء
۲۵۳۱ کی، او په تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان و هندص
۱۰۶ کی د پښتو شاعر په توگه معرفی شوی دی.

پښتانه شعراء (ج ۱، ص ۲۴۶) کاږی چی د قلندر تر مړینی
وروسته میرا سوات ته راځی، اود قلندر پر مزار داسی ناره
کوی:

د سوات په سر کی ز ما دلبر دی
دی په بنایست کی شمس و قمر دی
یارانو راشیء کی دیدن کاندیء
دیار دیدن وی، حج اکبر دی.

او په (ص ۲۵۴) کی لیکي چی میرا هم دمینی په جذب او کشش
کی مری او قلندر سره یو ځای بنځیری، دملی هینداری (ج ۲-
ص ۸۲) دنکل روایت هم دغسی دی، چی میرا د قلندر تر مړینی
وروسته سوات ته راغلی ؤ، اود قلندر په فراق کی مړدی،
داولسی نکلونه مؤلف دغه اثر په (ص ۳۸) کی دمیرا مړینه
تر قلندر وروسته بولی، مگر د قلندر دغه خلوریزه:

نن د اجل د سپرو غبردی
غبردمرکی می دیار ترغور دی

زه قلندر یی له هجره و مرم

چی میرالاشو داغ په لور دی
(دیوان ص ۱۶۴-۱۶۵) سړی ته دا شک پیدا کوی چی د قلندر
مړینه دی تر میرا دمخه و بولی.

دمیر او قلندر د مینې په خیر مینې دنورو ژبو په ادبیاتو
کی منعکسې شوی دی، په پنجابی ادب کی د شاه حسین
(۱۵۳۹-۱۵۹۹) او مادهولال برهمین مینه هم (۶۶) د قلندر
او میرا د مینې په شان ده.

همدارنگه په پارسې ، ادب کی د مولانا جلا الدین بلخی ، او
شمس تبریزی له روابطو هم ددغه ډول مینې بوی را خپری
(۶۷).

د قلندر دیوان ، او دهغه شاعری:

قلندر د شعر یو مؤجز دیوان لری ، چی ټول تر زرو بیتو
پوری رسېږی ، په دی دیوان کی ۱۱۴ بدلې ، ۴۸ خلوریز ی
او ۱۴ ټوټې شته ، په زیاترو

(۶۶) پنجابی ادب ، ص ۲۸۸-۲۸۹ ، طبع ۱۹۷۱ لاهور.

(۶۷) آریانا مجله ، مولانا و شمس تبریزی ، راشه گوښ،

شماره ۲۹۹ ، ص ۳۳۱-۳۳۸. شماره ۲۶۰ ، ص ۳۷۱-۳۸۰.

شعرونو کی یی د خپل محبوب «میرا» نوم هم له ځان سره راوړی دی.

کله چی موږ د قلندر پر شاعری څه وایو ، نو تر ټولو د مخه دا خبره تر مخه کیږی، موږ باید د قلندر پر شاعری د هغه وخت د سیاسي او اجتماعي اوضاعو او شرایطو په رڼا کی او د وخت دا دبی جریان د تقاضو او غوښتنو تر اغیز لاندی څه ووايو - لکه څنگه چی وړه دا خبره زیاته شوه ، د قلندر د زوکړی نیټه خو له ۱۱۰۰ هـ ق نه د مخه او د ژوند زمانه یی له ۱۱۰۰ هـ ق نه را وروسته ان د دولسمی پېړی تر لومړی نیمایی پور ی هم اټکل کیږی. نو په سیاسي لحاظ دغه وخت پښتنی سیمی د گورگانی حکمرانو تر نفوذ لاندی وی، او گورگانی خونخواری لښکری او امراء چی به له هندوستانه کابل ته تللی، له هغی لاری تیریدونی وو، چی د پښتو ادب د تاریخ محققینو د قلندر ټاټوبی گڼلی ، توریالیو پښتنو به تل د دغولښکرو سره لاس او پښی تر مولی خو کورگانی حکامو او لښکرو به د مختلفو پښتنی سیمو دایل کولو، تر تلو او سرکو بولو لپاره دهر ډول حیلو او نیرنگو نو

نه کار اخیست (۶۸). او د پښتنولوټا او خپل پي ستر ه د فو .
 په ادبي لحاظ دا وخت پښتو غزل د پارسي ادب په تقليد په
 عشقي مو هو مو خيال اتو کي تباه شوي و ، د پښتو ادب
 د تاريخ محققين په دې خصوص کي کاري چي : شاعر به په خپل
 ذهن کي د عشق يوه مو هو مه دنيا فرضو له ، او د هغې په
 بيان کي به يي ډول ډول خيال بافي کوله ، د غزل ډيره حصه
 د معشوقو دوريخو ، او سترگو توصيفونه وو ، او په دې کي به
 داسي مبالغه ا ميزه شعرونه ويل کيده ، چي تل به درواغجن
 شاعر دسترگو په گوليو ، يشتلي يا به د بنو په غشو ژوبل شوي
 و ، دې به د هجران په اور کي لولپه و ، مگر هيڅکله دا ونه
 ليدل شوه ، چي دې دې حقيقتا د ژوند له يوه جزوي نعمت څخه
 محروم شوي وي (۶۹) .

د قلندر دا دبي ايجا دا تسو وخت هم د همدغه ډول سياسي

(۶۸) د دغو د پيښود تفصيل لپاره علاوه پر نورو ماخذو ،
 تاريخ مرصع ، د افضل خا ن خټک ، (طبع ۱۹۷۴) تاريخ
 افغانستان د بيليو طبع ۱۹۳۰ د پټهانز دسر او لف کيرو ،
 طبع ۱۹۷۶ ، افغانستان د ر. م. د کورگا نيان (طبع ۱۹۴۱) .
 ته رجوع وکړي .

(۶۹) وگوري د پښتو ادب تاريخ ، ۴ جز ، د لوي استاد

پوهاند حبيبي .

اجتماعی او ادبی اوضاعو اوشرايطو تابع دی د ده د دیوان
مطالعه څرگندوی ، چی ده هم لکه د هغه وخت دنورو سسل
گونو شاعرانو په څیر دوخت سیاسي او ضاع او اجتماعی
کړنی ډیری لږ په خپل شعر کی رانغښتی دی ، دی د خپل
محبوب په مینه کی ډوب او په هجر کی یی سستی دی ، اوتل یی
په غمونو کی فریاد کوی ، ده ویلی دی :

چی سحر سحر فریا دکړی قلندر
بلبلانو تعلیم واخیست ستاله صوته (۷۰)
بیاوایی :

نه کوی داروزما د زړه د زخم ولی
دم په دم زیاتیزی ددغه زخم ا ماس
سورگړیوان په وینو زه دخپلو وینو ناست یم
زړه زما په مثل گويا ډک د وینو طاس (۷۱)
دغه ډول که دده ټول غزلیات ، څلوریزی او ټوټی و ګورود
هېجوری او فراق په اوبنویي تل گړیوان لوند دی ، اود
خپل مین په غم کی تل ژړانښکاری .

(۷۰) د قلندر دیوان ص ۷۳ .

(۷۱) دیوان ص ۳۲ .

قلندر لیړیک شاعر (۷۲) دی ، او دی ددغه ژانر دعمومی خصوصیاتو پهرنې کی خپل درونی احساسات او هیجانات په ډیر جذباتی فورم کی وړاندې کوی ، او دخپل معشوق او خلکو د زړه سوی دجلبولولپاره دخپل شعر د ژبی په دا خلی جوړښت کی ډیر تمثیلی امکانات مهیا کوی ، لکه څنگه لوړ ویل شول ، د قلندر دشاعری ټوله او که نه وی ډیره برخه د عشقی موضوعونو — و اظهار ته وقف ده ، مگر څرنگه چی دوخت شرایط او سیاسی او اجتماعی اوضاع او احوال هم په شاعر څه تاثیر پرلری ، نوڅو داگاه او یانا خود آگاه هغه موضوعات په خپلو شعر و نوکی راوړی .

ده هم یو ځای نیم ، د عشقی موضوعونو د اظهار په وخت کی دوخت د مسلط حاکم نظام خونخواری او چپاول گری هم یادی کړی دی ، ، قلندر یو ځای ویلی دی :

چی سبا ته دی مغل په خونه خیرتی

له مطاعه دی نن خونه که وزگار

د لیړیکو شعر و — سوتر څنگه اویا هم په لیړیک شعر کی د لوړښت په شان د ځینو پېښو او اجتماعیو موضوعاتو د انعکاس دده په شعر و نو کی لیدل کیږی .

(۷۲) دلیریک شاعری د خصوصیاتو لپاره وگورئ !

زیری ، رحمان نمبر ، ۱۳۵۶ ، د پوهنمل طاهر علمی مقاله .

قلندر کله کله اجتماعــــــــــــــــی مو ضوعات هم په خپل شعر
 کی رانغاړی او یونیم دا سی غزل یی په دیوان کی مو ندل
 کیږی ، چی هغه وخت دا اجتماع ځینو ناو پو ته پکی اشاره شوی
 او دا سړی په دی یقینی کوی. که قلندر له یوی خوا د خپل
 معشوق په غمونو او هجران کی مېجور ؤ، نو له بلې خوا یی
 اجتماعی اوضاع او د ټولنسی درونی روشونه هم له نظره نه
 غورځول ، د موضوع دروېښان تیا لپاره به دده له دیوانه یو مثال
 وړاندی کو :

څو ماڼی د چاپه پو ر ته ځی بلنده
 هو مره ښکته ورته کیږی لویه کنده
 غلط مه شه د فلک په شنه کندونه
 په خر قه کی گرځوی هزار کمنده
 خر خوی هزار دیناره په کودری
 چی امید که گدا یان له دولت منده
 دادنیا په مثال غول بیابانیده
 هسی مه درو مه هوښیاره خر د منده
 طامع مه شه د فلک و سرمایي ته
 همیشه به سر گردا نیی لکه ژرنده
 د شاهانو له زر بفتو خلعتونو
 زما خوښه ده خر قه په سل پیونده

د میرا په دره‌یچیری قدم‌مه‌زده
ستا چی نه‌زده قلندر خوشامنده (۷۳).
په دی لوړه غزله کی چی تاسی ولوسته، پرته‌به خلورم
بیته چی د دنیا دنفی (۷۴) مفهوم تری افا ده کیزی، په
نور کی یی له خپل طرز فکر او دوخت له مو جودو ذهنی او
عینی شرایطو سره ځینی خبری کړی دی، چی سپری ورته یو
څه فکری ارزښت ورکړو لای شی. اخلاقی او مذهبی ویناوې
چی دقلندر د عصر دشاعر ی یوه مهمه ځانگړنه ده، دده په
هنر کی ځان نه څرگندوی، او لکه دوخت دسیاسی حالاتو
بیا نیوی چی یونیم لځای کړیدی، دغسی اخلاقی او مذهبی او
صوفیانه ویناوې پیر لږ دده په تغزلاتو کی وینو، موضوعی
ابتکار دده په شعر کی نشته، او د وخت دشاعری معمول
موضوعات ده هم په خپل شعر کی راو پی دی. ددیوان مطالعه
یی څرگندوی، چی دمعاصرو او ده ته د لږ وړلنډو تیرو شوو

(۷۳) د قلندر دیوان ص ۸۰-۸۱.

(۷۴) د قلندر په دیوان کی کی ځینی پیر داسی تعابیر
لیدل کیږی، چی دژوند او دنیانفی ځینی مرادین ی، دژوند
او دنیا دنفی د فلسفی لپاره وگوری د جبر او اختیار
دیا لکتیک، دوهم چاپ، مقدمه، ۱۳۵۳ کال چاپ.

پښتنو شعراوو آکاري مطالعه کړې ، او د هغو اثرات يې په غزلياتو کې ښکاره څرگندوي، عموماً معلومات يې ډير قوی ندي ، په لغزه توگه چې ځيني مذهبي ، او صوفيانه خبرې او يا ځيني روايات راوړي ، هغه په علمي اساسونو بنا نه دي ، بلکه زياتره يې روايتي جنبه لري ، او په هغو معلوماتو اتکاء کوي ، چې په عام او لس کې خواره دي. ادبي فنون ، فصاحت ، بلاغت ، لفظي او معنوي صنايع او ښيگڼې ، له څنگه چې د هغه وخت په فن کې د مهارت نښه گڼل کيده (۷۵) ، دقلندر کلام هم د غه ډول مزایا لري ، مگر موږ به دلته د موضوع د اړخ دوالی دمخنيوی لپاره د نمونو له راوړ ځان راغورو . سربيره پردغوا دبی مزایاوو، ځيني فني ښيگڼي يې هم ده . په کلام کې محسوسې دي ، لکه د قافيي عيوب او نور...

ادبي لار :

کله چې لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي په ۱۳۱۹ ش کال د «تاريخچه سبکهای اشعار پښتو» رساله ليکله ، نو هوري يې قلندر په غزلياتو کې د حميد د سبک پيرو وگاڼه ، او دا يې هم وليکل چې دغه شاعر — رځانته جلاسبک هم لري ، د غه

(۷۵) ديوان مصري خان، مقدمه ، ص ۵۷ .

خبری یی بیا د پښتانه شعراء د لومړی ټوک په مقدمه کې هم راوړی (۷۶) وروستیو محققینو چی د قلندر په شاعری څه لیکلی دی، هغوی هم دی د حمید بابا پیرو اوشاگردگنلی دی (۷۷).

قلندر سره له دی چی په خپل دیوان کې پر ته له حمیده د بل پښتانه شاعر یادونه نه کوی، او په شاعرانه تصانیف کې داسی وایی :

د پښتو ژبی په شعر په داخله زمانه کی
پری دی نښو د قلندر بی حمیده بل حریف
بل ځای د حمید له ادبی فیضه په استفادی داسی
معترف دی :

فضل د سبحان په قلندر د شعرو شو
داواړه سبب فصیح بلیغ و د ماشو
مگر که سړی دده دیوان په غورسره وگوری ، او ورسره
د پښتو دنورو شاعرانو په دیوانونو کی هم مطالعه ولری ،
نوله ورایه به ورته څرگنده شی ، چی په غزلیاتو کی قلندر
نه یوازی د حمید له مکتبه فن او فکره متأثر ښکاری ، بلکه د

(۷۶) تاریخچه سبکهای اشعار ، پښتو ، ص ۲۱۸ ، پښتانه
شعراء مقدمه ، ص ۳۶ .
(۷۷) د پښتو ادب تاریخ ص ۶۰ .

نورو پښتنو شاعرانو اثر هم پری ډیر زیات دی ، له چایی فکر ، له چایی مضمون او لسه چایی دادا طرزاخیستی دی ، اود خپل شعر کالب کی یی اچولی دی . په دی خصوص کی لازمه ده چی یوه مقایسی خپرنه وړاندی کو ، اودا خبره به زباته کړو ، چی قلندر له چا څخه متأثر دی ، دنمونو په راوړو کی په یوه یادوو بیتونو اکتفا کوو ، اشرف خان هجری (۱۰۴۴-۱۱۰۶ ه ق) ویلی دی :

هر گز مه شه ستاله جبه زړه ز ماسر د
لکه نه شه له جوړونو خاطر ستاسر د (۷۸)
قلندر ویلی دی :

خوچه نه شی ستا له مینی زړه ز ماسرد
ستا خاطر به هرگز نه شی له ژړا سرد (۷۹) .

په دی دواړو نمونو کی فکریودی ، فقط دکلماتو او دادا په طرز کی یو څه توپیر لیدل کیږی .

عبدالقادار خان خټک (۱۰۶۳-۱۱۲۵ ه ق) ویلی دی .
چی پری غم غلطوم محرم دری دی

(۷۸) داشرف خان هجری دیوان ، ص ۴۱ ، د ۱۹۵۸ ع کال
د پېښور چاپ .

(۷۹) د قلندر دیوان ، ص ۲۱ .

یو قلم ، دو هم کتاب، دریم اشعار خپل (۸۰)
قلندر ویلی دی:

چی پری غم غلطاوه شی هغه دري دی
یو قلم، دویم بیاض، دریم اشعار دی (۸۱)
وگورۍ! چی په ریځای کی قلندر فکر او مضمون ټوله
له عبدا لقادر خان خخه اخیستی دی .

رحمان بابا (۱۰۴۶-۱۱۲۳ هـ ق) ویلی دی :
ستا! له غمه می په سر کی هسی شور دی
گویا میشت می په سربنهر د لاهور دی (۸۲)
قلندر د دغه بیت مفاهیم داسی راوړی دی :

ستا چشمانو می په سر کی هسی شور کې
گویا روان می په دا شور سره لاهور کې (۸۳)
خرنگه چی قلند په خپله د حمید په استادۍ قایل، او د
پښتو ادب محققین هم دی د حمید بابا د مکتبه فکر نه متاثر
گڼی، نو د حمید تاثیر دده پر دیرو غزلو لیا تو لیده کړی،

(۸۰) د عبدا لقادر خټک دیوان ، د لوی استاد پوهاند
عبدالحی حبیبی په سریزه د ۱۳۱۸ کال د کند هار چاپ.

(۸۱) دیوان قلندر ، ص ۱۲۶ .

(۸۲) در حمان بابا دیوان. د پښتو اکیډیمۍ د ۱۹۶۳ ع کال
خپرونه ص ۲۵۷ .

(۸۳) د قلندر دیوان ص ۲۹.

موز د ډیرو مثالو له راوړو، تیر یزو د نورو په شان، دیوه
بیت په مقایسې بسنه کوو، حمید ببا (۱۱۴۸ هـ ق پوری
ژوندی) ویلي دی :

ځکه زه کوم اسره د یارو خط ته
اسانیزې مشکل متن په حاشو (۸۴)

قلندر دغه مضمون داسې اخیستی دی :
درست مطلب موندنه شی له کوتاهه عبار ته
تل متن مشکل گوره حل کړی، له حاشو (۸۵).
په دی تو گه دځینو نورو پښتنو شاعرانو تاثیرات یی
هم په کلام څرگند دی .

په غزلیاتو کی، لکه څنگه چی لوړ تاسی ولیدل، قلندر
حمید او نورو پښتنو شاعرانوته متأثرښکاري، مگر په ټوټو او
څلوریزو کی دی، دیوه ځانته سبک موجد او ایستو نکی
دی، چی لوی استا د پوهاند حبیبی یی د سبک خصوصیات
او مزایا داسی شمیری :

(۱) قلندر د خپل خوږ من زړه مجروح احساسات پخپلو
ناړو او غلبلو کی په ښه ډول راوستلی دی، چی دسړی زړه
ورسوځی، او داسی اغیزه لری، لکه شاعر چی د خپل خوږ من

(۸۴) درو مرجان، ص ۷۳ .

(۸۵) د قلندر دیوان ص ۶۵ .

زړه ټوټې پخپلو اشعارو کې پټې کړې وی، په پښتو شعر کې دده په راز تند جذبات او احساسات چانه دی ښکاره کړي .

(۲) قلندر د خپلو ویرجنواو غلبلو دپاره یو مخصوص سبک او بحر ټاکلی دی ، چې په ملی سوزا ن لحن وایه شی (۸۶) هسی چې قلندر له نورو اخیستنی کړی ، او یاد نورو په پله روان شوی دی، دغه ډول وروستیو ځینو پښتو شاعرانو دده پیروی هم کړې، او له ده یی اخیستنی کړی دی .

دقلندر له پیروانو څخه یوهم ملاحسن (۱۱۷۷- ۱۲۴۵ هـ ق) تلو کانی دی (۸۷) ملاحسن په خپلو خلوریزو کی فکر او مضمون له قلندر اخیستی، او په هماغه قوت او جذب یی بیان کړی دی ، لاندی به ددغودواړو شاعرانو د کلام بولگی ولیکو، او اثرات به یی یو پر بل وښیو ، قلندر ویلی دی :

دسحر با ده خوشبوی نسیمه

سلام می یوسه دیار ترسیمه

(۸۶) تاریخچه سبکها ی اشعار پښتو ص ۲۱۸، پښتانه شعراء مقدمه ، ص ۳۶ .

(۸۷) د ملاحسن تلو کانی سوانح په پښتانه شعراء ۳۹۳-۴۰۱ مخونو کی راغلی دی .

پس له سلامه داورته عرض کړه
 هزار سلامه تیرسو تعظیمه
 له خلقه گو ښی کناره خوښ یم
 څیگر ورژلی سینه دوه نیمه (۸۸)
 ملا حسن تلو کانی دغه مضمون په هماغه قوت په دی
 خلوریزه کی داسی راوړی دی :
 دسپهار با ده خوشبونسیمه
 احوال می یوسه د یارترسیمه
 ورته می عرض که دخدای دپاره
 په صورت ایری شوم په زړه دوه نیمه (۸۹) .

د حاجی جمعه بارکزی د دیوان مطالعه څرگندوی ، چی
 په ده هم د قلندر د سوزیدونکو شعرو نو اثر شوی دی

(۸۸) ۱ دبی سنو زی ج ۲۶۳۱

(۸۹) پښتانه شعرا ۲۹۹۲۴ د ملا حسن تلو کانی
 خو پښتونور شعرونه په یوه مجموعه کی د ښاغلی محمد
 حلیم سلیمی په کتب خانه کی ساتل کیږی (پښتو خطی
 نسخی، د ښاغلی محترم رفیع، مسوده) پښتو مناجاتو نه یی
 د کند هاری تاجرانو له خوا په لاهور کی دنورو شاعرانو له
 دغه ډول نظمونو سره چاپ شوی دی .

، حاجي جمعه ويلي دى :

دده پرسيمه ورسنه نسيمه

دعاسلام به ورباندى وايي

پس له سلام داوړته عرض كړه

لا به تركو مه له ما جلايي (٩٠)

ددغه شعر مضمون د قلندر له لور شعر سره يودى .

سر بير ه پر دى ځينو نورو شاعرانو هم له قلندر

اخيستنې كړې دي ، د مثال لپاره پير محمد كاكړ (١٢١٦

ه ق ژوندى) (٩١) سره له دې چې دنورو شاعرانو ترڅنگه دده

نوم نه اخلى (٩٢) ، مگر په ځينو غزلو كې يې د قلندر د شعر

د جذب او شور اغيزې ليدلې كېږي ، د مثال لپاره د پير محمد

دمطبوع ديوان د ٦٤ مخ ٣ غزله ، او د ٦٥ مخ دو هم

غزله د قلندر د شعر اغيزې لري .

(٩٠) د جمعه خطي ديوان .

(٩١) دا خبره تر اوسه چانه وه كړې ، چې پير محمد كاكړ

دى له قلندر نه اخذ كړې وي ، بيا غلى محترم رفيع د معرفت

الافغانى په مقدمه كې دغه خبره د مثالو په راوړلو زباته كړه . د

د تفصيل لپاره وگورئ ! معرفت الافغانى دريم چاپ ، مقدمه ص ١٥

(٩٢) - وگورئ د پير محمد كاكړ ديوان ، ص ٤٢ داستاد

بينوا سريزه ، پښتو ټولنه ١٣٢٥ .

ادبی شهرت:

قلندر د خپل خپاند شعری استعداد، او له میراسره دمینی له پلوه دپښتونخوا په ادبی حلقو کی شهرت پیدا کړی ، البته ځینو شاعرانو ته یی چی دیوان او اشعار معلوم وو، او یا ځینی چی یی له میراسره دسوزندی مینی نه خبر وو، نودوی په خپلو شعرونو کی دده یادونه کړی ده ، دپښتو قدیمو شعراؤ خوشحال خان (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هـ ق) او اشرف خان هجری (۱۰۴۴ - ۱۱۰۶ هـ ق) چی کوم قلندر یاد کړی ، هغه خو مو ، لکه څنگه چی د مخه وو یل قلندر یوسفزی (۱۱۰۲ هـ ق مړ) دی ، ددولسمی او دیا رلسمی پیړی په شاعرانو کی ځینو دقلندر یادونه کړی، مگرموږ دلته هغه یادونی دده بولو چی دده له ناما سره یی جوخت «میرا» هم یاد کړی دی، او هغه چی دغه قید نه لری په احتیاطی قیدی راوړو ، بنیای دی وی ، او بنیای هغه نور قلندر نومی شاعران چی د مخه یی یادونه وشوه .

علی خان هشنغری (۱۱۸۰ هـ ق ژوندی) ویلی دی :

قلندر سوات ته شپږی له اړته هنده

خومره ډیر شوی دمیرا دحسن نازه (۹۳)

(۹۳) دعلی خان دیوان ص ۳۸، د ۱۹۵۱ کال دپېښور

چاپ .

شمس الدين كاكړي (۱۲۳۸ هـ ق ژوندي) ويلي دي :

قلندر و د ميرا ديوان مؤجزي

منتخب يي څو غزل ديوان دشعر (۹۴)

حاجي جمعه باركزي (۱۲۵۹ هـ ق مړ) د زړو عاشقانو په

سلسله كي د «ميرا» او «قلندر» يادونه داسي كړي ده .

د ميرا له غمه تلل خوار

قلندر ؤ سرنگون (۹۵)

همدا ډول دبیدل په ديوان او داحمدی صاحبزاده په آثارو

كي دقلندر، په نا مه يوشاعر يادشوی ، خو لكه څنگه چي

دميرا يادونه يي نه ده كړي، موږ يي دلي راوړو، مگر باوري نه يو،

چي همدا قلندر به وي او كه هغه نور .

بیدل د تیمور شاه دراني (۱۱۸۶ - ۱۲۰۷ هـ ق) معاصر

ويلى دي :

قلندر ، عبدالحميد، خواجه محمد دی

۹۴- شمس الدين كاكړي ديوان ، ص ۴۱ ، د ۱۳۳۳ كال د

كابل چاپ .

۹۵- د حاجي جمعه باركزي خطي ديوان ، د اطلاعاتو او

كلتور وزارت د خطي كتب خانې نسخه .

دقلندر دیوان

هم غفور، اشرف خليل او کامگار خان دی (۹۶)
 احمدی صا حېزا ده (۱۱۳۸-۱۲۳۲ هـ ق) په مثنوی هفت
 پیکر کی دقلندر ددیوان یادونه داسی کړی ده :
 همدارنگ د قلندر د خیرالدین وو
 دحاجی محسن اوېل دصدرالدین وو (۹۷).

دقلندر داشعارو ترجمی :

د قلندر شعرونه په انگریزی او ار دو ژبو ترجمه شوی، او
 ددیوان په هغی نسخی کی یی، چی دغه متن تری تهیه شوی،
 دخینو شعرونو لاندی او یا په حواشیو کی په دری ژبه
 شرحی، او دگرانو لغاتو معنی هم راغلی دی .
 د قلندر دوی هغه غزلی چی له چمن بی نظیر نه په کنید
 افغانی کی انتخاب شوی دی، دتی، سی، پلاوېن له خوادکلید
 افغانی په انگریزی ژباړه کی په انگریزی ژبه ترجمه شوی
 دی (۹۸) .

۹۶- دبیدل دیوان ص ۲۱۲، د ۱۹۵۷ کال د پېښور چاپ.

۹۷- تیر هیر شا عران ص ۱۴۱.

۹۸- وگوریء ! دکلید افغانی انگریزی ترجمه نه تی. سی.
 پلاوېن، طبع ۱۳۷۵ع لا هور (د فاضل استاد پو هاندرشاد
 په مننه) .

په ار دو ژبه دا دبیات سرحد مؤلف ددغه کتاب په لومړي ټوك كې د قلندر ۴۰ بیته ترجمه كړې (۹۹) او په تاریخ ادبیات مسلمانان ادبیات هندو پاکستان كې هم د قلندر خلور خلوریزی په ار دو ترجمه شوی دی (۱۰۰) .

د قلندر د دیوان خطی نسخې:

د قلندر دیوان د پښتو په هغو آثارو كې حسابیږي، چي مخطوطات یی ډیر لږ دي تر اوسه موږ ته په گرده نړۍ كې د قلندر د همدغی یوی نسخې پته شته، چي دا چاپ مود همدغی نسخي له مخي برابر كړ، مخكې تردی چي دغه مخطوط دروپیژنم، دده د دیوان د خطی نسخي په باب دیوی بللۍ خبری یی دا دو نه كول لازم بو لم، او هغه داچي مر حوم محمد گل نوری (۱۳۲۰-۱۳۹۶ ه ق) د کابل مجلې په ۱۱۰ گڼه كې د «میراجان او قلندر جان» په مقلا له كې دده د دیوان یوه خطی نسخه معرفی كړې، چي مر حوم عبدالواحد ور دگ پښتو ټولنی ته دكتنی لپاره راوړی وه، د خطی نسخي مشخصات یی داسی ښوولی

- (۹۹) وگورۍ ! ادبیات سرحد ج ۱، ص ۲۶۸-۲۷۶ .
 ۱۰۰- وگورۍ ! ادبیات مسلمانان هندو پاکستان
 ۱۰۵-۱۰۶ .

دی : نسخه دسر دار محمد اعظم خان په وخت کې په ۱۲۸۳ هـ ق د منشی عبدا لنبي خان په سپارښت دآخوند الله یار دپاره د حبیب یا حسیب کاتب له خوا کښل شوی ده، نوری کښلی دی : « دا دیوان ۱۱۴ غزلی ، ۳۵ رباعیات ، او ۱۵ ماسدس اشعار لری » (۱۰۱) .

له عبدالواحد خان وردگ سره د قلندر د خطی دیوان د موجودیت په باب د مرحوم نوری ترلیکنی یو کال د مخه ښاغلی زمريالی په کابل کالنۍ کې هم یو یادښت لیکلی ؤ (۱۰۲) ، نوموړی نوری بیا د ملی هینداری په دوهم ټوک کې د میرا جان او قلندر جان ترنکل وروسته، دقلندر د دیوان ددغی خطی نسخی مشخصات خپاره کړی دی (۱۰۳) . پوهاند رښتین هم د پښتو نسخو په فهرست کې د عبدا لواحد خان وردگ د کتب خانۍ، دقلندر دیوان نسخه یا ده کړې ده (۱۰۴) .

۱۰۱- کابل مجله ، ۱۳۱۹ ، ۱۱۰ گڼه ، ۸۸ مخ ، میرا جان او قلندر جان .

(۱۰۲) کابل کالنۍ ، ۱۳۱۸ کال ، ۳۳۴ مخ .

(۱۰۳) ملی هینداره ۲ ج ، وروستی مخ ،

(۱۰۴) هیواد ، د ۱۳۴۶ کال په گڼو کې د پښتو نسخو

فهرست ، ۱۲۹ گڼه .

د جمهور از گڼه کتا بقون کی دقلندر د دیوان یو ه نسخه شته ، چی استا دبورکوی یی په خپل فهرست کی لنډه شانته معرفی راو ړی ده (۱۰۵). دا چاپی متن دهمدی نسخی له مخی برابر شوی دی، او ددی نسخی خصوصیات دادی :

د مخطوطی ټولی پاڼی ۴۸ او مخونه یی ۹۵ دی ، چی د پای په دری نیمو مخو کی یی دکاتب مناجات راغلی ، او په پاتی نورو مخو کی یی په ترتیب سره غزلی ، ټوټی ، اوڅلوریزی راغلی دی ، چی دغزلو شمیری (۱۱۲) د ټوټو شمیری ۱۳ ، او د څلوریزو شمیری ۳۲ دی ، دنسخی کچه : ۲۰×۱۲ سانتی متره ، اود متن کچه یی ۱۵×۱۰ سانتی متره ، په هر مخ کی یی ۱۲ کرښی کښل شوی دی ، خط یی نسخ او کاغذی قوڼدی دی ، هر مخ دری کرښیز سره اوشنه جدو لونه لری ، دشاعر نوم په سره خط کښل شوی ، نوره نسخه په توره سیاهی کښل شوی ده ، دشاعر نوم ځای ځای سپین هم پاتی دی . دنسخی په پای کی دکاتب تر مناجات وروسته دا عبارت کښل شوی دی :

«تمت تمام شد ، هذا الكتاب ملاقلندر ا خند غفرالله له ولهم

(۱۰۵) داستا دبور کو ی فهرست ، ص ۴۶ ، د ۱۹۶۴ کال

چاپ .

قال له دعاء الخير حسب امر موده اخوى كرام محب
فرجام پیش در پلتن سردارظفر شاه ، محمد اعظم خان
۱۲۸۳۰۰۰ . کاتب یی حسیب نومیری .

دغه نسخه او هغه نسخه چی د عبدالواحد خان بلبل شوی ،
په پیرو خصوصیاتو کی سره ورته دی ، بنای یی یوه دبلدی
نقل وی .

د نسخی املا یی خصوصیات :

دغه نسخه د پښتو د نورو نسخو په معمول رسم الخط
کښل شوی ، مگر ځینې ځایونه یی « کښ » چی په اکثر و
قدیمو نسخو کی معمول و ، د « کی » په شکل لیکلی ، نور
پښتو توری یی داسی کښلی دی : خ ، ش ، یا ، یی ، یه ، ښ ، ښ ، ږ ، ږ ،
پ ، ف ، ف ، پ ، ږ ، ږ ، ږ ، د املا یی غلطی زښتی زیاتی لری .
دا شعارو منتخبات :

لکه څنگه چی لوړو ویل شول دقلندر د دیوان خطی نسخی
ډیری نه پیدا کیږی ، دغه ډول یی دا شعارو د منتخب څرک هم په
خطی آثارو کی ډیر نه موندل کیږی په چاپی آثارو کی یی هم
د کلام منتخبات لږ ډیر شوی دی ، موږ به دلی لوړی په خطی اوبیا
په چاپی مجموعو کی دقلندر دا شعارو انتخاب وښیو :

۱- چمن بی نظیر :

دچمن بی نظیر (۱۰۶) دمجمو عی په ۱۷ برخه کی دقلندر
(۵) شعرونه انتخاب شوی دی .

د ملابنايسته خان په خطی جونگ (۱۱۳۶ هـ ق لیک)
(۱۰۷) کی دقلندر ۳۰ غزلی ۴۴ خلوریزی، او ۱۴ ټوټی
منتخب شوی دی ، چي ټوټی یی زیاتره په وزرو کی راغلی
دی (۱۰۸) .

(۱۰۶) د چمن بی نظیر دپيژندنی له پاره وگورئ !
۱- دبلو مهارت فهرست ، ۴۵ لمبر کتاب، د ۱۹۰۵ ع
کال دلدن چاپ .

۲- پښتو کتابونه ، ص ۱۴۵، د ۱۳۳۷ کال چاپ .
۳- د میکنزی فهرست ، ص ۹۳-۹۴- د ۱۹۶۵ ع کال
داکسفورد چاپ .

۴- دپښتو پخوانی تذکری، دبنیاغلی رفیع ص ۶۴-۶۵،
د ۱۳۵۰ کال چاپ .
(۱۰۷) د بنیایسته خان د جونگ دپيژندنی لپاره
وگورئ !

دوې می مجلی د ۱۳۵۲ کال گڼی، ۱ دبی ستوری ، ج ۱ .
(۱۰۸) د ملا بنیایست خان په جونگ کی دقلندر راغلی پار کی
په ۱۳۵۳ کال کی د آریانا په مجله ، او بیا په ۱ دبی ستوری
ج ۱ کی چاپ شوی دی .

۳- داستاد رشاد مجموعه:

له فاضل استا د پوهاند عبدالشکور رشاد سره په یوه خطي مجموعه کې د قلندر دوی غزلی شته (۱۰۹).

۴- دحسیب گل میابیاض: دمیاحسیب گل کا کا خیل (۱۳۰۵ ق م) په بیاض کې دقلندر په نامه دیوه شاعر دغزلو انتخاب موندل کیږي (۱۱۰).

ب- په چاپي آثارو کې :

دافغانستان او پښتونستان دپښوونځیو او پوهنځیو درسي دبی کتابونو او تذکرو او ادبي تاریخونو کې هم د قلندر د اشعارو نموني راغلي، له دې سربیره په دغو چاپي مجموعه کې یی هم غزلی منتخب شوی دی :

۱- کلیدافغاني :

په کلید افغاني کې دقلندر دوی غزلی له چمن بی نظیر

(۱۰۹) داستاد رشاد په دغه خطي مجموعه کې، دمسعود بن عبدالله آدم خان در خانې اوځینې نور آثار هم راغلي دي. (۱۱۰) دحسیب گل دبیاض پیژندنه په پښتانه لیکوال، د پښتو ادب تاریخ او پښتانه شعرا عجم کې راغلي ده.

څخه انتخاب شوی دی (۱۱۱)

۲- بهارستان افغانی :

قاضی میرا حمدشاه (۱۲۷۹-۱۳۵۳ هـ ق) په بهارستان افغانی کی د قلندر دوی غزلی را اخیستی دی (۱۱۲).

۳- چمن فیروزی :

دچمن فیروزی په مجموعه کی د مجلسی شاعرانو دکلام دانتخاب تر څنگه دکلیدافغانی او چمن بی نظیر دشاعرانو ځینی شعرونه هم راغلی دی، په دی برخه کی د قلندر یوه غزله هم راوړله شوی ده (۱۱۳).

۴- بهار گلشن:

دبهار گلشن په مجموعه دقلندر یوه غزله راغلی ده (۱۱۴).

(۱۱۱) وگورۍ ! کلیدافغانی د ۱۸۷۲ ع کال دلاهور، ص ۳۸۶-۳۸۷.

(۱۱۲) بهارستان افغانی، ص ۸۱، د ۱۸۹۵ ع کال دلاهور چاپ، (۱۱۳) چمن فیروزی ص ۱۷، د ۱۳۰۶ هـ ق، د د هلی چاپ.

(۱۱۴) بهار گلشن، ۱۳۳۰ هـ ق دلاهور چاپ.

۱

غزلی

۵- پښتنی سندرې :

په پښتنی سندرې د د هم ټوك كى هم دده يوه غزله
راغلي ده . (۱۱۵) .

دقلندر د دیوان چاپي نسخه:

دغه چاپي متن چي لاسي يي گوري! له هماغی یوی خطي
نسخي څخه نقل شوی ، د ملا ښایسته له خطي جونگ، د
استاد رشاد د مجموعی له خطي شعرونو ، کلید افغانی،
بهارستان او بهار گلشن په مجموعو کي د قلندر له راغلو
شعرونو سره مقابله شوی دی په لمن لیکونو کي د ښایسته
خان جونگ په «ښ» داستاد رشاد نسخه په «الف»
بهارستان په ب ا، او بهار گلشن په ب ۲ او کلید افغانی
په «ك» ښوول شوی دی کومو ځایو کي چي د نسخه بدل
شکل غوره ښکاره شوی ، هغه مو اصل ته وړانته نقل کړی، او
اصل مو په لمن لیک کي ښوولی دی .

(۱۱۵) پښتنی سندرې ج ۲ ، ص ۱۶۵ د

۱۳۳۵ کال چاپ .

بسم الله الرحمن الرحيم

الف

« ۱ »

چی ونه شو (۱) په ژړا زما اثرستا

باری ایشی دی د زړه په لځای حجرستا

په کاته سره یی اوښی لځی د زړه ونو

داد برندو سترگو خوی دی مقررستا (۲)

په فریاد درنځورانو پروانه کړې

که هزار لځله فریاد کوی په درستا

په هیبت به د باغ گل په زمکه توی شی

که بیاوشی چېرې باغ وټه گوزرستا

(۱) بن : ونه شه.

(۲) بن : په کاته دسترگو اوښی لځی له زړه ونو

د چشمانو خوی دې دادی مقررستا

په معتاب (۱) کی یی پنا کړمخ له شرمه

چی (یی) واوړیده دحسن غږ قمر ستا

بی له دی چی رنځورانو ته ښکته بل کړې

هر ستم می نور منلی دی په سر ستا

په هنر هنر عاشقی په مینه بند کړې

صد رحمت دې وي په هسی رنگ هنر ستا

ته به خو په خپل ستم سغوره کړخی (۲)

مه کړه پیا هغه غلام دی «قلندر» ستا

« ۲ »

* ۲ *

* ۸ *

نشته ماڅخه نور توان ستا دجفا

ستارضاکه (۳) اوس جفا کړی که وفا

خراب شوی ستا په غم کی هسی رنگ یم

چی می نشی کړی عرب هجم دوا

(۱) بن: په ابر.

(۲) بن: ته په خپل ستم نازیږه پناویره.

(۳) بن: چی.

سمندر غوندي په اور کي سي ژوندون دي
يوساعت نه يم له دي اوره سوا
دامدعب د عاشقانو دي په عشق کي
له معشوقه شکايت دي ناروا

ولي زه له خپلي ډيري بي صبري
قايم نه يم دا شنا په اشتکا (۱)
کوم معشوق هسي بي غمه بي پروا دي
لکه زه له ما بي غمه بي پروا
مادي ستاله لاسه جوړه سي ليدلي
چي په درست عالم کي گرځم بي نوا (۲)
په افسون پدم جري نه رغيري
چي خوړلي وي د زلفواژدها (۳)

(۱) بن: يم قايم داشنا په اشتکا

(۲) بن: ستاله لاسه مي شالاق هسي خوړلي

په تمام عالم کي گرځم بي نوا

(۳) دا بيت له بن نسخي نه نقل شو .

سرهم مل محله ورجار کپه قلندر ره

- (۱) که بی غواړي شاه، دښه دیدن بها
که دسرښندل په با او به تاگران دي
«قلندر» و ته سر سپک دی ترگیا (۲)

«۳»

* ۱۸ *

* ۳ *

چی د عشق په نغوته دروسې د هوا
په جهان کی به خه نه کړې بی دوا
د صراط په نری لار به برابرځي
چی له شرعی نه بل لورځي نه بل خوا
دم په دم پر شریعت برابر دروسه
قدم مه اخله په لور دنا روا
هسی خوی که چی هرڅوک دې یاد په ښه که
که دې خپل که دې پردی وی که اشنا

(۱) اصل: که و غواړی یار، د دیدن بها (ښ)

(۲) ښ: له گيا.

په بڼه خوی باندې پردی عالم خپلیری

په بدخوي باندې خپل واړه شی سوا ۱

نیکخوا همې ددواړو کونو نیکناسی ده

خدای خوکه مه کړه په بدخوی سره رسوا ۳

که بشر دې رب بدل په بل څه نه که

واړه ستادي دجنت من وسلوا

وايه څه به دې وي غم څه به اندوه کړې

چی په مځ کی پاک رسول لري (۱) پيشوا

چی اتلس زره قامه به ولاړ وي

رب دې نه که «قلندر» هلته رسوا

«۴»

* ۲۷ *

* ۲ *

هسی لارم دخو با نو په هوا

چی یکسو شوم له روا له ناروا ۴

(۱) اصل: کړې

م بی له یاره جهنم راته لیده شی
 که می بخای (وی) عین جنت المأوا
 م دهنو له سلا قاته زه ویزا ریم
 هر چی دی د یار له سیخه ما سوا
 م زه بی یاره بخای گنم تر خاورو لاندې
 که هر عرش می لگید لی وی سر بیا
 ستا دهجر به اور هسی لغورن یم
 چی می نشته به دوزخ باندی پروا
 خوا می که شی هغه ساعت له اوره
 چی یو دم شی له رقیبه خوا به خوا
 هسی لوی مرض شو پیش راته دمیڼې
 چی طبیب می لاس به سر کړه له دوا
 مسیحا مگر را کوزشی له آسمانه
 گنیه نور یم له علاجه بی نوا
 «قلندر» د قناعت پر خونچه (۱) ناست دی
 نه می برنج دجا به کار دی نه حلوا

(۱) خونچه - خوانچه.

ب

« ۵ »

* ۳۶ *

* ۱ *

چی رخساري کړي (۱) خجل گل د گلاب

تور کا کل یی د سنبله وړک گۍ (۲) تاب

سر غلرو دې وغا هوته غوړ و نیو

ستاسرو شونډوله یا قوته یوویء تاب (۳)

د گل برگه دی له رخسار سره سم نه دی

مخ دې کله شماري زلفی په شتاب (۴)

(۱) بن : کړی.

(۲) بن : سپه زلفو د سنبلو وړک که.

(۳) بن : په شفت دې د یا قوتو ویوست تاب.

(۴) بن : د گل پانی دې له گل سره نه لگی.

مخ دې چېرې شمېری زلفی په رخسار آب

په جلوه کي یی سیالی کړه ستاله مخه (۱)

بارې زلفی دې تېری که (۲) پر مهتاب

په سبا می مخ په نمر شی یا په کلو

هغه شپه چی دلبر و وینم په خواب

پرې تلخی د مخکدن په وی آسازه

چی لیدلی دیلتون چاوی (۳) عذاب

د رقیب په سر قدم پده «قلندر»

که گهی په هر قدم د حج ثواب

«۶»

* ۳ *

* ۲ *

لکه زه یم ستا په هجر کی خراب

هسی بل مسلمان مه شه په عذاب

(۱) بن : په رفا یی ستاله مخ سره سیالی کړه .

(۲) بن : کړي .

(۳) بن : د جدایی وي .

دباران په دودسی او بڼی ځی له سترگو

په خاطر می شه غالب دغم سحاب

کرم بدل به پرې اته سره جنته

۲۰ که زه ځای سومم په درستا په تراب

لکه کردلاری باد په شتاب یوسی

هسی تاله ما زره یووی په شتاب

تر دهن دې دکباب دغو بڼو یوی ځی

شه خاطر می ستادغم په اور کباب

ستا په عشق کی مانو رښه نه دی موندلی

بی جنونه چی می بها موند دا خطاب

له نغمو یی بلبلانو تعلیم واخیست

«قلندر» چی ستا په غم که تب و تاب

* ۵ . *

«۷»

* ۳ *

شپه وورځ پر ماتهر پیری په آشوب

ستا چشمانو ناروا کړه پرمخوب

عاشق محکمه آشتی که دد عشق له تا وه

چی پارچه دی له دو زخه مهنتوب

که آه وکاپم له ډېره درده دو گه

لا یی شست شی د بڼه مخ ، په توباتوب

که زما د زړه آتش ور باندې پر یوځي

شی به غرونه لکه موم هسی په ذوب

اندرون می ستاله غمه هسی ور پت شه

چی په سیند سره به هم نه شی خړوب

«قلندر» د (میرا) (۱) غم هسی زخمی کړ

چی له سترگو تو پوی د زړه زهوب

(۱) دا برخه په اصل کې نه ده لیکل شوې .

ت

«۸»

* ۵۶ *

* ۱ *

په قرآن ختم کومه په حاجات

ستا په درسي نه قبلېږي مناجات

کم طالعي يم ستا په دور پيداشوي

په غصه دي را ته ارض وسموات

له مشرقه تر مغربه مخ د زمکې

که سړي دي که پيري که حشرات

حيوانات که جمادات پانور هميزوته

رضانه دي ستا زما په ملاقات

هم زما دقتلو او دعا گوي دي

دآهور په باخ گوي زما هرات

که له زمکې د آسمان په لوري محمد
 هم می نشته مراتب او درجات
 په کوښښ که تر خرگاهه پوري ورشم
 ماه می منځ که په خپه پروسه مات
 عطار در سره سات شو په عطا کی
 زهری زهر را په خوله کړه قاتلات
 د آفتاب آفتابه واچوی له لاسه
 راته نه گوي په مهر التفات
 مشتری چی راته وگوري له ورا په
 په غصه له ما نه یوسی کل ثبات
 له بهرامه می بهره حاصله نه شوه
 له زحله می حل نه شوه مشکلات
 ثوابت می سترگی وکارې په گوتو
 سروهلوته می ود روي جلالت (۱)
 ثریا بناتنا لنعش بمعربه شي
 یوو بل ته سره کاندې وصیات

(۱) جلالت = جلاد

نظم نثر سره جوړه که په جواب کی

چی له سرکه برخه بیا سونده حیات

که یی شمعی ته د منځ لکه پټنگه شم

قبلوی سی نه هرگز د ا تحیات

که پر پښو د هغه یار باندی پر یو هم

له کیمی را څخه نغاړی قدمات

که فلک تاسع له ورشم راته وایی

چی اتلس را وړه تاخپل جرو مات

په دغه طریق تر لویه تر قلمه

یا تر عرشه تر کرسی دا درجات

هم هغسی سرزده خوار و افکاریم

مخای سی نشته په دې شپږ واړه جهات

د اتمام د عشق دولت دی که پوهیږی

چی مین شی څوک نونه کوي عزات

(دامیرا) به در په در گر هیڅه کله

که ایستای «قلندر» ته [د] خپل [حسن] زکوة

ث

« ۹ »

* ۱ *

* ۷۷ *

زړه‌سی تل‌ستا په ارمان دی الغیاث
لکه زلفی ستا پدیشان دی الغیاث
لکه گل د نازله خوابه‌سترگی واکه
کېن د ستر‌گوسی باران دی الغیاث
ستا غمونه می په زړه باندي میشته دی
خوشی لېبلی ترې کاروان دی الغیاث
د بلبل په هېر شوم سر په فریادونه
په منظور سی متا بوستان دی الغیاث
داستا سر و شونډو زه و سومه د لېره
په آه شین زما آسمان دی الغیاث
لېو زړه‌سوی راباندی وکړه میراکله
«قلندر» په زړه بریان دی الغیاث

ج

«۱۰»

۸۳

۱

حق حیران یم دخیوانو په مزاج
 چی په سروسترگویی زړونه کړه تا راج
 موسیایی (بی) دخپل محان را ته و هووه
 ما چی و غوښت له اغیاره خپل علاج
 چی ترې طمع د وفا کړم خطانده کړم
 چی له کله یی نا زک و ینم مزاج
 کوم زمان به یی باز مات که ستادسترگو
 هی ارمان دی د ا زما د زړه دراج
 هرې می اوښکې لکه تیل کړلې ورتوبې
 چی می بل په زړه د مینی کړم سراج
 تاخت و باخت یی محکه ملک دقناعت کړ
 چی جنون له عقله رانیو د عشق راج

دوزبان قلم یی کله تقریر کښی شی

هسی زه یم ستا دیدن و ته محتاج

د امید مزی یی و شلپوی له خدایه

هر چی و که و بنده ته احتیاج

مگر خیال د سلطنت لري په زړه کې

(قلمدر) چی په سر کښېښو د عشق تاج

ح

«۱۱»

* ۹۲ *

* ۱ *

چی د عشق مؤذن و کړو فلاح (*)

د هوس د لځا په لار زما ار و اح

عجايب غرايب ډير څه ور ښکاره شي

سیرسی زړه که د اړت سملک لکه (۱) سباح

د خوښی د لځان د پاره یی لاهو کرم

زما زړه، وخت دی که لاس را کی صلاح

د افتوی د حسن شوې ده و تا ته

سرو مال چی د عاشق گنې مباح

چی نر دې دې کړ رقیب بد غونی لځانته

د ازما د سر گ تحقیق کوی صلاح

❦ د « فلاح » کلمه ښایی چی په اصل کی « الفلاح » وی .

(۱) اصل : له

سخ دزږه په وینو سور لکه لاله کړم

چی ارم زه ستا د شونډو د جام راح

«قلندر» دی د سیرا په غم کی ژاړی

که پلېل کاندی غوغا الی الصباح

✓

خ

«۱۲»

* ۹۹ *

* ۱ *

د ا په خوب کی را حضور شه د د لبر مخ
 که په ا بر کی (۱) ښکا ره شه د قمر مخ
 په خند اخند ادگل، سبا سره خو له کړه (۲)
 چی و باغ ته د نسیم وشو (۳) محر مخ
 چی یی ولید هدا متا جو هر د غا ښو
 پت له شرمه په خپل آب کی کړ گوهر مخ (۴)

- (۱) ښ : که په اور مخ کی .
 - (۲) ښ : د گل اطفال سره خو له کړه .
 - (۳) ښ : وشي .
 - (۴) ښ : چی یی ستاجو هر د سپینو غا ښو ولید
- پت له شرمه په ا و بو کی که گوهر مخ

له حياډې غټ و مخ ته کټی نه شم

کله لېده خو ږو سترگوشی د نمر مخ

را په یاد چی دې د سر و شو ندوخوا په کرم

تکوم لکه مگس عبث خپل سر، مخ

که می وړولی دورک اشنا تر دوه

و تلو ته ځکه نیسم درهبر مخ (۱)

«قلندر» هاله میراته عاشق بوله (۲)

که یی و نیو مستابانو ته د تهر مخ (۳)

(۱) اصل: ځکه نسیم زه وتلو ته درهبر مخ

(۲) اصل: قلندر ته میرا هلته عاشق بوله (بن).

(۳) بن: که یی بڼه دی بڼو ته د ځیگر مخ

د

«۱۴»

* ۱۰۶ *

* ۱ *

خو چي نه شي ستا له مينی زړه زما سرد
ستا خاطر له هرگز نه شي له جفا سرد
شبابا سي به ستا د عشق په ماو نه شي
که می زړه وي ستا په عشق کې له ژړا سرد
زه به خړنگ صبر و کړم ستا له مينی
کله زړه د اشنا کېږي له اشنا سرد
نصيحت دې نا صح نه کوي وساته
نه به که ما ستا له غمه واويلا سرد
چی ستا حسن له هتاب څخه تیری که
ترو به زړه زما څخه شا فی شي له تا سرد
ګوندې بیا سوسی ستا وصل پس له سرکه
څکه زړه د «قلندر» دی له دنیا سرد

* ۱۲ *

* ۲ *

که روان کرم تر لیمو دو ینورود

نه می یار په ژړا سور شو او نه تود

چی د حسن په می مست راته ښکاره شی

د لته زه د ژړا جوړ کړم سرود

که هز ارد ردو درد ونه ور ته ستا یم

په رضا می نه رادروسی په هیڅ دود

ستا د حسن په چمن کی د وهر ودو نه

له دوو ستر گوز نه شاخی * باره، جمرود

چی مد ام د زړه په وینو آلوده وي

داز ما کمیس یی خدا یه چپرته اود

«قلندر» خرقه په غاړه پسی گړمسی

په د یدن دیار کوي د زړگی سود

* د شاخی کلمه ښایی چی په اصل «خی» وی .

ذ

«۹۵»

* ۱۱۸ *

* ۱ *

میخ بی سپین ورق ، خال و خط توری په کاغذ
خککه سرو سال عاشقان پلوری په کاغذ (۱)
دادی تماماً دمحببت کمال تورو نه
یار له جدایی جی یار ژغوری په کاغذ
ته که نه را دووسی گاهی گاهی په خط یاد کړه
نیم ملاقات وینم ستا له لوری په کاغذ
مه کوه نا ترسه دجفا ستم را با ندې
کله کله یاد کړه خپل غم خوری په کاغذ
وران به هرگز نه شی کښلی توری له ازله
هرزمان که سترگی دچاوری په کاغذ

(۱) اصل: سرو سال عاشقان په داسې پلوری په کاغذ

ستوری دطالع هم له جینه معلو مییری

شه گوری فالونه دبخت ستوری په کاغذ

مه گوره بی خطه «قنندره» یارو مخ ته

بی توروړندیږی چی څوک گوری په کاغذ

ر

۱۶

* ۱۲۵ *

* ۱ *

چی وینسته دې په سپین مخ شول ، برابر
لادې زیاته شوه هوا دمال و سر
په پیړیې کې حرص کوې گرم نه بهی
سړی وېر شی به وخت د نواز دیگر

مینه پرده همسا واخلی تپری

دروتنی په طلب گرځي در په در
په زور تیا دې پیروی د کېدې وکړه
یوه ورځ نه شوې په منډه د سرو ر
په نما نڅه کی نیم رکوع کولی نه شي
درسته ورځ په تیږول کې سات کمر

بیا ها له که ارمان کړې وار به دې تېروی
 چی دې لگي (۱) دلحد په خښته سر
 په دنیا پسې وښته چوې له عقله
 او دین له علمه هیڅ نه یی خبر
 قناعت هسی دولت دی «قلندر»
 چی سړی کا په نیستی کی توانگر (۲)

« ۱۷ »

❖ ۱۳۳ ❖

* ۲ *

ستا ابرو (یو) عسی یاره کړم بی سر
 چی یی خم لکه هلال کړم مات کمر
 په بستر چې گلهزار را سره نه وی
 په سرو او ښولاله زار کپه بستر
 د سرو ابو خیال می نقش دی په زړه کی
 محکه سرې او ښی می خاڅی تر بصر
 له یاجو جو د هجران څه خو گوښه یم
 چی می غم شو دیار سد سکندر

(۱) اصل : لیری .

(۲) داغز له له کلید افغانی څخه نقل شوه .

ستا له مخه کړم ژړا ساره آهونه

چی پروخت د گلووی با د مقرر

چی له مخانه له جها نه خبر نه یم

۴ هسی ډوب یم ستا په غم کی سر اصر

دازما سرو خر ام وماته گوری

که و بیدو ته مایل شه صنوبر

که پرمادیار د وصل لوی اختر شی

هغه روځ به کوم زه حج اکبر

۲ هم په داچی قناعت لری په کند کی

په شا هانو پورې خا ندي «قلند ر»

په سهر يې فن مخ زما په لور کړ

«۱۸»

* ۱ *

* ۱۳۲ *

چی په سهر يې فن مخ زما په لور کړ

هم هغه سې په کور پورې د غم اور کړ

لا چمن سې تازه نه و رسيدلی

بياسموم د زباني په زسکه خور کړ

درينه درينه هغه خلک عاشقان شوو

چی وساته يې په سينه کې پېغور کړ

د زړه غوږ و ناصحا نو ته نه نيسي

خدای د لېر له بده فعله کړو کور کړ

-۲۸-

چی نظر می دتقدیرو کړ په کښلو

تیر په محان می په داهجرستاد اڅور کړ (۱)

خوشو قتی به په مارا یشی عا لمه

که اشنا په خپله سر راته سرتور کړ (۲)

رقیبا نو واره سخی را پخی کړې

چی دې سڅ نن په اختیار د هند په لور کړ (۳)

ما ویل (۴) ته به زما سڅ سپین کړی دلبره

ولی تاتر مهر ویا نومی سڅ تور کړ

(۱) ښ : چی نظر می دتقدیر که په حالات کی

څه خو محان می له دغه جانبه سور کړ

(۲) هن : خوشحالسی به په مارا شی دمهر ویا نو

که میرا پخپله سر راته سرتور کړ

(۳) ښ : رقیبا نو واره سخی را پوره کړې - ولی تاتر مهر ویا نومی سڅ تور کړ

(۴) ښ : ما وی.

درست جهان راتہ ویل چی (۱) مہ جاروزہ
 باری ڄہ کرم (۲) چی جهان دی راتہ اور کپ
 پھ ژپاسی کورو کلی خبردار شو (۳)
 چی هجران دی لہ فراقہ پھ ما زور کپ (۴)
 تل آعوزہ ستا پھ در کی قلندر کہ
 تاچی سپی رقیب لہ خان سرہ خمسور کپ (۵)

- (۱) بنیں : ویل کہہ .
 (۲) بنیں : ولی ڄہ کرم .
 (۳) بنیں : پھ ژپا باندی سی کور کلی خبر شہ .
 (۴) بنیں : پھ ما اور کپ .
 (۵) بنیں : آہ دی قلندر کا نندی پسہ درگاہ کی
 میراتا چی سپی رقیب لہ خان سرہ خمسور کپ

س

«۲۰»

* ۱ *

* ۱۵۹ *

گروه دسهر و یانو که حق بین وای حق شناس

نه به ووله هجره کپی با هوسره هراس (۱)

دارنگه روش دی دخوبانو (۲) په در بار کی

کله شي پادشاه کله کندول شي ورپه لاس

نه کوي دارو زما دزړه دزخم ولی

دم په دم زیاتېری ددغه زخم اما س

سورگړیوان په وینوزه، دخپلو وینو نامت یم

زړه زما په شل گویا ډک د وینو طاس

(۱) ښ: نه به ووله هجره زما هوسره ډېرو سواس.

(۲) ښ: ددلبرو.

شپه وروځ په دازه مستغرق یم د شراب (۱)

وینم بکې هر دم دخویانو (۲) انه کاس

دا واره خطاب د نیکو نیک دېدو بدته

هر چاته چی رسی خورسپیری په خپل لاس (۳) ۴

هر دم چی یی غواړی کشتنی غونډی حاضر دی

کلمه «قلندر» له تا باغی گرځی سواس!

(۱) ښ: په شرابو مستغرق یم .

(۲) ښ: د دلبرو .

(۳) د ابیت د بیا پسته خان له جونګ نه نقل شو.

«۲۱»

* ۱۶۶ *

* ۲ *

تر ابلده به کوی هوا هوس

چی اسیر کپری خدای دمیمنی په قفس

چی سوجوده پی پیااله فی الحاله نوش کړه

په ښه کار کی هیڅ په کار نه دی وسوس

د خوبانو زیارت هلمته ښه روا شی

چی دځان په وینو وکاندی اودس

چی ونه خوري شیرینی دیار د لبو

په دوه لاس تندی وهی لکه ښکس

ماچی زین دوینبانندی په گردن کپ

بار بردار شوم همیشه لکه فرس

چی نقطه پی والف ور کړه لب نه

شور یې که کړ په جهان کی یو په لس

رقیبان دیار له کویه نه بنائېږي

له جنته لرې بویه خا رو خس

په لمن به دې راواخلي که خاشاک شي

تل را کاري کاه رو باوځانته خس ۲۰

«قلندر» طوفانوی هجران په ا وښو

مگر ووايي ميرا چي بس کره بس

بښ

«۲۲»

* ۱ *

* ۱۷۵ *

لکه زه يم ستاد حسن په بازار خوښ

بلبلان به هسې نه وي په گلزار خوښ

ستاد زلفو درخسار طلب په زړه کې

خکه پروت دی پرچندرو قل (۱) ښاسار خوښ

که پي غوڅ (۲) که د غمزې په تيره توره

زړه (پي) لاشي (۳) ددی توري په پرهار خوښ

(۱) بښ : په چندر باندي .

(۲) بښن : که دې غوڅ ، ب ۱ : که دې غوڅ کړي .

(۳) بښن : زړه می لار شه ، ب ۱ : زړه می لاشی .

چی بی یاره یی له نورو خلکو خلاص کړم

مست هم مخکه وی دسیو په شرشار خوښ (۱)

چی بی رنگ دی ستا د زلفو په رنگ شوی

دست جهان کړ ، مخکه مېنکو د تاتار خوښ (۲)

له آزاره چا پا زار سوندلی نه دی

ولی ته زما د زړه شوې په آزار خوښ (۳)

(۱) ب ۱ : چی بی یاره یی له نورو عالمه خلاص کړم

مستان مخکه دی دسیو په شرار خوښ

پس : چی بی یاره یی له نوره غمه خلاص کړه

مستان مخکه وی دسیو په شرشار خوښ

(۲) پښ چی : تشبیه یی ستا له زلفو سره وکړه

دست وگړی مېنک کړ د تاتار خوښ

ب ۱ : چی تشبیه یی ستا د زلفو سره وکړم

دست وگړی مخکه مېنک کړه د تاتار خوښ

(۳) پښ : ولی شوی په رسولو د آزار خوښ

ب ۱ : ولی شوی په گټلو د آزار خوښ

چې انشايي دي د عشق خوږې خبرې
ځكه شوم د دې مضمون په استفسار خوښ

په ژړا د « قلندر » سيرا (۱) خوښيږي
لكه گل دهارانونو په بهار خوښ

(۱) ب ۱: يار

ط

« ۲۲ »

❀ ۱۸۳ ❀

❀ ۱ ❀

ونغاړه په یارېسی د عشق تمام بساط

لاندی کړه تر پڼو ته بی له سینی کل نشاط

زړه زما [دی] مقراض د سینی متهاسی غوڅ کړی

کله به رفو کاندی د صبر دا خیاط

سری او منی به تل ستا پر با رخو باندي بهیږي

و دې کړ که زړه، له عاشقی سره ا خلاط ۲

کنج ته یی دمخ چی لاس ته اچوې نادانه

ډیر بویه د زلفو له بیا ساره احتیاط

ته ترخو رقیب د جان تر خټک نیسی دلبره

کله ملایک له سپیو کاندی اختلاط

چی یی نه وینم هه سترگو «قلندر»

بی میرا نه لار د سوات وینم صراط

ظ

«۲۴»

* ۱۸۹ *

* ۱ *

واعظان که هرڅو کاندې اختيار و عظ
 ميځوار نه اروي په وخت کې د بهار و عظ
 چې بي در دېند نه لگي په غوړ باندې
 وهغو ته هېڅ په کار نه دی اظهار و عظ
 د نادان له گفتگو په بهر ته گرځه
 قبلو په سترگو پاس د هوښيار و عظ
 دا آخره زمانه شوه زړونه تنگ شوه
 چې اثر پر زوی نه کاندې د پلار و عظ
 دو صال وړي په نور څه نه مړيږي
 بي دولته کلمه اخلي سگار و عظ
 د فاني حسن په مينه بندې مه شه
 بلبل کاندې په چمن کې ديار و عظ
 «قلندر» ازاروي مهرا پو هېرم
 د اور کېدې رقيب د آزار و عظ

ع

« ۲۵ »

* ۱۹۶ *

* ۲ *

گوره څرنګه بلېږي په ناز شمع
درسته شپه که تر سحره کد از شمع

پري پټنګ و يني دزړه لکه تيل توي کړې
چی دسوز په ټول کې و که آغا ز شمع

وايي زه تر تاوړ و سبي وسواي ايري شوای
معلو مېږي د پټنګ په پرو از شمع

هم خندا که هم ژړا په يوه دم کې
گوره څرنګه لري سوزو ساز شمع

لکه موم ويلي که زړه د پټنګانو
چی سرې سترګي واړوي لکه باز شمع

تیاره ور که که له لارې رونا يي که
حقيقي مينه بازار ده مجاز شمع

د محمود زړه پري مدام لکه پټنګ سو

« قلندر » سترګي دي دا يا ز شمع

غ

«۲۶»

* ۱ *

* ۲۰۳ *

هیڅ ساعت له غمه نه موږم فراغ

چی لرم د جدایی په سینه داغ
سورگر یوان لکه شفق د زړه په وینو

زه هم شومه چی می وڅپنږ ډک ایاغ
چی د سینی په خوړلن کی لغوړن شوم
لکه سرلکه سجنون شوم په دماغ
که پراوړوم با ران له دواړو سترگو

کرم خراب به سره لاله تمام دباغ
کښل بی دواړه قدسونه په لیمه کرم
که رو بیاری دراتلو را که ابلاغ
د پتنگ په دوده لځان باندي جلیما کرم

داسپین مخ یی دی ددو سترگو خراغ
دسیرا پرشونو تورخال دی دسپیکو
«قلندر» که پر گلو ناست دی زاغ

ف

«۲۷»

❁ ۲۱۰ ❁

❁ ۱ ❁

دل آزار می جانان (۱) لار شو هزار حیف
 په سینه می پیکان لار شو هزار حیف
 دازما سیی حاد م ته خلکه راشیء [وگوریء]
 اوس له مایی دربان لار شو هزار حیف
 پتر سرده هم په چمن کی شوه گلونه
 دابلبل په ارمان لار شو هزار حیف
 چی بدن یی ؤ ارواح زما په تن کی
 اوس له تنه می خان لار شو هزار حیف
 زاهد خونددیار د کوی نه دی سوندلی
 بوالهوسه جانان لار شو هزار حیف
 ستا دسیمی له کوخی اوهم له غولی
 «قلندر» چی گریان لار شو هزار حیف

(۱) اصل : جانان می .

* ۲۱۶ *

* ۲ *

که هر خوزه له خواری دابدن لرم خفیف
 دراستی له برکته هم قوی یم هم ضعیف
 صفایی داندرون می له باطنه خرگندیری
 په صیقل د عاشقی شوم د او بویه دود لطیف
 ژسی اوړی تېروم د قناعت په یوه کند کی
 خبر نه یم لکه سروه که نور زوی که خریف
 هر چن کښینی په مسند د عاشقی
 احوالات شی د افلاک سراسر ورته کشیف
 غم د عاشقی دی چی د حله پورته گران دی
 نشته خوک په دهر چی مفرغ شی یا حریف
 د پښتو ژبی په شعر په داخله زما نه کی
 پرې دې نشود قلندر بهی حمیده بل حریف

ق

«۴۹»

❁ ۲ ۲ ۲ ❁

❁ ۱ ❁

بیایمی و خوت په کوډی سیلاب (۱) د عشق
 خان ومان می کړه لاهود ریاب د عشق (۲)
 گوره خو به لرزه (۳) وخورم له فلکه
 ماچی کښېښووه پر لب (۴) شراب د عشق
 تل پرېا وری د سرو اوښو بارانو نه
 چی یی گرځی پرتندی سحاب د عشق
 کو توالان د عقل سر په سجده کښېږدی
 چی یی ورشی په کشور نواب د عشق

(۱) اصل : دریاب .

(۲) ښ : سیلاب .

(۳) ښ : بودری .

(۴) ښ : په لب .

تا هاله (له) به حساب غوښتی دلبره (۱)
 که زما په سر کی وای حساب د عشق
 دیگ چی جوش که د سر پوښ حاجت یی نسته
 عاشق څه کوی دستار په تاب د عشق
 د قیامت له غذا بو نو به امان شی
 څوک چی تېر که په دنیا عذاب د عشق
 حاجت نه اری وچنگ وړ باب ته (۲)
 دغوی چی شب وروز (۳) رباب د عشق
 احتساب به د عاشق په باب ونه که
 که خبر شی محاسب په باب د عشق
 ای میرا که دستگیری کړې دادې وخت دی
 دادی دوب کړ قلندر گرداب د عشق
 ستاد مخ په گنج کی ای میرا صاحبه
 تم تمام کړ «قلندر» گرداب د عشق

(۱) اصل : غوښت ای دلبره. (بڼ).

(۲) بڼ : وچنگ و ترانی ته .

(۳) بڼ : دغوم چی شپه او ورځ .

ک

«۳۰»

۲۳۳

۱

که خواش لري (۱) ددرست جهان بهتر څوک
بيا به نه موسی بل دارنگه دلبرڅوک

دجنت درو دیوار به واړه هیر که (۲)
که یو ځله قدم کښیږدی ستا په درڅوک
داورنگه وتخت وتاج وته به شا که (۳)

که غمونه دخپل یار که تاج افسر څوک
چی نصیب یې شهادت وی ستا په درکی
وړی به څنگه بلی خواته آب وخورڅوک

چی دمنځ رڼا دې تېره تر آفتاب ده
نور به څه کا دلربا دورځی نمرڅوک (۴)

(۱) ک : که آرزو لری.

(۲) ک : کا

(۳) ک : کا

(۴) اصل : تروبه څه که چی ورځی دلبرا نمر څوک (ک)

یی غم دیار اغزی شی په مسند کی (۱)
 تروبه څر نگه آرام که (۲) په بستر خو ک
 ترې به نه ووځم هرگز هوسره پوهېږم
 که لېووېنی پوځل د عشق کشور خو ک (*)
 چی یی اوښو دمخ آب دی پیدا کړی
 بیابانه موسی بل دارنگه مخور خو ک (*)
 چې دناز دستار په سر که (۳) «قلندره»
 ورته کله شی کتلای برابر خو ک

-
- (۱) ک : په بستر کی.
 (۲) ک : تروبه څر نگه آرام کا
 (*) دا دوه بیتونه له کلید افغانی نه نقل شوه.
 (۳) ک : سر کا.

ل

«۳۱»

* ۲۴۲ *

* ۱ *

لہ رخسارہ دی اور پوری شو پہ گل
 تورکا کل دی کبریات کرد سنبل
 مرغلو دی و غابو چرا وور کر
 پہ سرو لبو دی یا قوت وسو کو گل
 اور اوبہ پہ یوہ لو بنی کی زیست نہ کا
 غلیمان دی سرہ عشق او تحمل
 نہو ہیرم چی دکوم یوہ رضا کر م
 ا ختہ مہ شہ پہ د ا ہسی بلا بل
 د دنیا دا سو دوزیان بہ پہ ما ہیر کری
 کہ خپل لب راتہ نزدی کری دک کہ پہ مل
 «تلندر» سیرالہ د ر د ہ بویہ روغ شی
 ہو بیاران دی بنہ صحیح کہ پہ منگل

لکه داغ چی لاله ایمنی دی په دل
 هسی داغ می دی د ننه په کو گل
 سر زده می غورخوی په ونو غنو
 مشهوریم د غمونو په د لدل
 سرپکار زمانه باده د خزان شو
 حیدری کرم لکه غبر لکه بلبل
 د غنچی په دود د زره په وینو دوب یم
 چی تل خپری گریوان ناست یم لکه گل
 لکه کودی داو بو تل حرکت کرم
 بعضی شین یم بعضی تو ر لکه منبل
 گاه می کنبه پدی د وصال په عماره کی
 گاه سی و سرویی د هجر په منگل
 چی اثر د لعل ولبو پکی نشته
 لکه میل « قلندر » کاندی دمل

«۴۴»

* ۲۰۰ *

* ۳ *

چی می نشسته و بل لورته دزره سیل

پیدا کړی خدای دیار هم په طفیل

منتظری دی دیدن ته غمی سترگی

دا نرگس په شپه وروځ نهار ولیل

دائن روځ حج اکبردی که نصیب وی

چی وتلی شاه دقتل متا، په سیل

اوس می محای دفکر یاد نشته چې وکړم

اوس می نه ولخی په یاد د ترکوخیل

په هغه دم به ساور کړې «قلندره»

چی دې قطع می دیار د وصل نیل

زه وصال دخو برو يانو مدام غواړم

بېهو ده له لاله کله دوام غواړم

د يو بچه له آدم زاد سره سا زنه که

زه ناحق له دې فلکه آرام غواړم

لکه سپی چی کله تو کړی کله چغه

ستاله لطفه زه دا هوسره اکرام غواړم

سکندروار دتار یکې په پالنه

مهتر خضر په چشمه د حیوان غواړم

«قلندر» ته ستاد درملنگی بس ده

هسی نه چی منصبونه انعام غواړم

* ۲۶۵ *

* ۲ *

زه مدام مينه پرتا کرم
 بي له تا به بي هرچا کرم
 ته خوشمع د مجلس بي
 خان به زه پرتا جلا کرم
 ته خوگل بي په چمن کي
 زه بلبل غوندې نوا کرم
 زه عاشق ستاد کوڅي يم
 دخپل محان په سر سودا کرم
 خپل اختيا رمي وا له هر ښو
 اوس به کارستا به رضا کرم
 چي ما وليده ستا حسن
 بي اختياريه دې شيدا کرم
 چي دې مهر به ما وکړ
 له عالمه دې جدا کرم

مخ دې ورځ زلفی دې شپه ده

توره شپه به سپین مېا کړم

غم په برخه د عاشق دی

زه خدای ستادغم اشنا کړم

عالم نوری که خبرې

زه قل ستادمخ ثنا کړم

هغه دم چی له ما بیل شې

په ناروسوې ژړا کړم

قلند رقصم په رب خو رم

که نور مینه په میرا کړم

« ۳۶ »

* ۲۷۷ *

* ۳ *

ستادا سرولبانو ورتراپایه په زندان کړم

نه خلا مېرم یاره پوره داردې د جهان کړم

اور ستاد بهمتون دی زما په ځان چی نگید لی

خچی زه داوینو دچشمانو په نیران کړم

هجردي سوراوردي زه دې وسومه نا ترسه
گوره په سره اور کي په امان دې پاک سبجان کړم

ستاد محبت په تاو صورت زما جليا شو
خلاص می کړه دلبره مچنون طور (دې) گريزان کړم

بڼه هغه مچنون وچي می بخان وسو په اور کي
زه دې له فراقه ودیدئ ته په ارمان کړم

تا خو «قلندر» بخان مشهور په درست جهان کړم
مخه ورکشته وردرومه تقدیر پوه په دابیان کړم

* ۲۸۳ *

چی رایاد یی سچین غابوننه سچین لبان کرم
 درد اویشکوی نثارتر گریبان کرم
 تورې زلفی (بی) چی اوریخی کرم په زره کی
 توی داویشکوله چشما نوهرې با ران کرم
 مبه شراب کباب دزره ورلره وا خلم
 چی زه خیال دهارپه سترگو کی مهمان کرم
 داخیار جلب سی وسپاره صحراته
 په طلب د آهوزیست پر بیابان کرم
 زه مقیم شوم لکه گنج په ویرانه کی
 عاشقی په خرابی کی آبادان کرم
 ستاد سیخ تر شمعی خان قر با نومه
 سر بازی لکه پختنگ پر دامیدان کرم
 لکه غشی غورخوی می یارله ما نه
 چی مطلب یی د کپووروخو کمان کرم

په شپه شمع ستاد و صلحان ته کښېږد م
سفتگی د سر غلرو په چوگان کړم

ډک گریوان په لعل یا قوتو سره ناست یم
خدای د عشق په کارو بار (کی) بدخشان کړم

چمن عین جهنم دی زه ها صی یم
چی بی ستاله مخه سڅ په گلستان کړم

که په لاس کی یی کښتی کړم د ابرویو
«قلندر» به د ډیلی شاه جهان کړم

« ۳۸ »

* ۲۹۴ *

* ۵ *

هسی ډوب تللی په غم کی د آشنا یم
په معنی کی ناپیدا یم که پیدا یم

خدای دې زما په خپر په عشق کی هیڅوک نه که
چی بی ملکه بی وطنه بی ماوا یم

څوک سی نشته په دنیا کی چی عمخوړوي
له دې خپله حاله څه وچاته وا یم

په هردم چی یی ولور ته قدم اخلم
 گویا داپه نیت وتلی دغزا یم
 دفلک په گردشونو هسی چور شوم
 چی شهید گویا پر عین کر بلا یم
 خال دنقش په دیوال کی څرگند پوری
 هسی شان ستا په غمو نو مبتلا یم
 چی می نه کیږی سیالی له خوږویانو
 «قلندر» که مروړیم هم پخلا یم
 «۳۹»

* ۶ *
 * ۳۰۱ *
 دخپل یار له لاسه هسی رنگ خراب یم
 دوب لاله غوندې دوینو په گرد اب یم
 دوصال عمر می (۱) هیڅ په حساب نه دی
 اوس په هجر کی د عمر په حساب یم
 چی دها روی خبری کم راپا دی
 ځکه خویش سدام په چنگک وپه رهاب یم

(۱) اصل: غم سې.

چی له اوښو می جاری سیندوسیلاب شو

لا هو کړی دې داو ښو په سیلاب یم

دماقی شراب سی کښینا مته په سر کی

زه له پنده د نا صبح په اجتناب یم

چی سی خوږ وصال دیا رله لاسه وووت

زه مفتون محکه مدام ناست په شراب یم

چی بی لاس له یاره وکښه زهد کاندی

«قلند ر» محکه زاهد ته په عتاب یم

۱۵

را بړه مه (۱) شی د غم صبا حه یار دې جدا کړ زماله ارواحه (۲)
فلندر ډوب شو د غم په اوښو (۳) لاس و رله ور کړه میرا ملا حه

۱۶

سینه می سوې د عشق په اورد

را باندي تنگه دنیا تر کورده

اشناسی زلفی په مخ خوری کړی

که مکه پته په اتلس توره (۴)

۱۷

را ښکاره مه شه بی وفا یا ره

په زړه دې زخمی کړم سینه افکاره

(۱) ښ: دبره (۲) ښ: زماله را حه (۳) ښ: د غم په میند کی.

(۴) دا څلور یزه د ښایسته خان له قلمي جو نګ نه نقل شوه،

په ویل کی هسی لفظ تر خوله خېژی
چې تمام عمر کوی پسی ارمان

که دې زړه غواړی له یار سره خبرې
مشغو لا کوه نادا نه د قرآن

که ویاړوته د زړه خبرې وکړې
هغه را ز به در ښکاره شی په جهان

چې په عیب دې خبرشی نو رې پټ که
په داد ورهسی نښته دي یاران

اعتبار یی په یاری کې پاته نه دی
اوس یا ران دی په معنی کی غمازان

په لباس لباس به خوله درته خوږه که

عیب جوړی به دې کوی عیب جویان

که دې خپله خوله په واک شې «قلندره!»

د فلک له خولې به بیا موسی آمان

مه دروه يا ره خپل زړه ته داگو مان
 چي به ويا يم بي تازه يوز مان
 دبشر زندگا ني بي روحه نه وي
 ستا بقا ده مسيحا زما دځان
 چي تماسه شپه زما په غم کي ژاري
 څه به نه سوځسي پرشمع هتنگان
 دسرولبو اورمي هسي په سر بل دي
 چي مي وسو سراسر هرې خان ومان
 دسپين مخ دتورو زلفو په ارزو کي
 گوره را غله خراسان او هندوستان
 ستا خونخوا روسترگو هسي زم شهيد کرم
 چي زيارت له مي را دروسي انس و جان
 ته زما په و اويا نه زهيريري
 د بهار په وخت کي بادوي هم باران

که (دسر) بنېدل بېخېده گرانه چارده

میا غمونو کړو و ماوته آسان

[ژاړه] «قلندره» د میرا صاحب له جوړه

[نشته] چی په تابه که څوک هل سړی ارمان

« ۴۲ »

* ۳۳۰ *

* ۳ *

که څوک و خوری دا د عشق د خوږو سوک نن

ورځرگند به شی داخلک په تش پو ک نن

مونده نه شی په جهان کی که یی غواړم

خوښ د مینې په دستور د ا ه س ی [شان] توک نن

په میزان د عقل لکه را کښېوزي

که یی کړمه په میزان د عقل چوک نن

تورې او ښی تو یوه د زړه له کانه

چی چشمی شوې د الماس د بانو نوک نن

نه وچاوتنه غورډ باسم (۱) نه څه اورم

چی خوړلی یم په زړه دسېنی خو ک نن

داجل شوی به واړه بدل نه شی

یو په بله سلامت څه له که خو ک نن

چی له سره دې آخردی پر یو تلی

«قلندر» په سر سبز ده دستار هوک نن

اصل: بابسی

و

« ۴۳ »

« ۳۳۷ »

* ۱ *

نه می پر پردی عشق هرگز د عقل به ورشو

شپه وروخ می سردی تل د عشق به خرخشو

عقل به د عشق په مخ کی څرنگه در پیری

کاه (به) موږک په مخ کې ودر پیری، د هاشو

دادیلك د عقل ودانی چی وه له به پرمی

وران به لمبو کړله د عشق دا ور بنیشو

زړه می له هوسه د جنون په باده مست شو

غابن دې شین د غوښ راته تیره شوله لشو

عقل که د عشق پر تخته نقش بالاحروف کړم

عشق می په ژړا که د حرفونو شست وشو

درست مطلب موند د شی له کوتاهه عبارت

تل متن مشکل گوره حل کپړي له هاشو

عقل چی پخته شی په نامه د عشق (یې) بولای

و'رک شی نوم د سیوله اد خاله د ترشو

فضل د سبجان په «قلندر» د شعرو شو

دا واره سبب فصیح بلیغ ؤ د سا شو

«۴۴»

* ۳۳۵ *

* ۲ *

ننگ ونام می دخا طره بیرون کښېښو

نن می څرنگ په ځان نوم د مجنون کښېښو

چی بی زړه په مل پردو کی ؤ سا تالی

اوس بی ستاودې بنو ته بیرون کښېښو

هومره جوش می د غم اوښو را پیدا کې

چی بی طعن په جی خون په سی خون کښېښو

اوس خبر شوم ستا د غم له لذ توښو

چی می سرخپل د فکرت په زنگون کښېښو

چی می قدامه د اله خم ؤ ستا په غم کی

سا پر ځان څکه خطاب د ذوالنون کښېښو

ماچی ستا د عشق په غم کی سبب ووی
په لمبو کی می دفتر د سکون کښېښو

ستا په غم کی هسی رنگ په خوار شوی
زما نی می په سر باندي گردون کښېښو

تا پر وا د «قلندر» په نا زونه کړه

آخر سړی به زنگون کی محزون کښېښو

«۴۵»

* ۳۵ ۳ *

* ۳ *

چی مین شی د دلبر په سرو لبانو
اور به پوری پخپل لځان کاندی یارانو

چی اول می نصیحت کړ نور عالم ته
اوس می لځان وته در بولی می خوارانو

ستا په در کی سلنگان براته بی شماره
د دیدن مهر کوه پر عاشقا نو

زه چی ستا ورو بیان مخ وته نظر کړم
لب دې سره دی حاجت نه لری دپانو

ستادور و خوپه کمان باندي زخمی شوم

قراری دی له مایو وړه په چشما نو
چی له حسنه دې بنایست گلونو رانیو

لځکه خای په مینه پاس ونيو یارا نو

چی بهار په تېریدو شه خزان راغی

له خزانه فریاد کا نوی بلبلا نو

ما به ستا دزنی خال په متگول راوړ

که می لار کیدای دزلفو له مارانو

که تا زه چیری په مهر یا د ولای

ما به ولسی ووړمنت در قیبا نسو

«قلندر» (دی) تا میرا په غم کی سوی

لکه و سو خان هر شمع پتنگا نو

«۴۶»

* ۴ *

* ۳۶۳ *

سخنی پوری کړې لمبی په عاشقانو

خوشحالی شوه همیشه پر زندقانو

غمازان یی بی حساب به پرتاوان شوه

چی مجنون غوندي خوب که هر مغیلا نو

خوشحالی به هرما هغه زمان راشی
که می شمار که یاردخپل درله سکا نو

چی سفر بی له وجوده رهنما شو
پر آسمان کښېښو قدم پیغمبرانو

رهبران می پاته نه شوه ود لبر ته
زه به هم ورپسی کوچ کوم یارانو

چی بی زهر فرمایلی دی عاشق ته
اوس ژړا بویه په درد طبیبانو

(قلندر) زه «قلندر» یم میر اشا هه

اوس بی ته حسابوه ستا له یارانو

«۴۷»

* ۱ *

* ۳۷۰ *

نه مطلوبه څه وفاغواړی طا لبه

په ظاهر ورته نزدې با طن غا يمه

ته به څنگه ومطلب (۱) وته رسيږي

چی دې هره چاره ده (۲) نامنا سبه

يوسرېل سړيکه مان په بېرته گرځي (۳)

بی خبرله عجایب له غرا يمه

چی لاس وکاږی هاله په لاس کښيوزي

دطلب لارده جدا له مطالبه

په هرلورچی یی را کاږی پسی درومی

دامرکب جدا تله نه کله را کبه

(۱) بن: څرنگه ومطلب ...

(۲) بن: هره چاره وينم ستا....

(۳) بن: يکه مان په بېرته گرځي يوسرېل سر

زور هغه به وسطې وټه رسېږي

که ور وښيي ته لار د عشق طالبه

اختیار کړې ماستا درېځپله نه دی (۱)

اشارت دی ستاد حسن له جانبه

زه دیار د در د سپو خدمتگار یم

په داکار کی پرا بریم له صاحبه

عشق د ښکلیو دین مذهب «د قلندر» دی (۲)

نورې مه پوښته له دین له مذاعبه (۳)

«۴۸»

* ۳۷۹ *

* ۲ *

که وصال زما له یاره شی رقیبه

ستا به هم سیه نه بیماروشی رقیبه

که زه لاس تر غاړه گر خم له دلبره

دغه غم پر تا (۴) دوباره شی رقیبه

(۱) ښ : ماستا درېځپله نه دی اختیار کړی .

(۲) ښ : دین مذهب د قلندر عشق د دلبردی .

(۳) اصل : له دین له مذاعبه .

(۴) ښ : په تا .

له بد خوږه به ته هاله (۱) گېره واوړې

چی زمین پر تا (۲) همواره شی رقیبه

داشته له کوشی (۳) زه کله جارو ځم

که بشره سی هلته خواره شی رقیبه (۴)

ستا عیال به واړه یی تیغه حلال شی

که مجلس می له دلداره شی رقیبه (۵)

په سوگند باندې به ستا (۶) باورونه کړم

معلوم داستا له (۷) کوداره شی رقیبه

«قلند» (۸) به ځان پرتا پاندی څا زی کړم

اشارت که له دلداره شی رقیبه (۹)

(۱) بن: مگر هاله . (۲) بن: په تا .

(۳) بن: د دایر له کویه

(۴) بن: که بشره سی هلته خاورې شی رقیبه .

(۵) بن: په غمازوبه یی تیغه مرگ رواشی - که مجلس یی له دلداره شی رقیبه

(۶) بن: په سوگند به دې هرگز .

(۷) بن: معلوم می دی له .. (۸) بن: زه قلند ...

(۹) بن: که سی بیخړه له دیداره شی رقیبه .

* ۳۸۶ *

* ۳ *

ستا جفاشوه په ۱ باندي هسي زوته
 نپو هېرم ياره لار شم و کوم روته
 ستا هجران يمه دې حال ته وسولي
 ارزومن شوم په شان شان له خپله موته
 هممه به وي بي روه بي پلوه
 چي دردرومي دستا و لوري وپلوته
 نمر سهوړي مي له حيا مخ نغاړي په ابر
 چي کتي نشي دمنخ ستاو پر توته
 دا خزان څه خزان نه دي چي ليده شي
 تبتيبدلي دي چمن ديارله چونه
 دم په دم سي لاخوناب دزړه زيا تېري
 چي سي نه کوت دا شنادرگونوته
 چي سحر سحر فر ياد کړي «قلندر»
 بلبلانو تعليم واخيست متاله موته

* ~ *

* ۳۹۳ *

دا دنیا می کړه تمانه کت په لڼه

بیاسی نه موندیو اشنا پکې بی و ټه

تعلو ماو لږ وا و ټو ته نظر کړه

چی تمام جهان می کړ په ا و ټو خټه

لکه لیندی چی لینده له ورايه ولی (۱)

هسی پری ایستم سستا هجر لکه سټه (۲)

عزیزا نورانه لا مروا رو په سر کړی

خدای په لار کی دچا پری مه باسی خټه (۳)

(۱) بنس: لکه لیندی چی غشی ولی له ورايه .

(۲) بنس: هجر زه له سټه .

(۳) بنس: عزیزانو واړو لاس رانه په سر کړه: الهی ده چا مه پری باسی خټه

اندا مونه می تمام ذری ذ ری شوه

چی پرو لویده دهجر لویه گتمه (۱)

دسیرا دقبرهای دی (۲) په لا هورانی
«قلند ره» (۳) بسی واخله اتمه پتمه

«۵۱»

* ۳۹۹ *

* ۵ *

ای زما د ژړه ایتها جه

زه یم د پردر اته محتاجه

لیر درب د پاره غور کړه

سحبو با نا زک سزا جه

(۱) ښ: هرا ند ا م (می) لکه مات همی ز خمی دی

پری اویدلی ستا نه هجر لویه گتمه

(۲) ښ: دسیرا صاحب روضه ده.

(۳) ښ: شا دقلند ره ...

ستاد دویه خا و رو خویش یم
هی توبه له تخته تا جه

د رقیب دې سنت ها ر کړم
څنگه بدې ا حتیا جه

تاریک زړه می منور کړه
ماه چهره رخسار مراجه

زړه می دوب شوو تی نه شی
د غمونو له امو اجه

چی اوده بخت می پیدا شو

ته اوس نا ری کړه دجا جه

دوست جهان دې مسخر کړه

خوک خلا صیری ستاله با جه

تر سنگ سخت چی لایه خوی (هی)

«قلندر» د زړه زجا جه

«۵۴»

۴۰۸

۶

زړه می هسې رنگ افکا ردی (۱) ستاله درده
هم می لب شکر گذا ردی ستاله درده
خان می هسې شان بیماردی دل آرامه
چی و سرگ ته طلبگا ردی ستاله درده
چی می یخړه (۲) ستادغم مولا نصیب کړه
په عالم (۳) می افتخار دی ستاله درده
غه حاجت دی (۴) دو یلو چی بی وایم
خود می حال درته اظهار دی ستاله درده
دا ظاهر صورت می خود درته ښکاره دی
هم په زړه کی می پر هار دی ستاله درده

(۱) ښی : اوگا ر شه .

(۲) اصل : برخه (ښی) .

(۳) ښی : په جهان .

(۴) ښی : حاجت کوم و .

چی مدام پی اوبنی سرې په سڅ بهیو ی
په گر یوان سی لاله زاردی ستاله درده

زه خو ستا په درد وغم کی لویې موسم
که د نورو گړی عاردی ستاله درده

ستا په در کی قنند رله خلکو بیل شو (۱)
له وحشیو سره شما ردی ستاله درده

«۵۳»

* ۳۱۶ *

* ۷ *

هغه دم شم زه آزاد له بله بنده
چی می بند شی تار د زلفو له کمنده
مسی خونده می داشنا په در کی بیاسوند
چی می قنند په تالو، حلق کی شوبی خونده (۲)

(۱) بن: له خلکه بیل شه

(۲) بن: شه قنند می په تالو کی شو و ناخونده.

لکه سټيک چي په پردو کي (۱) نه پټيږي
 ستاد درگدايي هسي ده له خونده (۲)
 په سوگند (۳) سره وانو پټم له عشقه
 اوس توبه کړم نصوحازه له سوگنده (۴)
 دافصح راته مدام کاندې پندونه (۵)
 مينی زه کړم بي پروا له دغه پنده
 ددې خلکو په نظر کي (۶) ناپسند وي
 چي جفا جوړ ديار لکه نا پسند

(۱) - بن : لکه سټيک په سل پردو کي.

(۲) - بن : په خونده.

(۳) - بن : په هزار سوگنده .

(۴) - بن : اوسې توبه نصوحه وکړه سوگنده.

(۵) - بن : پندونه کاندې .

(۶) - بن : دوگړي و نظرتنه .

۴ په دادور سر بلند هغه عاشق وی (۱)

چی دیار په در دوغم وی سر بلند

۴ «قلندر» خکه دیار په رضا درویم (۲)

چی غلام بی امری نه که له خاونده

«۵۴»

* ۸ *

* ۳۲۳ *

خومانی په پورته حی دچا بلند

هومره ښکته و رته کتړي لویه کند

غلط مه شه د فیک په شنه کندونه (۳)

په خرڅه کی گرځوی هزار کمنده

خرځوی هزار دیناره په کودړي

چی امید که گدایا نه دولت منده (۴)

(۱) ښ : هغه شما ربړی.

(۲) ښ : درو می .

(۳) اصل : په سوگندونه (ښ).

(۴) ښ : دسروزرو نقدی پلوری په کودړو .

چی امید که د دنیا له دولت منده

د ا د نیا په مثال غول بیا با ځه

هسې مه د روم په هوښیاره خردمنده

طامع مه شه د فلک و سرسایي ته

همیشه به سرگردان یی لکه ژرنده

د شاهانوله زویفتو (۱) خلعتونو (۲)

زساخوښه ده خرقه (۳) په سل پوژده

دمیرا په دز هچېری قدم مه ږده

مناچي نه زده (۴) قلندره خوشامنده

(۱) بن : زرکشو

(۲) اصل : خلعتونو .

(۳) بن : باقه بڼه ده پالکي په ...

(۴) بن : چی دې نه زده .

۳۳۱

۹

چی دې جمع نن په غولی خلکه ده

دا گويا زما د قتل معرکه ده

عاشقان لکه مرغان پکې پر کیوی

مپینه خوله دې گویا عین ایښی پر که ده

سرو مال می د بومی په بهادر کړ

نور دې پاته راته وایه هه لیکه ده

پی دوصل له تعویذه به روغ نه شم

ما خوړلی د هجران بده ډکه ده

که نور هېڅ در پاته نه شوه «قلندره»

د میرا آغ—ا—ثنا دې تلکه ده

سینه می درسته له تا وه چله ده
 د عشق لمبه می په زره کی بله ده
 د ازه چی ژاړم خلک دې خاندی
 زه لیونی یـم که دنیا لله ده
 عنکه لمبه می په زره کی بله ده
 را ته ولاړه دیندیو ډله ده (۱)
 زما د صبر بهری شوه مسا ته
 دیننی هسی نسا تـساره چله ده
 د ازه چی ژاړم په محبت کی
 ژوا می پر خه هم له ا زله ده
 کریوان په وینو سورا لوده گرځم
 بنادی می واړه په غم بد له ده

(۱) اصل: چې راته ولاړه دانجنو ډله ده (بن).

قا صله ورشه خبر یسی را وړه

چی د راتلو وعده یی کله ده

«قلندر» دروسی نیت یی د کوچ دی

کله یی تاته سیرا معطله ده (۱)

(۱) داغزله دښایسته خان په جونگ کی په نیمگړې توگه

دامی ضبط ده:

دعشق لمبه می په زړه کی بله ده

سینه می درسته له تاوه جله ده

زه چی ژړا کړم خلکه خاندی

زه لیونی یم که دنیا بله ده

هزاوشتی می په زړه کی لکی دی

را ته ولاړه د لینه یو له ده

«قلندر» دروسی نیت یی د کوچ دی

کله یی تاته سیرا معطله ده

خولیا غوندی داستا جانانه ده

د سجنون په شان د ډي محای ویرانه نه ده

چی دخال وخط خبری پکی نه وي

د عشاقو په کار داترا نه نه ده

سمند راتلای هر دی لار کله شی د عقل ځی

دا د عشق مقدمه فر زانه نه ده

چی د عشق دوزد کارونه پکی نه وی

ستا دزره خانه هرگز ودانه نه ده

له مړه بازه سره راز کاندې هو هیوم

دا خبره ده بیکاره پنهانه نه ده

چی شها په مړ بندل سره خوشبوی

داد سر سا تفه هوش بهانه نه ده

ستا له زړه به غم هرڅه محی «قلندره»

چی محبو به درته بیا خندانه نه ده

که خبر شی دمرگوتی له ناتاره

لاس به واخلی دنابودی له روزگاره (۱)

ترمراده یی څوکه نه دي رسولی

دا دنیا ده نامرا ده بی مداره

څو مړونه یی ترڅاو رو لاندی ډوب کړه

دا دنهاده (۲) بنایسته ناوی مکاره

(۱) ښ: لاس به واکړې ددلیاله کما رو باره .

(۲) ښ: لادنیا ده .

خوله چی وازه شی دنیا ورپوری خاندي

د دنیا د پاره مه خاندنه بېکاره

د دنیا مینه خوښی توره بلا ده

د بلا مخی له مه ورځه (۱) هوښیاره

خوډې لاس رسپړی هومره مخنی تښته

د دنیا توره سریتوی ده آدم خواره

د دنیا چول بیا با نیده پکی مه ځه (۲)

خان پر بیا سی ترکمره ترحصاره

په دنیا پسی هاطر غوندې جار وزې

ولی نه ږدې یوقدم د دین دپاره (۳)

(۱) ښ : مه درومه

(۲) ښ : دنیا غول بیا بانیده پسی مه ځه

(۳) دا بیت دښایسته خان له جونگت نه نقل شو.

د حلال د حرام نه کوي پوښتنه

هسي څغلي لکه او بن ځي په سهاره (۱)

سودا گري واريه سرو هلي لاري

د ريغه دريغه د د نيا پوچه بازاره (۲)

لکه ملي هوسره خلک ځني ليري دي

يو ساعت نه ده دنيا په چا قراره (۳)

داد نياسر داره سبي ده «قنندره»

دمرداري سبي ټوليري په مرداره

(۱) بن: د حرامو د حلالونه کوي پوښتنه. هسي څغلي لکه او بنه بي سهاره

(۲) بن: د دنيا پوځه.

(۳) د ابیت له بنایسته خان جو ننگ نه نقل شو.

* ۲۶۳ *

* ۱ ۳ *

ناست یم ستاله لاسه زره پاره سینه انگاره
ته له مانه څه غواړې فلکه ستمکاره
ته یو سوش گېرک بې لایق نه یی دکلونو
ولی هلبیلان شرې کم بخته له گلزاره
یار دی له مابیل کړ تاخو هیڅ بنادي ونه کړه
واپه څه دې وگټل رقیبه دل آزاره
یو دې دهجران په تناره کی لوغړن کړم
بل دې درقیب سینه رایځه کړه سیاه کاره (۱)
هریو گل به خارشې په لمن زما څرخپړی
سیر دگاونوچۍ کوم بې خپله یاره (۲)

- (۱) دابیت دښایسته خان له جونگ نه نقل شوه
(۲) بش : هریو گل دې خارشې په لمنه را څرخپړی
سیر دگلوچۍ کوم بې خپله یاره

ته چي دوفاطمع کوي له سرو قدنه (۱)

سرو به (۲) هيجاليدلي نه وي ميوه داره

غوخ دي « قلندر » په تبخ دهجر کړي بي نياز (۳)

مه کوه مير انوره جفا در ب د پاره

« ۶۰ »

* ۳۷۰ *

* ۲۳ *

سراول په مينه کي ته خپل ذري ذري کړه

گوره پس له هغه ودلبروته ناري کړه

هوخ هرتا اثر نه کا زما تاوده آهونه

لکه په دوه لاسه مي گريوان پارې پارې کړه

(۱) بن : سرو قدو.

(۲) بن : سرو پښه.

(۳) بن : کړي دلبره.

بد نهیب ، له نژدې یاره کړمه لېرې

تل له دې غمه په وینو سترگی سړې کړه

راپسې دې بدهجران کی نه خلاصېږم

ته رقیبه دهجران را ته نازې کړه

نه خلاصېږم چې نژدې درشم دلېره

اوس له ورايه را ته گوره نندارې کړه

مپینې سترگی دې وتلې و سبا ته

رحم وکړه رقیب بیرته گذارې کړه

«قلندر» دې مېتلا په محبت شو

ورېشکاره سترگی بیرته دوبارې کړه

تل کوم په داطواف د مرمزار زه
 چی قبول شم دخوبانو په دربار (۱) زه
 هیش توبه دضیافت را خخه نشته
 شرمنده یه تریار پورې بسیار زه
 بی دشوندوله چری به یی روغ نه شم
 چی خوړلی یم دیار د زلفو ما ر ز د
 ونا صبح ته به هاله مغرور ښکاره شم
 که د زړه ورته ښکاره کړمه پرهاره
 له خو با نو چی کوم دو قاطع
 کتوری غواړم د زانو له قطارزه
 تعلق می د زړه هیش ور پوری نشته
 که مشغول یم د دنیا په کارو یارزه

یار په پته خوله خبر دیار وانه خیمت
محکه شومه دخپل یار په استفسارزه

چی اختیار می دامتو کی پکی نشته
مسافر گنجه خان په خپل دیار زه

قلند ربه ند است یم دل دا و جو
چی پېیم درد مژگانو په هر تپلرزه

« ۶۲ »

* ۳۸۳ *

* ۱۶ *

له از له راهه هیمې تر هنوز
سریکاری دی د عشق له ساز (و) سوز (۱)
دخوبانو په کوڅه کی رقیب خار دی
په جنت کی زرغون مه شی (۲) گنده خو زه

(۱) بن: سړیکار می شه مبتدا د عشق له درده میوز.

(۲) بن: مه شه.

جگمی جگمی روی دندای دی سغ خرگند کره
 بل خنجر دمدی په میفه بوزه
 چی خلعت دعا شقی بی راته واغوست
 بی پروایم (۱) له شری له شمندروزه
 استسقا مگر د کلو شوه قبوله
 دشبنم په دود و رهرم شب وروزه
 په کوچه گئی امیدوار درته ولایم
 که ته ښه کړې یاره مادر سره بوزه
 اې میرا په ننوائی بی قبول کره
 « قلندر » درته ولای پرېکړې پوزه (۲)

« ۶۴ »

* ۹۹ *

* ۱۷ *

چی عاشق شی دهغه څه له هوسه
 نه خلا صیږی د غمونه له جوسه (۳)

-
- (۱) ښ : بی پرواشم
 (۲) اصل : قلندر درته ولای حدیث په پوزه (ښ) .
 (۳) الف : چی عاشق شی دغه څه کار له هوسه
 و تایی نه شي د غمونو له جوسه

نه دشې آرام لری او نه دورځي
نه بې بیره له شخنه نه له عسکه (۱)

دخپل زړه په اورعاشق بې دریغه سوځي
لولپه ده خپله مخا له له ققنه (۲)

وهغوته یار پخپله روی گردان شی
چی شری که برابره له اطلسه

هیڅ حجاب داشنا یافو په موان نشته
ته پخپله خپل حجاب بې (۳) بوالهوسه

قراری نا قراری (۴) دیا ربه غم ده
ته تعلیم واخله دعشق له مدرسه

(۱) دابیت دامتاد له نسخې نقل شو .

(۲) دابیت داستادله نسخې نقل شو.

(۳) الف : شوې ، بن : هیڅ حجاب داشنا په میان کی نشته

(۴) ین : بی قراری .

ستا دسترگو مقتو لان مطلب ته رسي

کله قتل ستا دسترگو محي عبته

چی دیار په جدایی غم ونه خوري

« قلندر » که هزار حیف له هر نفسه (۱)

« ۶۴ »

* ۲۹۹ *

* ۱۸ *

چی می زړه په تورو زلفو مبتلا شه

همیشه لکه جرس په و او یلا شه

ستا د مینې په آسمان کی را معلوم شه (۲)

لکه نمر هسی زما صورت رسوا شه

(۱) الف : چی دیار په یادی نه وخی له شونډه و

« قلندر » که هزار حیف له هر نفسه

بن : چی دیار په جدایی یې خم ونه خور

(۲) بن : ستا د مینې په آسمان کی مه جبینه .

که بندی دې په قفس کې دهجران کړم

شکر خیال د سرو قدوسی عصاشه

چی بی ستانو خیز بهار ولید دحسن

فراری له زړه نه صبر دپا رسا شه

د یر رسزونه که سحر بلبل پر گلو (۱)

قلندر د استا په غم سر په صحرا شه (۲)

« ۶۵ »

* ۵۰۴ *

* ۱۹ *

وسی لید سپین رخ د سهر ویا نو سپین سباشه

دوه بی توري زلفی را ښکاره شوي زریبکا شه

(۱) ښی : په گلو .

(۲) ښی : قلندر که د سیراله غمه سر په صحرا شه .

ما چي فکرو کړ ستا دسيو ولېانو

خوندمي مخني رانيو تاج په سرمي د هماغه

کله به نظر را باندی و کړي دچشمانو

دادی لوی احسان دی چي شين خال دي رانه ا شه

هيڅ عزت سي نشته ستا په در کي زما جانه

دارنگه پيوخته چي ترميان رقيب پيدا شه

خدای که سي روزي که متاديدن دسر په سترگو

سربه ترې قربان کړم (که) ديدن دي مهيا شه

يم زه په داطمع چي ميړا به زما يار شي

گوره ناز هروړه «قلندر» پر تاشيد ا شه

دپرستاهه طلب کي «قلندر» دي کړ قلندر کړم

کړ مخم سر گردانه چي ميړا له ما جدا شه

* ٥١١ *

* ٢٠ *

له ما ضی عمره به خه وایم چی تېر شه

خوب لیده وولکه تېر شو هسی هېر شه

د مجلس یاران می تار په تار خپاره شوه (١)

غم دهجر بی زما تر زړه چاپیر شه

رومینی یاران که غواړی مینده نه شی (٢)

روڼا روځ را باندی شپه شوله اژد یر شه

* اصل: تور .

(١) ب ١ : مجلسیان بی واره تار په تار خواره شوه .

(٢) ب ١ : لرغونی یاران که غواړې موندی نه شی .

مخ دوصل بی په سل پرد و کی پټ کړ (۱)
 اوس بی غم دجد ایی را برسهر شه
 قبرستان لره له شرمه ورتلای نه شم
 د یارانوسپین ټولی تر خاورو ز یر شه
 د هجران شیشی می د پر په سینه یووړه
 له یاری (نه) می زړه تر یخ لکه گنډ هیر شه
 د رست جهان دزمانی له دسته ژاری
 که پرما د فلك د ور په بل پیر شه
 که یوه گړی بنادی وی په جهان کی
 غم دهجر بیا تر کال را باندي د پر شه
 وار په وار دهراشنا په حال خبرشوم
 راشه عمر می تر د پرو کا لو تېر شه
 «قلندره» گوښه شه له نورو خلکو (۲)
 ددی دور له یارانوسی زړه سیر (۳) شه

(۱) ب ۱: ونغښت.

(۲) ب ۱: قلندره شه گوښه له روغه خلکه

(۳) ب ۱: زړه تور.

۵۲۱

۲۱

دا شناله ډېره غمه مې طاعون شه
له اندوهه مې ذرې ذرې لږمون شه
د وفا په طالب گرځم جفا موږم
په نصیب مې عالم واړه د گرگون شه
جگې جگې دلا سامې د زړه وکړه
په لږامې زړه سترگونه بیرون (۱) شه
د طبیب غرض زما په سرغښته
د خپل یارد مینې غم مې اندرون شه
نن د جوړو جفا وختی لښکري
ښاگړا نه د وفاد در (۲) بیرون شه
درنځور خبر په شپه وا خپله طبعه
ترسېا پورې به ورنه شی زبون شه (۳)
عاشقان په عاشقی کی سر فواز شوه
«قلندر» په عاشقی کی سرنگون شه

(۱) ښ: را بیرون .

(۲) اصل: د جفا در . (ښ)

(۳) ښ: ترسېا به وری نه شی زبون شه .

* ٥٢٨ *

* ٢٢ *

بهره‌ریشه زما د خاطر با غه

خان خبر کړه (١) د بابل د زړه له داغ

همیشه دې (٢) و د بدن ته منتظر یم

ښه چی راغی ای زما د زړه فراغه

خوشحالی به اوس کوم تر هغه پورې

غو دې ووینم په سترگو ای غراغه

د ستانه شوم ستا د سرو شونډو د میو (٣)

د امستی به می ونه ولخی له د ما غه (٣)

(١) بن: چی خبرشی.

(٢) بن: بی .

(٣) بن: د لېو له شرايو .

(٣) اصل: ترد ما غه (بن).

پروړش د عشق بازی سیخانه گوره

خبرنه شو بو ا لهوس له دې سباغه (۱)

چی څوک ورشی مخموری لره دلبره

بندیوان شی ، لکه ناست وی له دوباغه (۲)

«قلندر» تل د سیرا ولورته تله کرم (۳)

لکه څوک چی مدام تله کاندی له باغه

«۶۹»

* ۳۰ *

* ۲۳ *

تل روزگار کوم ستاد هجر له فراقه

مخ دې رابکاره کړه کوتی وکاره له ساقه

دېر دې منتونه کرم دلبره راته گوره

پریږده در قیاب خو یونه واچوه له واقه

(۱) بن: پروړش د عاشقې میخانه ده

خبرمه شه مهر ویان له دې دم سباغه

(۲) دابیت له پیاوړتیا څان جوړک نه نقل شو .

(۳) بن: زه قلندر تل د سیرا په طمع تله کرم

ښځ که راښکاره کړې زما اوښکې به کړې وچې
 خدای دې وه دلبره ته احسان کوه مشتاقه
 مست دې گرم له ورايه چې نظر دې راته وکړه
 خوی د عاشقانو هميشه وي له نواکه
 گفت راسره مه کړه ولې ياده سي خوارۍ کړه
 اوس دې بری بيا موند پر ما باندې له شواکه
 رحم کړه دلبره زه دې سرشومه له درده
 خوی د معشوقو دی مينه کاندې له عشاقه
 سړی در قربان شه زما ياره هزار محله
 يا بې کړه مه چور يايې واصل کړه ستاله ساقه
 مې دې قلندر په جدايي کړه ميرا شاه
 وصل دې بهتر دی د عراق له بيه ترياقه

« ۷۰ »

* ۳۳ ه *

* ۲۴ *

زما ته چې ما وټا سره فنا کړه
 هغه دم به قیامت موږ ته هویدا کړه

دې صورت له بقانشته وبه سرینه
 ترو دې مخه له غیر چاری ناروا که
 دا ویا او دا تیا کالو په عمر
 دایمان او داسلام چاری خطا که
 دد نیا په کار کی هسی شان مشغول وی (۱)
 سل رو بهی چی شی پوره دوه سو غم دا که
 بل ز کوة او سر سایه نه ور کوینه
 دغه واره پرده فرض نه بی ادا که
 چی په وقت کی دپیری قریب الموت شی
 لا پخوا دې ژبه بنده ستا مولا که
 له دیند ارویه روح واخلی په آسانه
 پر بی دینو باندی تیره به بلا که
 دی په هر منزل ایمنوا و هو نه تپد وشی
 ورور عزیز هسی ناری وهی ژړا که
 په لحد کی چی بی کنبه پودی مخی لپو دی
 دی یوازی هلته پر پودی ترینه شا که

دغه حال په هرمرده دی «قلندره»

تف لعنت شه چی به مینه پردنیا که

«۷۱»

* ۵۵۳ *

* ۲۵ *

چی نسیم یی لفافه دکا کل واکه

آهو لځای به په میدان کمی دخطا که

چی وصال دخپل اشنا د چاروزی شی

ددنیا و نعمتونو ته به شا که

ستاد پا ره قبلوم درقیب جو ر

مگر بی سببه څوک دچاپروا که

په راتله دې دخط حسن څو چنده شی

لا قدری شی چی کتاب څوک محاشا که

چی څوک وج په ریاضت او په تقوا شی

زمانه یی لکه میاشت انگشت نما که

هوسره لار که قلندر د امید غوغه

چی یی پشه شوه د نظر باندې تنیا که

-۱۰۶-

* ۵۰۹ *

* ۲۶ *

زړه مې له غمونو د یار زړه لکه رباب که
 ډوب هی نه حسرته د غمونو په گرداب که
 مست دې کړم دلبره په نظر دستو کو کوره
 خاندنه هوسپره رقیب اوس دې په عذاب که
 چاه دې د زنج دی چی ز مزم نه ور رسیږی
 مخکه خوار عاشق دې مستانه، واله، خراب که
 کوره چی رقیب دې رقیبی کا ندی دلبره
 مخکه عندلیب دې دهجران په اور کباب که
 ستا د دوو لېانو میخانه (ده) هسی گرمه
 گوره خوار عاشق ته چی دې سیر په دا شراب که
 زه دې د وصال په طمع گرهمه دلبره
 مخ دې له ما خواره ولی پت په ډېر شتاب که
 ماچی کاوه فخر ستا په مخ پر نورو پیکلرو
 داسی اوس سزاده چی دې پت دمخ آفتاب که

سا ويل «قلندر» به له ميرا سره روان شم
 مخ نه رقيب تور شه جوړ دهجر يی اسباب که

«۷۳»

* ۵۶۷ *

* ۲۷ *

زلفی دې تورتم کې خواړ عاشق دې باندې غل که
 مخ دې سپین سبا کې خیال دې او(ور) باندی بل که
 شپه وورخ پناه یم ستا دسرخ له شغلو یاره
 خکه(دې) د یدار کېم چی رقیب دې دجان مل که
 وسوم ستا دحسن په میزان (۱) کی زما پاره
 ترس را باندې نه کېږی چی محض گردې زما جل که
 زه یم سمندر ستا دهجران په لمبو باندې
 سوخم ایږی کېږم چی دې اوړا باندې بل که
 هسی شان فر یاد کېم لکه غوړ کاندې په بند کی
 کوره عند لیب ته چو آواز په ها و هل که

(۱) ښایي دا کلمه په اصل کی نیران وي .

سرې چشمانی ناست یم لکه تېری وی په بر کی
 چام د سرو لېانو دې له سره زما تل که
 خوندی پاته نه شو مخکدن را باندې راغی
 ستا د اشنو خالونو درست صورت زما بدل که
 هیر به زمانه شی ترقیامته پورې یاره
 چاه دې د زنج دی دا جهان یی تناول که
 دا خو «قلندر» یم چی داستا په غم کی پایم
 سخت یم چی لانه مرم چی دې سخ په بل قبل که

« ۷۴ »

* ۵۷۶ *

* ۲۸ *

له قانونه می رنج لار طبیبان څه که
 دهجران له غمه مرمه درمان څه که
 خوارمه جور په خپل وطن (کی) پرد یسی که
 بی یوسفه یعقوب شهر کنعان څه که
 چی په دور د بهار آ هونه کاږي
 عندلیب به په نوبت دخزان څه که

چی یارنه وینم په سترگو، زندې ښی دی

څوک ښی رخته ښی اسبابه د کان څه که

له فردوسه څوک وتی شی جهنم ته

تخت و تاج ستاد دوهی سلنگان څه که

چی زغملاي نه شی تاب د جد ایښی

لخان چی وسپزی په اورپتنگان څه که

چی دخپلی خوښی د لرلی په غوږ کی

جوا هر دجو هریانو ترکان څه که

ستاله غمه چی له لخانه خیرنه دی

ای سیرا «قلندر» غم دجهان څه که

«۷۵»

۸

زاهدان که اندی نقلونه، غافلان ولی خو بونه که

دنیاواړه فانی ده، داعالم ولی پری سپینه که

هغه اووه دی دوزخونه، رنگارنگ یی غذا بونه
 کافران به پکی سوخی پری گرم به دو زخونه که
 هم اته دی جنتونه، رنگارنگ یی نعمتونه
 خوشحالی دی مومنان که چی یی سپرلی په پراقونه که
 دادگور خونه تاریکه، نری لاریی ده باریکه
 هر مومن چی ایمان تیر که گلستان به پری گونه که
 قلندر دی کاندی ذکر، شپه ورخ دی کاندی فکر
 بیا هاله دی خوشحالی که چی مودی خبر په .. (۱) که

(۱) دابر خه ونه لوستل شوه.

سزمې دې په توره سره درست ذرې ذرې که
 بیا دې سرفراز دخپل هجران په دقرې کې که
 ماویل زه به اوسم ستا له سپو سره دلېره
 بیرته لایم درستا چی غماز په اجارې کې که
 تاسی پرتندی (باندي) دغم ناری سوری کې
 مخ می په خاږو دفرق پارې پا رې که
 ورک دې کرم دلېره چی دی سترگی پرما سرې کې
 ستا خوله چی له خیاله ورقیب وتداری که
 داسی په میثاق کی برخه وې ده دلېره
 خیال چې دې له هجره زما څېرې پارې پاری که
 زه لا «قلندر» یم چی له هجره دې روزگار کرم
 کل عالم میرا اهام زما په نندارې کې

* ۰ ۹ ۰ *

* ۳ ۱ *

مخ دې لکه شمع له فاذوسه تجلی که
 ځکه دې عاشق لکه پتنگ باندې حملی که
 ډېر دې سمندر غوندې په عشق کی په اورو سوه
 ځکه دې عالم ثنا صفت دورې خولی که
 ته چی بنایسته یی پرماخواردې نظربو یه
 تن دې په ناسوت کی سور پیزوان دې سسلی که
 ډیر په ملکوت کی ستائنا کاندی دلبره
 جیم او پهی لاگوره چی په څه شان تجلی که
 هیڅ موجود به نه وی چی له تابه خبر نه وی
 راشه اقرار گوره چی ارواح زما بلی که
 مخ دې جوړ چراغ دی زه پتنگ دې پرې جلیا کړم
 بنده معشوقه عاشق پسې چی وا ویلی که
 خال دې راښکاره کړ بیا دې ژرله ما پناه کړ
 خوی دی د حجاب کړ زده، دا واره د لیلی که

زه به په محشر کې تاهوري غواړم دلبره
 شمار د مومنانو که سی خدای د قبیلې که
 ډوب شو «قلندر» ستاد غمونو په دریاب کې
 تل دې خوشحالی شاه میرا په شال شملې که

«۷۸»

* ۶۰۴ *

* ۳۲ *

سترګې (دې) له ورايه نن وساته روښنایي که
 خال وخط دې دواړه دبایستې نه رسوایی که
 بدسوی تور مخی دارقیب درته ولاړدی
 گوره ځان ساته ترې زما وستا به جدایی که
 قل د غما زانو په سبب عاشق مهجور وی
 څه له څوک بی ځایه د خوبانو اشنایی که
 مه اخله پندونه درقیب چی درته کاندی
 غم به دې پوهیږم ماله واره سودایی که
 ماویل زه به اور دسینی واچوم وزه ته
 صبر رانه لار شو چی هجران دې ندایی که

زړه می ستا دهجر غم الم توره تبی کیه
 خدای دې تاله ماسره نن پټ په رضایی که
 ولای شوې بی صبره قلندر څه خو هوښ کړه
 دامیرا طبیب دی ستاد رنځ به دوايي که
 خدای دې زماو ستا صلح وسلو کک لری میرا
 گوره «قلندر» چی بی ستر گوینا یی که

«۷۹»

* ۶۱۲ *

* ۳۳ *

که مطلب لري ديار، له خانه دانگه
 لکه بيدسيجنون تل ورپسی زانگه
 هغه کله دعا شقو په شماره وي
 چی غونچي غوندي بی نه وي دزړه خانگه
 په آخر هغه سپاهی له اسه پریوخی
 چی همپش کاندی سپرلی بی واگه تانگه
 چی په یو دم کی ژر په بل خندا که
 نهو همپرم د فلک په دغه سانه

دو صال غواص بی هیڅ ورځ خبر نه شو

داد هجر بهرې تېره شوه له ټانګه

چی کشتی مدام له هجره دیار کاندې

نه ویر پوي «قلندر» له زمري پرا نګه

«۸۰»

۶۱۸

۳۴

که می داخل خواست قبول کړې ذوالجلاله

میرا را ولی قادره برکما له

بی هوډه دا روسی څه له کړی طبیبه

روغ به نه شم بی له زلفوی له خاله

وعده وکه دخور وځوچی به درشم

تر میان تېرې څو خوشی که خوشو کا له

که په سرا شنای مونده شی خوارزان دی

زه تېر شوی یم تر سره هم تر ما له

دهجران تر کمر پریوتم زخمی شوم

دو صال په طمع ناست یم بی مجاله

ستا هجران خورونیا روخ په ساتیاره کړه
خدای دې راوړله سیرا صاحب جماله
«قلندر» دیبلتانه روژ وزهیر کړ
را ته بره شه میرادعید هلا له

«۸۱»

* ۶۲۵ *

* ۳۵ *

له ناصیحه نصیحت غوړ باسم کله
دیار مینه له خاطره باسم کله
ماچی سر په غړوندی کړ ستاد مینی
سردېل په غړوندی کښې باسم کله
که هر خوږی نښانه شم وجفا ته
زه خپل زړه ته داجفا پری باسم کله
که سی سل خله په روځ ترقی له دره
زه به متاله دره میخ جار باسم کله
داستاد داستا کوڅه زما وطن دی
بی دې دره زه بل در پری باسم کله

په طلب کی داشغا که می سردروسی

په داکار کی به له سره راسم کله

ددیدن (د) پیاپی دورته به گورم

چی بی راوړی «قلندر» له قاسم کله

«۸۲»

* ۳۶ *

* ۶۳۲ *

هغو پیامونده آرام له دل آ راسه

چی وتلی دی له ننگه هم له نامه

چی پی کړی درست جهان زیرنگین دی

خه به وایم د د لبر له حسنه نامه

بی دلبو له سره به روغ نه شم

چی زخمی یم د مژگا نوله آ لاسه

زه دیار په غم کی درسته د نیا وینم

لا به کله په ما راشي د جم جا مه

لذ تونه د جهان به باندې هیر کړم

که دیار د غم خوند رایشی تر کامه

ستیا فرار له «قلندره» نه بیا ئیږی
کله تېښته خاوند کاندې له غلامه

«۸۳»

* ۸۳۶ *

* ۳۷ *

سپین رخسار دې وایی سپین سبا شه قمه
تور کا کل دې وایی توره شپه ده تمه
د سبا او د بېگه ترمیان حیران یم
نپوهېږم چی عمل وکړم په کومه
سرینده غونډی قی کړی کولمی ناست یم
دهجران نغمی می کاږی زیرو بڼه
گنجینه شوم ستا دمپنی له د ولقه
ا ژدهار را باندی گرځی دمېدمه
چی میرا د ر سره نه وی قلندره
ته چی سوات لره ورځی عذر دې کومه
قلندر په کومه پوزه لایشی سوات ته
چی سیرایی همراء نه وی هوس کومه

دسیرا صاحب له جوړد «قماند»

دایو لارم (۱) والسلام علیکم

«۸۴»

* ۳۸ *

* ۶۴۵ *

دسجرباده خوشبو نسیمه (۲)

که چبری لارشی دیار په سیمه (۳)

ورته می عرض کړه درب دپاره

هزار سلامه هزار تعظیمه (۴)

پس له سلامه ورته ووايه

چی په هیکل کی امثال عدیمه

(۱) اصل: دایو لار.

(۲) بن: خوشبو ی.

(۳) بن: ترسیمه.

(۴) بن: پس له سلامه دا ورته عرض کړه

هزار سلامه تبرسو تعظیمه

له خلكو گو ښی کناره خوښ یم
لږ مړون و رږلی سینه (۱) د و ه نیمه

زه دې په اور کی دهجران وسوم
که سی رها کړې له دی جیمه
یا «قلندر» کړی له میرا وصل
یا یی په گور کړې ربه رحیمه

«۸۵»

❀ ۶۵ ۱ ❀

❀ ۳۹ ❀

که خبر شی دوصال له فرقتونه
نور به تهر شی د دنیا له لذتونه
ته چی ماته نصیحت کوې ناصحه
عاشقان کله منی نصیحتونه
نه اوبه په غلبه کی ودریوی
نه په عشق کی چا ته شی نصیحتونه

(۱) ښ : سینه می ورږلی.

درست جهان دې لاندې باندې زیر زبر کړ
 په هر چا تاختونه کړې ورک شې بېلتونه
 په دنیا کی می وصال میندلی نه دی
 محکمه تل له هجره کړم شکایتونه
 «قلندر» که آه افسوس کاندې گرم نه دی
 بېلتا نه ور باندې کړی دی تاختو نه

«۸۶»

* ۶۵۷ *

خوک چی ستا په مینه کی وساته که پندونه
 واره بی وفار دی ابا سیندو ته بندونه
 زه می د نادان په لاس کی سات لکه بیینه شو
 نه شی خوک ای شو وای و بیینه و ته پیوندونه
 او نی دبانو په سر چی راشی نه دریږی
 نه دی چا بند کړی په گیاه سره میندونه
 نه شی خوک ساتلی سره یخری په گریوان کی
 ومی سوه په آه سره د صبر درسندونه
 نه دی چا موندلی بنا پېری په دوشالو کی
 واخله «قلندر» به میرا پسی گندونه

ی

«۸۷»

* ۶۲۲ *

* ۱ *

کوچنی یار چی (۱) در قیب خبرې نغوته
آخر سرې (۲) بی کړی زما په وینو کوته
د بهار گلونه توی شوه په خزان کی
په ارمان بلبلې لاری شوې والوته
دا دا وسپنو چنی چېچل آسان دی
له چېچلو د دلبرو د عشق ورته (۳)
کدایی دیار دکوی هسی منصب دی
ورته هیڅ د سلیمان پېغمبر کوته

(۱) ښ : دل آرام چی.

(۲) ښ : آخر رنگه بی

(۳) اصل : روتی (ښ).

سرله سره به پری (۱) (خوان شي) «قلندره»
که یار درشی خوا به خوا تنی پرانتي

«۸۸»

* ۶۶۷ *

* ۲ *

چی د عشق په اور کی وسوخی ابد خی
د بقا ولورته تل ولم یو له خی

په هر دم و خپل اشنا و ته پرواز کړم

چی می ذکر په شپېته رگه سیصد خی

چی به دارنگه سلوک سره مالک شی

نور همیش (به) بی پروا له نیک وید خی

دا منزل د عقل نه دی «قلندره»

په دا لاره وایه کوم اهل خرد خی

(۱) ښ : سرد سره به پری.

چی دهرسپی (۱) خاطر پرگریفتاردی
 اول زلفی، دویم خال، دریم رخسار دی
 چی مدام له عاشقا نوسره مله دی
 یو وصال، دویم هجران، دریم انگاردی
 چی پیرزویی بی له بنوپه بدونه شی (۲)
 اول سورده، دویم پلار (۳)، دریم بنه یاردی
 دادرى خیزه دې رب واخلی له سینو (۴)
 یو گناه، دویم خواری، دریم چی عاردی
 په دادرى خیزه دې مرگ دهیچانه وی
 اول حرق دی، دویم غرق، دریم چی ماردی

(۱) ب ۲: چی دهر عاشق.

(۲) ب ۲: دبدونه وی.

(۳) ب ۲: اول پلار، دویم مور.

(۴) ب ۲: دادرى توکیه می رب واخله له سینو.

داد رې څيزه د رې سړولره جوړېږي (۱)
شېخ تسميح، سلا کتاب، هندو زناړدی

چی دادری صفته شته دی اسیدواریم (۲)
یورحیم، دویم کریم، دریم غفا ردی

نهمجی دعا شقیی خودادری دی (۳)
یو دین، دویم بوسه، دریم کنار دی

چی پرې غم غلطاوہشی غمہ دری دی
یو قلم، دویم بیاض، دریم اشعاردی

چی سړو پیرو وهر چاته محبوب شی (۴)
اول دین، دویم دنیا، دریم مداردی

دیر تلاش ورهسی وکړه «قلندر» (۵)
دین په کار، علم په کار، باطن په کار دی

-
- (۱) ب ۲: دادری څيزه د رې سړوسره سازېږي .
(۲) ب ۲: چی دادری صفته دی امید مو شته دی .
(۳) ب ۲: ثمره دعا شقی هم دغه دری دی .
(۴) ب ۲: چی سړی پرې باندي چاوتنه محبوب شی .
(۵) ب ۲: دېر کوشش ورهسی وکړه قلندر

* ۶۸۲ *

* م *

بل پرسرسي ستاد هجرهسي اوردی

چی په سوی می خیگر په غم کی تور دی

ما و یل زه به دې له غمه خخه ورم

لانسویب می په دنیا کی باقی نور دی

زه مجنون نه یم نور غه یم روغه خلقه

چی اشنا رانه روان دهند په لور دی

ماچی مخ دغما زولیده په سترگو

محکه بخت شو زما تو رکوار سی نسکودی

په رموز گۍ غما زما ته نصيحت که

زه پو هېوم دی د خدای دلا ری چور دی

غما زما و ته تل وایی و جا روزه

جا رواته پیچده ما و ته پېغور دی

دهجران نا کردی گوره چی یی کاندی

چی مدام په عاشقانو پسی شور دی

مستاله لاسه به یی نوش کم که وی زهر

قلندر چی په تحقیق د سجنون ورور دی

«قلندر» چی بی وفا نه دی نورڅه دی

چی سیر اورڅڅه لار مخ په لاهور دی

* ۶۹۱ *

* * *

دگلر خواشنا یی یوهسی اور دی
 چی پرېسوی دعا شق دمېر کوردی
 په ژړا ژړا سی دواړه لیمه تر شوه
 دیار خیال سی په چشمه زوکی انځور دی
 ستا د مټرگو خمارو خمار دی تر که
 هنګهار چی درنځور و (۱) کور په کور دی
 د فلک له مهمانې به څه وایم
 چی شانګک یې پر تن دی باندې نسکور دی
 که دانور عالم په نور څه لوی کاندی
 ما له فخر ستاد مینې په پیغور دی
 لا ایله یی په کوڅه تیر شوی نه وم
 سپی غما زناری و هی چی چور دی چور دی
 یار له یاره په رضا کله بېلیری
 روغه خلک له لاس سی نه رسیږی زور دی

(۱) اصل : هنګهار چی رنځور انودی .

غمازان به په دنیا کی بنادی نه که

قلندر په رقیبا نو پسی سوور دی

«قلندر» چی په میرا پسی مې نه شو

حکء میخ یی ترخو بانو پوری تور دی

«۹۲»

* ۷۰۰ *

* ۶ *

چی له نازه می په سترگو قدم (۱) کښېږدی

دخیگر په جراحت می مرهم کښېږدی

طیبیانو له ددھر (۲) دلیل نشته

لایوداغ می هسی (۳) سیخی بیا دوم کښېږدی

چی دخپل حرم آهو په غذر نیسې

خوک به څه قدم داستا په حرم کښېږدی

چی ښکاره شی یواځې په هاشقی کی

دخرد په محلونو و هم کښېږدی (۴)

(۱) اصل : چې له نازه مې قدم په سترگو کښېږدی .

(۲) بن : دفلکک دطیبیانو

(۳) اصل : لایوداغ هسی (بن)

(۴) اصل : دحرم په محلتونه و هم کښېږدی

بر همن غوندي سردار (۱) دطایفی شی
 چی له شوقه سر په پښودنم کښېږدی
 چی را پاخی شور اوشر دجدایې
 ژر په سرباندي سرپوښ جهنم کښېږدی
 په ما بی له یاره زهر هلا هل شی
 که سی څوک له خوله جامونه دجم کښېږدی
 اې سیرا که ته می څه خو کېږي ملا تینگه
 «قلندر» به شور وشر په قلم کښېږدی

«۹۴»

۷۰۸

۷

دوه چشمان د امتاز ما په زړه کی داغ دی
 له دې داغ کل او کان می بی فراغ دی
 په ژړا ژړا می دوه سترگی ناسور دی
 غمازان د غمازی چست په سراغ دی
 بل یوغم را باندي نشته په دنیا کی
 بی دیار له بړند و سترگو چی کلاغ دی

(۱) بن : سرور

مجنون څه وچي پي نوم په جهان خورشو

عاشقان کل په داشاني بد دماغ دی

سرچی کښېر دی وقرآن ته قرا ری که

خلاص به نه شی دوه چشمان د یار چراغ دی

سره چشمان دې یاره هر زمان په باغ کی

د جهان د مهر و یا نو دا فراغ دی

چی په وصف د میرا شوم په ژړا کی

مهر و یان په خندا لاره خوش دماغ دی

«قلندر» به یی صفت کوم تر کومه

ډېر غمونه یی وزه ته په سراغ دی

«۹۴»

۷۱۶

۸

چی نظر زما د مدام پر تا صتم دی

حککه اوښی تو یومه گریوانم دی

زه به تل په لار کی نامت په انتظار یم

یار مدام بی غمه ناست خوښ و خرم دی

هغه خاوری به رانجه کهم زه دسترگو

چی آشنا ووباندی ایمنی خپل قدم دی

سر چی غوڅ کړی دقلم هاله تازه شی

خوار عاشق خو سر پر پکړی ستا قلم دی

اوس یی زړه زما سوری د غم په سیخ کړ

پیدا کړی خدای په اصل کی ظالم دی

چی له سهمه یی جواب ته لاجواب یم

نن زما دیار هر گوره ډیر حشم دی

چی له سجه یی شغلی دآفتاب خیرشی

دا زما دلبر څرگنده په عالم دی

دزخمی «قلندر» حال واخله میرا (هه)

چی دیدن یی ستاد خوږ زړگی مرهم دی

«۹۵»

۷۲

۹

ته چی په لاس کی کنبلی ایباغ لری

داخسته زړه (می) ځکه په داغ لری

طوطیان شری ته دباغ له کلو
باغ دسرو گلو په لاس دزاغ لري

دا پتنگان هم په تا پوهېږي

چی سپین رخسار دی لکه چراغ لري

بل به څوک نه وی په درست جهان کی

لکه یخې ته یی دا رنگ دساغ لري

عاشق ته سیزې خپل په آتش کی

وايه نور څرنگه کښلی فراغ لري

تا په خپل غم دی گلستان کړی

د «قلندر» زړه هم په شان دباغ لوی (۱)

(۱) داغزبه دملایا یسته خان په خطی جوړنگ کې د لنه بحر په کالب

کی داسې راغلی ده :

تخنسته دل په داغ لري

باغ هم درست دزاغ لري

چی سپین مخ چراغ لري

بیاعجب فراغ لري

لکه ته د ساغ لري

چی په لاس ایاغ لري

طوطیان وباسی له باغه

پتنگان هم وریږیوخی

عاشق اچوی واورته

بله نشته په جهان کی

په خپل غم دي گلستان که

د «قلندر» زړه باغ لري

* ۷۳۰ *

* ۱ ♦ *

ماویل نین دې دهجران پيالی رانوش کړې

کل خواری دې دعا شقو فراموش کړې

فلک گورد چي دوران په عکس کاندې

چي یی ته په خوی خصلت لکه سروش کړې

لکه زه چي دې په عشق کی په اور سوخم

بل په کوم زما په شان حلقه به گوش کړې

ساچی گوټ د زهر ووی په وصلت کی

کشکی ته د وصل می راته رانوش کړې

زه به آب حیات ور کړم د لبا نو

که خرقه را پسی ته واخلي په دوش کړې

«قلمندر» چي ویل کاندې له هجرانه

سیراراشه خو غبرې که ته گوش کړې

په گوښه دسترگو ولی نظر نه کړې

ولی ورځ د غم په خوارو (۱) اختر نه کړې

مخ دې پټ کړ (۲) په حجاب کې ځکه شپه شوه

شپه د هجر په ماوې مېجر نه کړې

چی پرې خلاص شم (۳) د غمونوله بارانه

بد ر ولی له سحابه بدونه کړې

آسمانونه حذر که زما له آهه

ته زما له آهه ولی حذر نه کړې

خا روخس دې په قدم کې سره زر کېږی (۴)

ولی خاورې می بدای په زرنه کړې

(۱) بن : په خوا دا ختر

(۲) بن : مخ دی و نغښت

(۳) بن : پرې خلاصیږم.

(۴) بن : خاورې خس دې په قدم سره زر کېږی.

زه خوستا په قصايې باندې پوهيږم

چې آخريه لاس زما په وينو سره کړې (۱)

زه خوستا په سنگدلي باندې پوهيږم (۲)

دملک کاني به زما په سروانه کړې

د بادام په دود مي زه سوري سوري شو (۳)

چې راپورته په غمزو (۴) سترگې بانه کړې

خوک مي نشته چې گريوان کړم ورته خيرې

خدای دې ويني هغه چارې چې بي ته کړې (۵)

«قلندر» که چيرته ومري ستا نه غمه (۶)

جنازي لره يې رايښه که ښه کړې

(۱) د ابيت د ښايسته خان له جونگ نه نقل شو.

(۲) ښ: چې رقيب در سره سل شه زه پوهيږم.

(۳) ښ: شه

(۴) اصل: غمزو.

(۵) اصل: خوک مي نشته چې ځيگر ورته پاره کړم

رب يې ويني هغه چارې چې بي ته کړې

(۶) ښ: اې سيراقلندر ورسره غمه.

« ۹۹ »

* ۷۵۱ *

* ۱۳ *

ستا چشمانو هسی مچر به ما کړی
چی جلب یی داخیار له مانه وړی
ماخوډیزی ناری و کړې نپوهیږم
غبراله نازه راته نه که ، که خوب وړې
و هر لور ته چې یازدرو می پسی ځمه
چی په غاړه می دتور وژغور وړی
چی مدام یی اوبوم دزړه له نمه
په سینه می زو غون ستا د سینی زړی

د سیرا صاحب د سینی په سوجو کی

« قلندر » د سیند په منځ کی نوزه وړی

« ۱۰۰ »

* ۷۵۶ *

* ۱۴ *

بی له منځه دیار هر چې هوید اشی
د صلوة حقیقی بطلان پیدا شی

- ۱۳۹ -

۱۹۲

چی یوه ذره له حکمه یی عدول که

پرهغه دخذلان حکم رواشی (۱)

ته له خپله خانه ووځه و عرفان ته

د عارفوله عرفانه (۲) مشغولا شی

که ته ځان جهان دیار په نامه ورکړي

نور هاله به حقیقی محبوبه ستاشی

که په کاردې وي دوه کونه ته یی پریږده

یاراغیار چی یی نوم یاد په دادنیاشی (۳)

که دیار و مخ ته گورې هرڅه پرېږدي

که باور دې هم په دادنیا فنا شی (۴)

دا صورت باندی روښان شی «قلندر»

که په ژبه دې تل ذکر د مولاشی (۵)

(۱) ښ : په هغه هم د حرا فرمان رواشی.

(۲) اصل : عرفانو (ښ).

(۳) ښ : هم یی یار هم یی اغیار هغه همداشی. (ښ)

(۴) دا بیت د سلا بنایسته خان له جونگ نه نقل شو

(۵) ښ : درست صورت به دې رناشی «قلندر»

که دوام دې په ویل دلا اله شی

* ۱۵ *

* ۷۶۳ *

رايشه خوشبو يه چي دباغ مي معطرشي

مخ دې راښکاره کړه چي جداله ما خطرشي

سترگي دې چراغ کړې زه غريب دې هري پتنگ کړم

ويني مي دزه دي چي له سترگومي گذرشي

چيري به رخصت ستاد جواب را شي به بېرته

خلاص به عنديلب له دي ظلمته په خبرشي

خال دي شين درياب کړ زه دې ډوب کړم دلبره

خکه مهرويان ستا په صفت کي درېه درشي

خنځه به خلاصېرم ستاله جوړه د چشمانو

زړه مي دي په ويره ستاله لوري مي حذرشي

سړي درقربان شه قلندر « دې قلندر کړم

مخ دې سپين سبادي تور کا کل ترشام بترشي

مشکلات به دجهان واره آسان شی
 که هندی می بیاداخل په خراسان شی
 ستاپه غم کی یاره همی پریشان یم
 چی می شوک حال ته وگوری پریشان شی
 بی یوسفه په کارنه دی په اور بشه
 که هر شهر ورته مصر یا کنعان شی
 رسیده آهو می راولی خبثنه
 چی می هند زه په سبکو آبادان شی
 خدای په عدریه چاد اچارې و مه کپه
 ستا په غم کی چی په سابه هر زمان شی
 ای میرا خوبی له حاله خبر اخلې
 تر هغه به «قلندر» په گورستان شی

که هر خویی سرتبه په صفت لوی شی

خو آخربه لکه گل په زمکه لوی شی

سرخرویی به یی منظور ه شی در چا ته

که په اوښو یی دخپل (مخ) شست وشوی شی

عاقبت به تر سطلبه پوری و رشی

که په یار پسی مدام په تگ وپوی شی

همیشه به دې مسکن درو سر جان وي

که بار یک په ریاضت کی لکه سوی شی

دلجو یی به دې تمام وگړي و که

که ته هم دلجو یی په جست وجوی شی

نل به خلاص اوسی د نفس له فن فریبه

که له خلق کناره په یوه سوی شی

که حصار تر خان چار پیر کړې «قلندر»

عاقبت به داجل په چوگان کوی شی

دا تور خط راغی په مخ دناز پرور کی

که ما بشام په بیرته راغی په سحر کې

تر کلاهه یی ختای تور کا کل دی

که یی تورې تورې ایبئی دی په سر کی
توری زلفی دې پرتی دی پرمخ با ندې
که پراته (دی) طلسمات په سیمه وزر کی
دادوی سترگی دی په سر زما دسردی
که چا ایبئی دی دیوی په صنوبر کی
تر دندانو دی دژبی سرخی خیزی
که دلعلو خزانده په گوهر کی
زنخدان یی دی دشونلو په سرگوره
که نبات راغله په غولی د شکر کی
واپه سرې کوتی لیدی شی له استونو
که کالی دی دا نار دباخ په سر کی
دالو خپی ستا د زړه دی (قلندر)
که اگر سوخی میراته په سیمه کی

«۱۰۵»

* ۷۹ *

* ۱۹ *

دا گیسودی تور پراته دیار په بر کی (۱)

که را غالی ده اور یخ په سیمه دسر کی

(۱) بن : دی سیمه زلفی پرتی دیار په بر کی.

دسکندر په آئینه کی لیده نه شی
 دا چی وینم زه په مخ دخپل دلبر کی
 اوریده د جنت کله دا خوشی شی
 لکه ولیده مانن دیار په در کی (۱)

ووسعراج د محمد پراسما نونه (۲)
 او سعراج دی دعا شقی (۳) د دار په سر کی
 داپه عشق کی لیونتبوب (۴) کمال هنر دی
 نشته دارنگه کمال په بل هنر کی

لکه خوند دیار په لبو کی مونده شی
 دالذت کله مونده شی په کوثر کی (۵)
 دا بلبل جلاله گله دی فریاد کړی (۶)
 که خسته «قلندر» ژاړی په سحر کی

(۱) بن: د جنت هومره خوشی اوریدی نه شی

چی مالیدی ده دخپل یار په در کی

(۲) بن: دی معراج د پیر پر آسمان ونو.

(۳) بن: منصور.

(۴) بن: خواری ده.

(۵) بن: کله شی موند هسی آب په حوض کوثر کی.

(۶) اصل: دا بلبل ژړاندله گله دی ژړا که (بن)

تاچی وعده کړې په کتب دسقدم کی
 خوک به یی رسوا که مشهورشی په عالم کی
 دواړه کونه نه وو ستا لال کاته هاله (وو)
 دا یقین می خاص یی چی عیب نشته په صنم کی
 تاچی دجمال په نظرو کاته ویا رته
 یاردې ښایسته دی چی مملیوی په عالم کی
 نه دی چالیدلای صبح وشام په یوه محای کی
 ماته امر ښکاره شو ستاد زلفو په تور تم کی
 ستاد باغ گلو نه عاشقان یی بویوینه
 دارنگه ښه گلو نه نه خپر پری ستا په چم کی
 تاچی دجمال زلفی خپرې دخيال پر مخ کړی
 سخ دعا شقازوچی بی نیسی په هر دم کی
 غوڅ دې «قلندر» کړ دوصل مرهم پرې کښیږده
 دیره آسانی شی در نخوړوپه مرهم کی

* ۸۰۴ *

* ۲۱ *

خویش یم په داحال چی می دلبر په دل و جان کی
 گوره وقلم ته چی یی بخای په قلم دان کی
 نه ارم په زره بانندی بل حرف ستا بی قامته
 پرې شووسی استاد په داسبق دالف خوان کی
 ته چی په بنایست له نمرسپورسیه هم بهتر یی
 دوی تر تاخجل شوه بخای یی و نیو په آسمان کی
 ډیر چی تر رحم ته پر عاشق خپل باندي و کی
 وینم تل زه رحم چی اور یري په باران کی
 نشته دی بل یوچی به میالی له تا سره که
 وینم برابر غشی ته ولی په کمان کی
 اعل (و) جوا هر به جوهرې په سنگ مید ه که
 آب ددوارو سترگو چی متاوینی په چشمان کی
 ستا ثنا به وایم په خورنگه په خوشانه
 ته می نه پوښتی چی حال دې څه دی په هجران کی

زلفی دې چی دسرخ وټه کیری وینم دلداره
دادی درته وایم «قلندر» شو په زندان کی

« ۱۰۸ »

* ۸۱۲ *

* ۲۲ *

زه گیاه یم ته می نم یې په هرشان کی
یاسی ته یی وینه زه ماعزه په استخوان کی
نه دی هیداشوی نه به پس له دې پیداشی
مناشانی دلبره چی مشهوریې په جهان کی
سروې سرکه پورته ستا کتوله له دیواله
سترگو ته دې دی نرگس کتونې په بوستان کی
وا روه ته دلبره آوا زو نه یی غوړ باسه

کو ره ستا صفت که بلبلان په خپل زبان کی
را یشه خیرات دسپینی خولی ورباندی وکه
نه دی «قلندر» ته پاته زور په هیڅ ارکان کی

« ۱۰۹ »

* ۸۱۷ *

* ۲۳ *

زه په داسب و هم له غمه کو کی
چی یی غوڅی کړی اوږدی دزلفوڅو کی

ستاغمو نو می پنجی په زړه کړی خښی

لکه خښی که بورا په گلو نو کی

خدای می سرلره د عشق په گفتگوی کی

بی له عشقه دی عبث خبری پو کی

شپه وروځ می زیست روزگار په تنه ره شو

هی ځما خسته خاطره چی په دو کی

که عاشق یی ننگ ونام له زړه کړه لیری

که په قطع افلاطون یی که ملو کی

له رقیب سره په مهر په خندایی

له عاشق سره مدام په قهر د و کی

له هر چا سره کوی هزار سلو که

قلند ر سره نوولای بی سلو کی

« ۱۱۰ »

* ۸۲ *

* ۲ *

سردی د زلفینو دی په بیرته جا را یستلی

عین لکه تور مار دی وگوزارته — رنیاوی

دا دی شینکی خال دی دزنخ په چاه کی ډوب شو
 یا که دا بوراشی لید په گل ننو تلی (۱)
 دا د بور الوکی چی ایستلی شی له کله
 یا که دا وېشته وې دی له زنی سر وهلی (۲)
 داشونلې ذاتی ستاسری که سړې دی کړې په پانو
 یا دې دي دا وینی دگا یلو په زیښلی (۳)
 یاد ا د جنت د گلو بوی په جهان خورشو
 یا دی دا سور باد ستاد زلفو الوتلی (۴)
 ستاد زلفو د حلقو هوسره مخخیر دی
 یا یوسف دی چی په دلو کی را ختلی

(۱) ښ: دایی خال دزنخ دان په چاه کی ډوب شه
 که په گل باندی سورانو تلی
 (۲) ښ: دا بورانو کی ایستلی دی گله له که وېشته دې سرله زنی دی ایستلی
 (۳) ښ: دا دپان په مصالح دې شونلې سړی دی
 یا دې وینود کا یلو پری زیښلی
 (۴) ښ:

دېشت د گلو بوی په جهان خورشه
 یا سوار باد دې د زلفینو الوتلی

ستاد زلفو (۱) صفت ووا یه چی شو کرم
ته یی بنه دلبرچی «قلندر» میرا پسندلی (۲)
« ۱۱۱ »

* ۸۳۱ *

* ۲۵ *

نوم دوصل سی په غوردی اوریدی لی
نور قسم دی که ما هیچیری لیدی (۳)
سا هاله له ژونده نه دی لاس اخیستی
چی سی ستاد زلفو تار په لاس نیولی (۴)
بیهو ده په آهو چشمو پسی مه څه
آهو کله چا په دوسره نیولی (۵)

(۱) اصل: ستاد دواړو (ښی)

(۲) ښی دادلبردی «قلندر» میرا پسندلی

(۳) الف: ماچیرته دی

(۴) الف: سا هاله له ژوندانه دی لاس اخیستی

چی سی لاس دی ستا په زلفو لگو لی

(۵) الف: زړه! آهو کله په دودی چا نیولی

د د بدن خیر را واچوه دلبره

ما کچکول د بی ننگی د رته نیوالی
پس له مرگه ما څوک مه ژاریء عالمه
ما پخپله په ژوند ونی ځان ژړلی (۱)

«۱۱۴»

۸۳۶

۲۶

یومی تیږې دهجران په سرورې شوې
بل مینې د رقیبا نو را سپری شوې
ترلیمه می دځیگر قطره پر یوخی
حواله می پر زړگی د غم چری شوې
لای تیږ که عراقی زما دقتل
خر خښی د مهر ویا نو کړی شوې
له دهشته چی می نوم اخیستی نه شو
اوس هغه گولی په خوله راو خوری شوې
چی پراورم مخالف نصیحتو نه
له غیر ته می د غوږو کمترې شوې

(۱) الف: په خپله په ژوندون دی ځان ژړلی.

«قلندر» د گور زندان لره روان دی

چی په پښوویی ستا د مینې پایکړې شوې

«۱۳»

۸۴۲

۲۷

چی ویاړته می د هجر احوال ووې

په جواب یی راته صبر فی الحال ووې

هېڅ طاقت می دگړی د ساعت نشته

ده وصال راته په ماه وپه سال ووې

که په دا اشنا سینده شی خوا رزان دی

په سو دا چی یی د سراود مال ووې

ماوې زړونه دې په مخ کی دي صید کړی

په خندا یی ژر په خط وپه خال ووی

وا به نه وړم د نا صح په هسی و عظ

که و مینې ته یی کا رد و بال ووې

که ونو روو ته سهل څرگند یږي

ما و هجر ته کل جنگ و جدال ووې

چی غمو نود سیرا سوری سوری کړم

«قلندر» ځکه خپل زړه ته غر بال ووې

۲۸

۹۳۸

مادیار په درکی سرگ ته ژوندون ووي
 داسی کلمه له قانونه بیرون ووي
 چی اثر کاندې پر زړونو د خوبانو
 مادی عشق وهر کلام ته افسون ووي
 چی ژالری په وصل کی له هجره
 دانا یانو و وصال ته بهتون ووي
 لوی منصب دعا شقانو د داسر دی
 دافی الحال و ماته قیس مجنون ووي
 شه به مهر وفا غواړی له فلکه
 د ارباب راته دزیر په مضمون ووي
 بل طیب «دقاند» په رنخ نادان دی
 ده د عشق ورنخ ته خکه طاعون ووي

۲

خلو ریزی

۱

۵۵۸

۱

زه دې : وصال په طمع گرځم

هجران دی و سوم له غمه پرځم

که سی وصال وی له (خپل) مینه (۱)

قلند ر کله په بل لو ر گرځم

۲

زه (دی) له هجره امان تل غواړم

بی تازه مهر د بل نه غواړم

که دې نظری میرا و ماته (۲)

زه « قلند ر » دې په در کی ژاړم

۳

زه په هجران کی دې مبتلا کړم

غریب همیش دې په واویدا کړم (۳)

درب د پاره جفانور پر پریده

زه « قلند ر » دې میرا جلیا کړم (۴)

(۱) بن: که سی وصال وی له تاسیرا ه

(۲) ش: وصال (۳) ش: میرا ه خانه .

(۴) اصل: درب د پاره جفانور پر پریده — زه قلندردې په در کی ژاړم

۴

په دوه چشما نودې زه په دار کړم

چی په جهان دې له خاورو (۱) خوار کړم

سیراد اگوره «قلندر» ژاړی (۲) په بد هجران دې زه گرفتار کړم

۵

خو یی له غمه په صجرا سر نه شم په آهو چشمو پسې به ور نه شم

خو دې له غمه خوار قلندر نه شم سیراد تا به هوسره په بر نه شم (۳)

۶

که دې په وصل یاره خوشحال وم محکمه هجران ته داستازو حال وم

زه «قلندر» دې له خواری دروسم په زار دې نه وم چی دې په حال وم (۴)

(۱) ښ: تر خاورو.

(۲) بلی: سیراهه گوره قلندر ژاړم

(۳) ښ: خو یی له غمه خوار قلندر نه شم

د سیرا یا ربه هوسره په بر نه شم

۷

ته می پتنگ بی زه دې خراغ یم زه دې له وصله په زړه کی داغ یم
که دې یاد یېرم سیرا صاحبه «قلندر» تاته په زړه فراغ یم (۵)

۸

وفا دې بڼه ده جفا دې سوی یم زه سمندر یم هجران ^{راغلی} یم
زه «قلندر» دې په هجران وسوم بی رحمی سه کړه درله راغلی یم

(۴) دا څلوریزه د بڼا یسته خان په جونگ کی داسی راغلی ده:

که دی په وصل سره خوشحال یم

ځکه میرا دچرته دې نال یم

زه «قلندر» دی له خواري . . .

په زار دی نه یم چی دې په حال یم

(۵) بڼ : که دې یا دیری شاه قلندر

میرا په زړه کی درته فراغ یم

۹

۱

۸۷۱

نن د بلبلو په گل چغا رشو چی په فریادی سورگل بیدار شو
زه نه پوهیږم چی یم په خوب کی که سی میرادی چی هم کنارشو

۱۰

زه له هیواده (۱) راغلم یارانو میرا سی ولید په دوه چشمانو
میرا سی پیر دی زه یی مرید یم هجره لاس واخلم له غریبانو

۱۱

قیامت قایم شو پر عاشقانو (۲) څکه حساب شوم له غریبانو
که وصال نه وی هجران دې پس دی قلند ربیل شوله ارواحانو

(۱) بن: زه یم له سفره

(۲) بن: شه په عاشقانو

۱۲

۸۷۷

۲

چس و یل کریمه له کنایته خوشرنګه سیرادی بی نهایته
«قلندر» ځکه له هجره ژاړم چی شوم ستروک زه له جماعته (*)

۱۳

زه چی سین شوم له اسارتیه سیرا اسان کړې ته سلامتیه
زه «قلندر» دې په درکی پروت یم طمع کوم زه له اجازتیه

۱۴

عاشقان تل دی له سلامتیه خدا یه دلبر کړی له سلامتیه

(*) دار باعی د پاپسته خان په جوړنگه کی داسی راغلی ده:

زه ټول و یل کریم له کنایته

سیراسی یاردی بی جراحتیه

«قلندر» ځکه له هجره ژاړی

چی شوم تار که له جماعته

۱۵

را بړه مه (۱) شی دغم صبا حه یار دې جدا کړ زما له ارواحه (۲)
فلندر ډوب شو دغم په اوښو (۳) لاس و رله ور کړه میرا ملا حه

۱۶

سینه می سوې د عشق په اورد

را باندي تنگه دنیا تر کورده

اشناسی زلفی په سخ خوری کړی

که مکه پته په اتلس توره (۴)

۱۷

را بشکاريه مه شه بی وفا یاره

په زړه دې زخمی کړم سینه افکاره

(۱) ښ: دبره (۲) ښ: زما له را حه (۳) ښ: دغم په سیند کی.

(۴) دا څلور یزه د بایسته خان له قلمي جو ننگ نه نقل شوه،

په صورت سهين يې په زړه منگين يې
څه خو انصاف کړه دخداى دپاره (۱)

۱۸

سيرا صاحبه (۲) رب دى زنده لره
ستا پر ثنامى (۳) تل کو ينده لره
چه « قلندرى د » مجنون په وصل کړ
سيرا شينتن دى تل پا ينده لره (۴)

۱۹

سلام سلام دى اى ناز پرو ره
سلام سى واخله خپله (۵) د لبره

(۱) د اخلاو ريزه د سلا بنا يسته خان له قلمى جو ننگ
نه نقل شوه.

(۲) ښ: زما صاحبه ، (۳) پر ثنامتاسى
(۴) ښ: چى قلندردى زنده په وصل کړ
سيرا صاحبه رب دى زنده لره
(۵) ښ: زما.

وروستی دېدن دی بیا به ارمان کړی

میرا غم دور کړه له «قلندر» (۱)

۲۰

نن په گلودبا-بل-چغ-ار شه

په ډیر فریادی بلبل بیدار شه

زه نه پوهیږم چی یم په خواب کی

میرا دی وینم چی همکنار شه

۲۱

درب د پاره کاغذه ور شه

هغه آشنا ته په لارو سر شه

(۱) پښ: سیرا هه واوړه واخلمه غم له قلندر»

چی تا ویشتملی «قلندر» پروت دی

۴ په مخکدن کی تلقین له ورشه

۲۲

حجاب می یوسی په خره می مور که

درسته دنیا (چی) په ماسو راوړ که

زه د میرا یم میرا زما دی

د ر قیبانو مخ به ورتو رکه (۱)

۸۹۷

۲۳

۱

که له مالیری په بل هیواد دی

۴ په هر ساعت کی زما په یاد دی

آرام می وړک شو بی تا صاحبه

باعث دغم می په ازد یاد دی

(۱) داخلور یزه دملایا یسته خان له جوړنگ نه نقل شوه.

۲۴

نن می په زړه کی هوس دیار دی
چی را نه تللی میرا شهسوار دی
اوس قلند ر شوی ته «قلندره»
زسام د عشق دی همیش مهار دی

۲۵

همیش په هجر سی د زړه گداز دی (۱)
چی را نه تللی میرا شهباز دی
داخدای دی وران که ای کورو کلیه (۲)
له «قلندره» میرا نا ساز دی

۲۶

نن داجل د سپرو (۳) غږ دی
غږ دمر گي می دیار تر غږ دی (۴)

(۱) بن: دتن گداز.

(۲) بن: که خدای دې وران که کلیه کوره

(۳) بن: سورو (۴) بن: چی میرا تیر شه خد پلحو غږ دی.

زہ «قلندر» بی لہ ہجرہ و سرم

چی میرا لاپر شودا غبر پہ زور دی (۱)

۲۷

ما اور یدلی د میرا غگ دی

پراوی سفرچی لاپشو پہ تگ دی (۲)

میرا داواہ درتہ زاری کرم (۳)

چی «قلندر» دی پہ در کی سگ دی

۲۸

چاچی جا مونہ د مینی چنبی دی

نگ ونا سوس (۴) بی دواہ پراینبی دی

(۱) بن زہ قلندر دی پہ طمع مرشوم — د میرا باری دا غبر وزو پدی

(۲) بن: زن می اور یدلی د میرا غبر دی — د زہ ہوش می ہسی پہ زور دی

(۳) بن: میرا ہواہ زاری دہ

(۴) : ننگ ونام (بن) •

که هندله تللی اشناسی راشی (۱)

خو صدقی (۲) سی په زړه کی ایښی دی

۲۹

چی هغه ښکلی له ما بیل شوی دی

تمام صورت سی په ا وړاوی دی

داتور عاصی دی په دوزخو نو کی

که «قلندر» دی غمونو سوی دی

۳۰

برایې شپه می یو خوب لیدلی دی

کافی دغم می په کور او یدلی دی (۳)

دواړه چشمان یی راته پېغور که

چی را ښکاره شی زړه می نټلی دی

(۱) ښن: سیراسی.

(۲) ښن: خو نذر ونه.

(۳) اصل: دغم کانی می په خونه پریوتلی دی

* دا څلور یزه د ښایسته خان له جونګ نه نقل شوه

۳۱

د اسرې لمبې مې په تندې بلې دى تندې مې موځې کولې مې چلې دى
خوشحاله لې نشته د عاشقا نو دهجر هسې ناتارې چلې دى (۱)

۳۲

برايې شپه مې يو خوب لېدلې دى
که رب وېتېا که به مې ښاغلي دى
وايم عيسى دى راته خبرې که
«که» «شاه قلندر» ميرار اغلي دى (۲)

۳۳

هجرانه تاچې زنگون و هلې دى
مې دې په خونه زما نيولې دى
نور څو ک هم شته دى په دې و بجاړه کي
«که قلندر» دې تنها موندلې دى (۳)

(۱) ښ: خوشحالي نشته شاه قلندر د هجران هسې ناتارې چلې دى
(۲) ، (۳) داد وې څلور پزې ده لا بيايسته خان له جونگه نه

نقل شوى .

۳۴

٢ تر زنی تهری دزلفو خو کی دی

تر گل ختلی دبوراً نو کی دی

دا «قلندر» دی، مـیـراصفت که

که په چمن کی دبوراً کو کی دی

۳۵

گل دگلا بو غبار پرې با نـدی

که خط پر مخ دی د صنم با نـدی

حسن کمال دی زوال به مومـی

دغم غبار سی خاطر کیء (۱) لاندې

۳۶

نصیب راو کړې چا ری نا پسندې

د سیند په غاړه مـر شوم لد تند ی

که میرا راشی د هندله لوري (۲)

ها له به وایم نصیبه رندی

(۱) ین: که، (۲) ین: د هندله زیه

۳۷

د عا شقا نو بڅری (۱) دې خواري

چی بی قرار د روسی (۲) همیش په لاري

که دې د اوصل چپر ته روزی شو

هاله به وایم چی د «قلندر» یاري (۳)

۳۸

سحر سبا شو پتیر ی سـتوری

خبر را نـغی د یـا ر د اـوری

(۱) اصل: برخی (بن).

(۲) بن: چی بی قرار دی.

(۳) بن: که دې د اوصل روزی شه

هاله به وایم «قلندر» دیرا یاري

قا صده ورشه خبری راوړه

پسی می سپین شوه د مترگو توری

۳۹

اخونده ته چی هسی جفا کړې

تقدیر د خدای به بدل په دا کړې

که ژوندی یوه بیا دی می نشته

مجنون په کومه لیلی شهیدا کړې

۴۰

بېلتونه (۱) ته چی دارنگه تاخو نه کړې

اشنا به لېرې په هېوا دونه کړې

میرادې هلمه په هندبر ات کی (۲)

او «قلندر» ته (۳) ولې عذرونه کړې

(۱) بیر : هجرانه، (۲)، بن : که (۳) بن : اوس قلندر.

۴۱

د غم آسمان می په سحر نړی
بیا می په سرکی ما غزه ایشیری
قیامت قایم شه په دامت کی
شاه قلند رنه ، سیرا بېلېږي (*)

۴۲

پاس په تندۍ می آسمان نړی
له تا وه جو شه ما غزه می لو بږي
که ته را درو می تلوار راو کړه
په تش کا ته دې رنځور به کږي

۴۳

دیار مخ دی له حجابو را نما نږي
که آفتاب دی په اوریخ کی راښکارېږي

* داغلو ریزه د سلا بیا یسته خان له جو ننگ نه نقل شوه .

دز لښو تر حلقو یی مخ ښکار یـږي

که په توره شپه کی شمع ده ځلیري

۴۴

خوشحالی مه کړه غم به دې زیات شی

څو کچی چو کی که کوریی میرات شی

میرا صا حبه خبر یی وا خله

«قلندر» درومی نیت یی د سوات شی (۱)

۴۵

چی دې هجران دی را با ندي ایښی

رقيب دې یا ره له ما نه کوښی

(۱) دا څلور یزه د ښایسته خان په جونګ کی داسی راغلی ده.

خوشحالی مه کړه غم دې زیات شه - چی څو کیی کاندی کوریی میرات شه

خبر یی وا خله میرا هه یا ره - قلندر درومی نتي د سوات شه

د بدن د مخ دې را ته ښکاري کړه

زه «قلندر» دې په درې اړخه (۱)

۴۶

زما د لبره د خا وروخت شوي

په تور اجد کی را څخه ښت شوي

دا (تا) چی مخ کړ و تور لحد ته

له «قلندر» کویا په څت شوي

۴۷

که رانه (۲) لېرې په بل هېواد یی

په هر ساعت کی زما په یاد یی

آرام می ورکېشه بی تا میرا هه

که زه ستا هیږیم زماته یاد یی (۳)

(۱) ښی: زه قلندر دې میرا پری اړیښی.

(۲) اصل نه.

(۳) دا غلوریزه د ښایسته خان له جونګ نه نقل شوه.

۳

يُؤَيِّ

۴۸

ز ساد لبره په شان د گل یې

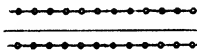
ژړه سی بوستان دی ته سی بلبل یې

سیرا روان شه «قلندر» ژاړی

ر به په ژړا (بی) سترگی گل گل دی (۱)

(۱) د ا غلو ریزه د ملا پها یسته خان له خطی جوړه ک

نه نقل شوه.

«۱»

۹۴۹

۱

مخ دي خراغ دی ظلمت دي هجر
عاشق پر سپاندى (۱) جلیا بی خیکر
خنکه به خلاص شی هجران دي اور دی
مدام پرسوخی عاشق په فکر (۲)
«قلندر» پر شو په دېر افسوس کی
درتلاى خونه شی وړیت بی صدر (۳)

«۲»

۹۵۳

۱

اشنا که هر خوله مترگود و رارم
مدام دایم یی په زړه حضور لرم

(۱) اصل: عاشق پری سواندى (شین)

(۲) ین: خرنکه به خلاص شی هجران اور دی

مدام پری سوزی مهجور دي په زړه

(۳) ین: قلندر مېشه په دېر ارمان کی — مدت یی تېر شه وړیت شه صدر

بی له دیدنه پکی ورتیوم

بی تا دلبره وطن تنور لرم

سترگی می دواړه په ژړا سرې کړې

لیسه زه دواړه په مخ ناسور لرم (۱)

سحر ژړای (۲) په زړه ښه لگی

«قنندر» ځکه په زړه رنځور لرم

۹۵۵

«۳»

۴

زه په حجاب کی مدام په دوک یم

عالم حجاب دی زه بدسلوک یم (۳)

که حجاب ورک شی عالم به راشی

زه تل ممکن یم هسی په کوک یم (۴)

(۱) ښ: دواړه لیه می په ژړا ویاسته - چشمانی دواړه په مخ ناسور لرم

(۲) ښ: بدسحر ژړا .

(۳) ښ: زه ځکه په داسلوک یم

(۴) ښ: ممکن همپش هسی په دوک یم .

که میرامیروی هاله به راشی
زه «قلند ره» بی مدام مملوکنیم (۱)

«۴»

۹۵۹

۱

ر به هجران کرم زه بی طاوئه
چی می بهزار کرم زه له قوتنه
د میرا سینه دغم دانه شوه

آدم بی کوز کرم زه له جنتنه
«قلند ر» لکه په ورت ورت ژاړی
چی بی مهجور کرم له خوب صورتنه *

«۵»

۹۶۲

۲

زما دصبر بېړی بی دوه کړه
دهجر مسمی نا تا ره چله ده

(۱) یش: که میرا میردی معنی یی را که
نور زه قلند ری په دوه کونه مملوکنیم
*داتوته دملا بنایسته خان له خطی جوړنگ نه نقل شوه.

زه چی ده پر ژاړم په صحبت کي ژړا می بخږه داله از لده
 کړ یوان په دینوسو رآلوده کړم ښادی می واړه په غم بدله ده
 قاصده ورشه خبری را وړه چی دتللو عده یی کله ده*
 «۶»

۹۶۶

۴

(ته) کچ ابرویی (ته) کچ رفتار ه
 پری چهره یی او ماه رخساره (۱)
 پر غریبانوڅه خو نظر کړه
 خلته تا کړه واکه بیما ره (۲)
 خوار «قلندر» دې په واویلا کړم (۳)
 پیرا نظر کړه د رب د پاره

* دا تو ته دملا ښایسته خان له خطی جونګ نه نقل شوه.

- (۱) ښ: کچ ابرویه یی کچ رفتار ه - پری چهره و ماه رخساره
 (۲) ښ: څه خو نظره کړه پر غریبا نو - خلته درسته تا کړه بیما ره
 (۳) ښ: کړ

«۷»

۹۶۹

۴

دواړه (۱) چشمان يی ورژنی زړونه

مخکې بلبل شو په چغارونه

د لاسه يی نه کړې زما جانانه

خاکه مخکې تا کړه مفتونه (۲)

زه قلندر به (۳) هاله بنا دی کړم

که میرا راشی له هیوادونه

«۸»

۹۷۲

۵

ناست د فلک یم په جهازونه (۴)

پسی می ترک کړه دیراسبا بونه

(۱) ښی : دوه

(۲) ښی .. مخکې پرې وپړه هزار معجنونه

(۳) اصل : زه قلندری (ښی)

(۴) ښی : ناست یم د فلک په جهازونه

ز مکه آسمان به به تجله که

که مخ بنکاره که له حجابونه

زه «قلندر» دې میرا بتر کړم (۱)

رب دې واصل کړه میرا مجنونه (۲)

«۹»

۱

۹۷۵

نن می په زړه کې فرياد انبار دی

چی اشنا تللی په بل د یار دی

هاله به وایم که یارسی راشی

د فراق غم بی به ما ایسار دی

که میرا راشی متا په کنار کی

«قلندره» نوم دې دمیر هزار دی (۳)

(۱) بش : زه قلندر دې ورك كړم میرا هه.

(۲) بش : له دې مجنونه.

(۳) اصل : شی.

« ۱۰ »

* ۹۷۸ *

* ۴ *

اورد هجران دې رابا ندى بل دى
تندى مى سوزى لېر سون مى جل دى
خبر مى واخلة مېرا صا حبه
كهزه دريا د شو م وروستى محل دى
قلندر لار شو د بكليو مير
سوزى پېر پېر خه هجران پېر تل دى

« ۱۱ »

* ۹۸۱ *

* ۴ *

د ابيگا ه شپه مى يو خوب ليدلى دى
كه رب رشتيا كى عېشه مى بناغلى دى
وايم عيسى دى راته خبرې كه
كه قلندر له ميرار راغلى دى
نورغوك هم شته دي په دې ويچاره كى
كه شاه قلندر دې تنها موندلى دى

« ۱۲ »

۹۸۴

۴

د حسن وار دې اشنا تېر یري

جفاله تا نه او س نه بیا ئیري

درب د هاره له جفا واوره

کل چی شی مرا می بوی یې زیاتیري

قیامت قایم شو په دازمان کی

چی له «قلندر» میرا بېلیري

« ۱۳ »

۹۸۷

۵

زما په سر کی ما غزه ایشیري

و جود می محکمه تمام لږ زیږي

داد راله را کړه زما د لبره

روح له جسد زما بیلیري

زه «قلندر» دی بی عذره سپه کیم
شرم حیادی له رب نه کیږي (*)

«۱۴»

۹۹۳

۵

نن سې د زړه څخه تنه او پرې کیږی

چی سیرا درومی له مایلی پری (۱)

زه یم په وصل دهجران خوشحاله

شیرد هجران دی هرمانه پری (۲)

چی له میرا بیل شوې نور «قلندر»

تروستا به څنگه ساعت تیر پری

پدا توتو ته د سلا پناېسته خان له چونگ نه نقل شوه.

(۱) ېښ: زړه سې را خوړیږي.

(۲) ېښ: زه د میرا په وصل خوښ وم — شیرد هجران راته نه پری

(۳) ېښ: چی سیرا بیل شه شا «قلندر» ستا ترولا څه شکل ساعت بدایږی

۱۳۴۵/۹/۷

« ۱ »

دقلندرد دیوان ترچاپ وروسته، ځینې نورې خبرې هم را پیدا شوې، چې راوړل یې ددغه دیوان په تعلیق کې یې گټې نه وې، اوله لوستونکو سره یې مرسته د شاعر په پېژندنه کې زیاته وه، نو ځکه دالزامه وبلل شوه، چې دغه مواد په تعلیق کې راوړل شی.

د سکندر خان خټک (۱۱۱۶ هـ ق ژوندی) په دیوان کې یو بیت

داسې موندل کیږي:

د سکندر د قلم خونده که یې ترخوله شی

قلندر به خپل قلم په د کن مات کا (۱)

ددې بیت په حاشیه کې لیکل شوی دی: « د پښتو یو شاعر چی په خټه اړیدی یاد پری » دلته خبره داده، هغه قلندر نومی شاعر چی د پښتو په ادبی تحقیقاتو او تاریخونو کې د قلندر په نامه مشهور دی، د حمید بابا (۱۳۸۱ هـ ق ژوندی) شاگردی منی، او په دې توگه یې ژوند تر ۱۱۵۵ هـ ق وروسته اټکل کېږی، او هغه قلندر شا عر چی سکندر یې یادوی او دامتوگنی لخوا یې د کن بڼی، دیوولسم قرن داواخواو د دولسم قرن داواخواو شاعر معلومېږی چی اړیدی قلندر یې نه شو بللای. بله خبره په دې برخه کې د احم ده، چی د اړیدی قلندر سقط الراس خود پښتو ادب محققینو د بارې او جمرود توابع ښوولی دی، چی د ادغه خبرې ددی په مقدمې په پیل کې راوړی دی.

(۱) وگورۍ! د سکندر خټک دیوان ص ۴۹، د ۱۹۶۲ ع کال

د پښتو چاپ د دوست محمد خان کامل په مقدمه.

بیاغلی اثر کبیلی دی، چی دغه قلندر (په دکن کی اوسیدونکی) شاعر
 په قوم یوسفزی ؤ، او په دکن کی اوسیده. د مرگ کال یې یوځای
 ۱۰۹۷ هـ ق کال په موضع زانیزی سوات کی ښی (۲) بل ځای.
 یې دمرگ کال ۱۱۰۰ هـ ق څرگندوی (۳).

* *

دکامیدافغانی ددریم چاپ په پیل کی چی کومه مقدمه کښل
 شوې، ددې مقدسې دقلندر په بحث کی په اړیدی قلندر بحث شوی، او بیا
 داشرفخان هجری دمعاصر قلندر هغه غزل چی داشرفخان په مطبوع
 دیوان کی راغلی هغه هم رااخیستل شوې، اود دغه بحث په پای کی
 کښل شوی دی: «څرنگه چی قلندر اړیدی خان د عبدالحمید ماشو خیل
 شاگرد او پیرو بللی دی، اود عبدالحمید ژوند تر ۱۱۳۸ هـ ق پوری
 رسیدلی دی. نو که دقلندر چی له هجری سره مشاعره کړی ده، اړیدی

(۲) وگورۍ! اباسین سجدله د ۱۹۶۶ع کال دجون گڼه ص ۳۲

(۳) وگورۍ! رحمان شاعر انسانیت ص ۲۶

قلندر وی، نودده دژوندانه بهارداشرف هجری دخزان سره سم دی، چی
دی بیا خلو بیست پنځوس کاله نورهم د عبدالحمید ماشوخیل تر وفاته
پوری لیا دهغه تروفات وروسته هم پایی او عمری تر ډیرو کالو تیر پری، په
دې صورت دی هم داشرف خان هجری او خوشحال خټک او هم
د عبدالحمید ماشوخیل او دهغه دوردنوروشاعرانو معاصر کیږی...» (م)
په دې اقتباسی توتبه کی تاسی ووستل چی د قلندر اپریدی دژوند په زمانه
او همدارنگه دده دپیژندنی په باب څه شکوک څرگند شوی دی هغه
قلندر شاعر چی د خوشحال (۱۰۲۲ - ۱۰۰۰ ه ق)، هجری
(۱۰۳۳ - ۱۱۰۶ ه ق) او سکندر خان (۱۰۶۸ - ۱۱۱۶ ه ق) معاصر
دی، دائر دلیکنوله سځې په خټه یوسفزی او د سرگ کال یې ۱۰۹۷ ه ق
یا ۱۱۰۰ ه ق ینوول شوی. او اپریدی قلندر دژوند زمانه له ۱۱۵ ه ق
وروسته ده، اولته دهیڅ شک ځای نه پاتیري چی دغه دواړه بول
شاعران دی، او ټکنی کیدل د دواړو شاهرانو په بیلتون کی هیڅ ځای

نه لری، په همدې بنا دلته د ایا دونه وشوه ، چی د کلید افغانی دمقدمی
لومړنکی باید په شک کی ونه لویږی ، او دواړه شا عران باید
جلا کسان وېولی.

* *

د قلندر دغه دیوان د تدوین په وخت کی پوهاندر شاد راته د ایا دونه
وکړه ، چی د قلندر په ناسه هر شعر باید په دې دیوان کی داخل نه کړې ، لکه
چی د پښتو په قدیم ادب کی پرته له دغه قلندر په چی له سیراسره میښه لری ، او
د پښتو په ادبی تحقیقاتو کی په اړیدی سشه وردی ، دوه تنه نور قلندر
نوسی شاعران هم تیرموی دی . ما هم دخپل استاد په سپارښتنه له
نورو مجموعونه صرف هغه شعرونه واخیستل چی د سیرا یادونه هم پکی
موندل کیده ، او د مسخوطی شعرونه خوشوټول را وړی وو . کله چی
دیوان چاپ شو ، زما پل استاد ، پوهاندر عبدالحی حبیبی دغه
دیوان کتلی ؤ ، یوه ورځ یی راته وویل : زه فکر کوم په دی
دیوان کی پخینی داسی شعرونه هم شته ، چی دهغو نورو قدیمو قلندر

نومو شاعرانو دې وی. ځکه دغه قلندر چې په اړیدي مشهور دی، ځانته جلا سبک لري، او په هر شعر کې له خپل نامه سره د خپل محبوب «سیرا» نوم هم راوړی، او په دی دیوان کې ځینی داسې غزلې هم موموچې د دغه قلندر نه معلومېږي. سبک او رغبت یې د قدماوودی. ما چې د تعلیق د کټلو له پاره دیوان له سره بیا ولوست، پر ځینو داسې غزلو پېش شوم، چې سبک یې د استاد دوینا له مخې قدیم معلومیده، په دېوان کې دیوی غزلې مقطع داسې ده:

که په لاس کې یې کټې کړم دا برو یو
قلندر به د د هلی شاه جهان کړم (۵)

له دې بیته ښکاري، چې شاعر دغه غزله هغه وخت ویلې چې شاه جهان (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ هـ ق) په د هلی کې پاچاؤ، او د شاعر معاصریت ځنی ښکاري. که موږ دغه غزله د هغه قلندر چې د حمید شاګرد دی وګڼو، نو یې د ژوند زمانه دومره اوږدېږي، چې درایت لرونکی فکر

یې نشوای منلای . په دې توګه دغه یادونه دلی وشوه ، چی له
امکانه لیرې نه ده ، چی په همدې مجموعه کې دې د قدیمو قلندر
نو موشاعرانو شعرونه هم راغلی وی ، او دا خبره به هغه وخت بڼه
سپینه شی ، چی د هغو پخوانیو قلندر نومو شاعرانو دواوین زموږ تر-
گوټو شی . * * *

ماددغه دیوان د مقدسې له ۳۸ مخ نه تر ۳۵ مخ پورې د «ادبی-
لار» ترسرایک لاندې د نورو شاعرانو د کلام اغیزې د قلندر پر کلام
او همدا رنگه سی د قلندر د خاص سبک تاثیر پر نورو شاعرانو بڼو و لی
دی . ښاغلی حبیب الله رفیع چی د حبیب الله له خطی دیوان
(۶) نه دوی خلوریزې را نقل کړې وې ، ماته یې را وسپارلې او

(۶) حبیب الله د لوی احمد شاه بابا (۱۱۶۰ - ۱۱۸۶ هـ)
د زمانې شاعر دی . د دیوان یوه خطی نسخه یې د ډیلی په ملی سوزیم
کې تر (۱۸) لمبر لاندې خوندي ده ، او میکرو فلم یې د پښتو-
ټولنې په کتابخانه کې شته او اوس ښاغلی عارف غروال را نقل
کړې ، د حبیب الله پېژندنه په پښتانه شعراء ج ۳ ص ۵۹-۶۱ کې شوې ده .

دا یادونه یې راته وکړه ، چی دغه څلوریزې د قلندر د خاص سبک
شوراو جذب لری ، اود قلندر دولولو او سوزند شعر تراغیز لا ندې
وېلی شوې دی ، هغه څلوریزې دادی :

ترکل خوشبویه دستا جمال دی

له زمکې پورته په تیښت هلال دی

نظر د مینې په خوار حبیب کړه

چی خدای در کړی حسن و کمال دی

* * *

د یار غمونو په زړه زهیر کړم

چی یې د زلفو په تاراسه کړم

زه یې غلام یم دی می صاحب دی

په سر اومال زه کله تقصیر کړم (۷)

که چیرې دغه څلوریزې د قلندر په چاپ شوی دیوان کی له

۱۵۵ مخ نه تر ۱۷۶ مخ پورې دده له څلوریزو سره وکتل شی

(۷) د حبیب الله خطی دیوان ، میکروفلم .

بیکاره معلومېږي، چی حبیب الله د قلندر کلام لوستی دی، او دهغه اثرات یې ښه منلی دی. سر بیره پردې دده په غزل کی د قلندر د خاص سبک تاثیر هم لیدل کیږي، په دیوان کی یې دوی غزلې هم د قلندر په سبک او وزن پیدا کولای شو.

* * *

ما د دغه دیوان د مقدمې په (۲۲-۳۱) مخونو کی د میرا په باب بحث کړی، او هوری د پښتانه شعراء (ج ۱، ص ۲۵۴)، تاریخ ادبیات مسلمانان هند و پاکستان (ج ۳، ص ۱۰۶) ملی هنداری (ج ۲، ص ۸۳) او اولسی نکلونه (ص ۳۸) په حواله د میرا مړینه په هوات کی ښوول شوې ده. څرنگه د مقدمه کښنی په وخت کی د دیوان ټولې چاپی فورمی زما په واک کې نه وې، چی هلته د دیوان د داخلی شهادت په استناد دغه خبرې رد شوې وای. کله چی می د تعلیق له پاره دیوان

کوټ، او په ۷۵ مخ کی پر دغه بیت پېښ شوم:

د میرا د قبر لځای دی په لاهور کی

قلند ره پسی واخلمه لـته پـته

ددی بیت نسخه بدل په پای لیک کی د ملا ښایسته خان د

د خطی جونګ په حواله داسې ښوول شوی دی:

د میرا صاحب روضه ده په لاهور کی

قلندر په پسی واخله لته لته

د ادبی ستوری ښاغلی مؤلف هم دغه غزله چاپ کړې (۸)، او

دا بیت په دې کتاب کی هم موندل کیږي .

له دې بیت څخه ښکاری چی میرا په لاهور کی مړ دی، او

هوری پښخ شوی دی، او نورې لیکنې په دی باب د اعتبار وړ نه

دی، ځکه چی د قلندر تر خپلې وینا په دې مورد کی بل لکه سند
چېرې دی؟

یوبله موضوع چی په دې تعلیق کی باید خبرې وروکم، داده چی

په دې دیوان کی ډېراولسی اصطلاحات راغلی، چی په تفصیل سره یې

شرح کول ښه کار دی، خودا چی د ټولو مفصل راوړل خبره اوږدوی

(۸) وگورئ! ادبی ستوری ج ۱ ص ۲۵۸، ښاغلی حبیب الله رفیع

پښتو ټولنه. ۱۳۵۳ .

علی العجالة د ټولوله راوپو تېرېږم، او صرف دوی اصطلاحګانې یې لاندې له نورو ادبی نظایرو سره راوړم. دغه ډول اصطلاحات چې په پښتو دیوانونو کې راغلي، پوهاند عبدالشکور رشاد په خپل «ادبی قاموس» (۹) نومې اثر کې شرح کړی، او د هرې اصطلاح ادبی نظایر یې د پښتو مختلفو دیوانو څخه راټول کړي دي.

ددغو اصطلاحاتو په باب یې درې مقالې د خپل خاص لور له مخې ماته راکړې، او ما د زېري د ۱۳۵۶ کال په دریو بیلا بیلو ګڼوکی خپرې کړې.

مادلې هم ددغو اصطلاحاتو شرح د دوی په مرسته کړې، او په ډېره مهربانۍ یې خپل ټول کړي مواد راکړي دي زه په دې برخه کې دغه دوی اصطلاحګانې څېرم: ۱ د هوسی د ښکېر برات ۲ له زانو وکتوري غوښتل

(۱) د هوسی د ښکېر برات:

د هوسی پر ښکېر برات ورکول محال کار ته د چا ګمارل یا په درواغو

(۹) د پوهاند رشاد «ادبی قاموس» ډېر مغتنم اثر دی، خو متأسفانه

تر اوسه نه دی چاپ.

اومخالو وعدود چا زړه ښه کولو ته وایی (۱۰) د قلندر دیوی غزلې په پوه
بیت کی دا اصطلاح داسی راوړل شوی ده :

هم زما د قتلولو د عاگړی دی

دا هو په ښاخ کوي زما برات (۱۱)

د نورو پښتو شاعرانو په دیوانونو کی هم دغه اصطلاح کارول شوی

ده، اشرف خان هجری (۱۰۳۳-۱۱۰۶ هـ) ویلی دی :

دهوسی په ښکر برات دوصل مخ شه

چی راهوری ترندی ونړېدا (۱۲) شوم

(۱۰) وگورۍ ! زهري، د ۶ ۵ ۳ کال ۱۶ گڼه د پوها ند
رشاد مقاله .

(۱۱) دیوان قلندر ص ۱۱

(۱۲) نړېدا په هندوستان کی دیوه رود نوم دی، چی له ختیزه

لویدیز لوری ته بهیږي او منځنی هندوستان له جنوبی هندوستانه بیلوی

(وگورۍ ! زهري د ۶ ۵ ۳ کال ۱۶ گڼه د پوها ند رشاد مقاله)

دحمید بابا (۱۳۸ هـ ق ژوندی) د یوی غزل په یوه بیت کی
هم دغه اصطلاح موندل کیږی :
دهوسی په ښکر برات زما سطلب شو
هوسی نشمه نیولی دهنو په دو (۱۳)

۲- له زانو کتوری غوښتل :

دغه اصطلاح دیوه عبث اونه پوره کیدونکی امید ساتنو له پاره
استعمالیږی (۱۴) دقلندر په یوه بیت کی دا اصطلاح داسی کارشوی ده :
له خوبانو چی کوم دو فا طمع
کتوری غواړم دزانو له قطارزه (۱۵)

درحمان بابا (۱۳۲-۱۳۸ هـ ق) په یوه بیت کی هم دغه
اصطلاح راغلې ده :

(۱۳) وگوری! دراو مرجان ص ۷۴

(۱۴) وگوری! ظفر اللغات، ص ۵۳۸، دپښور چاپ .

(۱۵) دیوان قلندر ص ۹۲

تعلیقات

لکه و ورکي کتوري غواړي له زانو
 په داهسي پوچ گوښي پي اعتبارشي (۱۶)
 حميد بابا (۱۳۸ هـ ق) ويلی دی :
 لکه خوک چي کتوري غواړي له زانو
 هسي شان شوه د وفاتمنا پوچه (۱۷)
 کاظم خان شيدا خټک (۱۱۹۴ هـ ق مړ) ويلی دی :
 چي له زانو کتوري غواړي وگړي
 اثرنشته د جشميد له انجمنه (۱۸)

-
- (۱۶) درحمان بابا ديوان ص ۲۳۱ .
 (۱۷) وگورۍ! در اوامر جان ص ۲۱
 (۱۸) وگورۍ! دشيدا ديوان ص ۸۸

((۲))

د قلندر د دیوان د سریزې د ۹۱ مخ په حاشیه کې ما کښلی دی، چې
د دغه دیوان په تعلیقاتو کې به زه د قلندر جان او میرا جان د نکل په
خصوصیاتو او نارویوه خپرنه کوم. دهغې وعدې له مخې دادی په خپلو
خبرو پیل کوم او هغه نکل خپرم.

زموږ په مختلفو پښتني سیمو کې ځینې کیسې او نکلونه شته، چې
موضوعات یې اکثراً عاشقانه، یا هم خرافې او کله کله هم د پښتني

ماحول د ځینو ملي قهرمانانو په کارنا سوپورې اړه پیدا کوي. دغه کیسی
 ځینی په خپلو سیمو کی مشهورې دی ، او د ځینو هم شهرت دومره ډېر
 شوی ، چی په اکثر وېښتنی سیمو او یا گرده پښتونخوا کی خورې شوې دی.
 دغه ملی کیسی دخپلو محتویاتوله پلوه د پښتنی کلتور او عنعنو او
 دودونو په انځورولو کی ډېرې مرستندوی او مؤثرې دی ، اود اجتماعي
 تاریخ په کښنه کې ډېره استفاده ځینی گیری . زموږ په دغو کیسو کی
 چی محققین ، فوکلورستان اودادیاتو څېړونکی یې ملی کیسی بولی
 یوه هم «د قلندر جان او سپر جان» کیسه ده .

ددغو دوو ملگرو د ښی داستان (ددوی مینه په مختلفو ډولونو
 تعبیر شوې ده) په زیاترو پښتنی سیمو که خپوردی ، او پښتانه نکل چیان
 یې په حجرو او د ډبرو کی خلکو ته وایی .

موږ ته د دغه داستان دوه روایتی شکل معلوم دی ، لومړی شکل یې د پښتنی
 فولکلور پیاوړی خدمتگزار او اښاد استاد محمد گل نوری (۱۳۹۳ هـ ق مې)

په خپل مهم اثر ملی هیند اړه (۱۹) کی ضبط کړی دی، او بل یې هغه شکل دی، چی زموږ معاصر نومالی فولکورېست استاد پروفیسور سیال کا کر په گوته کی دخلکوله خولو لیکلی دی (۱۹).

د داستان دواړه روایتی شکلونه یو د بله ډېر توپیرونه لری، اوحتمی یو د بل عکس دی. د مثال توگه استاد زوری په داستان کی لیکي، چې قلندر جان دیوه خان زوی ؤ، دې خان، دوی ماینی درلودې، چی یوه گرانه اوبله ناگرانې وه، قلندر جان د گرانې بڼجی زوی ؤ، چی پلار یې مړ شو، نو قلندر جان اومور یې د سیر نیو ورونوله لاسه خوراپه عذاب شول، اود دواړه (سور او زوی) داسې سره خوښه کړه، چی یو بل مخای ته ولاړشی. هماغه ؤ، چی پلمی سیمی ته سره ولاړل، اوقلندر جان له میرا جان سره په مسجد کی اشنا شو، میرا جان هم دیوه خان زوی ؤ.

(۱۹) وگورئ! ملی هیند اړه، ج ۲، ص ۷۸-۸۲. دغه نکل لوسړی نکل په کابل مجله کی خپور شوی دی اود دغه کتاب په هغو چاپونو کی چی په پېښور کی شوی نه دی راغلی.

(۲۰) وگورئ! پښتونکلونه ص ۳۳-۳۸ (مسوده)

له یوې سودې وروسته بیا له قلندر جان نه میراجان سرور شو ، او
میراجان مخینی ولاړ . او قلندر جان پسی سرگردان گرځیده .

بلاخره قلندر جان سوات ته پسی ولاړ ، او هلته دده دهجر په
غمونو کې ناروغ او مړ شو ، چی میراجان خبر شو سوات ته پسی ولاړ ، او دده په ویر
او ماتم کې دی هم و مړ ، او دواړه په سوات کې د یوې غونډۍ پر
سربڅ شول .

ښاغلی سیال کا کړ ، چی د دغه نکل کوم شکل خوندی
کړی ، هلته واقعات برعکس دی . هغه څه چی استاد نوری په
نکل کې د قلندر جان په برخه کې را وېی ، ده بیا هماغه
واقعات او جریانات د میراجان په خصوص کې ضبط کړی دی . البته
د نکل په دواړو روایاتو کې یو څه اختلافات لیدل کیږی .

په دې نکل کې د پښتو د زیاترو شفاهی نکلونو * په خیر « ناري »
 (۲۰) هم خوندي دي. دغه ناري د نورو نکلونو د نارو په خیر جوړښت
 نه لری ، بلکه د څلوریزو په کالب کې ویل شوې دی ، چی ځینی
 یې په دیوان کې هم راغلی دی ، زه دلته د دغو نارو ټولې نمونې
 ضبطوم ، لومړی د قلندر جان او بیا د میراجان ناري راوړم ، دلته
 در ديف مراعات نه دی شوی :

(۲۰) په پښتو شفاهی ادب کې موږ د نکل پر نارو سربیره
 د هوتکو ناري ، او داتن ناري هم لرو ، چی گران رفیع په خپل
 اېتکاری اثر د خلکو سترگی لومړی ټوک طبع ۱۳۳۹ کال معرفی کړی
 دي. همدا رنگه د دغو نارو بل ډول ښاغلی سیال کا کر د ستر-
 خیلې نارو په نامه دخپل مهم اثر پښتو او پښتانه په پښتو سهیلی نڅوا کې په
 ۳۲۴-۳۳۴ مخونو کې ضبط کړې دی (طبع ۱۹۷۷ کونه).

* د پښتو د شفاهی نکلونو یو لارښود ځوان لیکوال ښاغلی پتنگ
 په پلوشی مجله ۴ ګڼه کې مفصل کښلی دی ،

د قلندر جان ناري

که درختی درختی د پلک درختی

آشناسی ولاړه شومه بد بختی

که سی دومان دی ، که د پنهان دی

له دوی به راشی مالړه سختی

* * *

که راشه راشه ، دلبره راشه

زه دې غلام یم ته سی آغاشه

پار دې پر شوخو سترگو مین کړم

بیا راته وایې له ما جلا شه

* * *

که ولاړه ، ولاړو له کنده وگي

زما یارانو ، زما دوستانو

دعا دخیر را پسې کا ندی

خدای خبر دی ، چی بیا به راشو

که دورې، دوری د فلك دوری

زرگی می چوی داستا بی غورې

یار می جلا شو، نه راستو نیږی

زما داسوی نارې نه اوری

* * *

میږې لابی دی، چی سخ پرکورخی

بد قلندر دی، چی مخ پرچولخی

چول می پرغبرگوسترگو قبول دی

ترچول بد تر وای د یار بیلتون دی

* * *

که اوردی، اوردی هجران دې اوردی

زه قلندریم هکمی می کوردی

دا ور په سونگ د چارضا ده

رضا می نه ده را باندې زور دی

* * *

که باده با ده د سها ر با ده

بی پروادرو می له ما نا باده

مدا ردې نشته چی و در پری

پر میراجان سی ډېر سلام وایه

که مچینی، مچینی، مچوریه مچینی

احوال سی یوسه د یارتر سیمې

پر میراجان سی سلام ووايه

قلندر خوری ویء دزرگی وینی (۲۱)

که ستوری ستوری دآسمان ستوری

سلام می وایه د یار پر لوری

چی هلمته ورسې نوو رته وایه

چی یاردې خوری دسترگو توری (۲۲)

(۲۱) دغه ناری دملی هینداری ج ۲ نه اخیستل شوې دی .

(۲۲) دغه ناره دپښتو نکلونه نومی کتاب نه اخیستل شوې ده .

د میراجان نارې

کښت دې شین کپړه بیمار یمل کپړه
 غنم دې سن او خر و ار کپړه
 زماله یا ره احوال دې راکیء
 بل پر ایمان دې د پر فضل کپړه

هوسیه و خورې دسترگو توری
 پر لوړ ولاړه ښکار یا ن گوری
 ښکاریان لاکله دگور بند یان شوه
 خزې ولا پرې دی تشی توری

که خاصه ، خاصه دلپره خاصه
 خیمه د بخت دې دلور دپاسه
 ستاد اجل سپاهیان چی را غله
 زیرک بی وخت خیمه پر یاسه

د سوات په سر کی زما دلبر دی

دی په بیاست کی شمس و قمر دی

یا را نوراشیء، که د بدن کاندیء

د یار د بدن خو، حج اکبر دی

خدایه دازمکه پاره، پاره کی

پر دیس لالی زما راته بیکاره کی

په بیلتانه کی الوی مکتوب شوم

یو واری دید بیا راسره وکی (۲۳)

دغه نارې اود نکل لاندیز چی تاسو لوست په دیوان کی له موجودو

شهادتو نوسره سل په سلو کی نه تطبیقوی، اوله دې څخه بیکاری، چی

په نکل کی تصرفات ډیر شوی دی.

د قلندر د ژوند په زمانه ما د دغه ديوان د مقدمې په (۱۵-۱۹ مخونو) کې خبرې کړې دي. هلمته مې د پښتو ادب تاريخ د محققينو د کښنوله مخې دده د ژوند زمانه ښوولې ده، خو يو اثر چې هورې له ما نه پاته ؤ ، هغه دپوها ند عبدالحي حبيبي « لغة البشتو » نومی اثر دی، چې اوس يې درې ترجمه د محمد هوتک د نما نيځني د غونډې په وياړ د کابل پوهنتون، د ادبياتو او بشري علومو د پوهنځي له خوا چاپ شوه. استاد په دغه اثر کې هم د قلندر د ژوند زمانه تر ۱۱۵۰ هـ ق کال وروسته ښوولې ده (۲۴)

ما د ديوان د مقدمې په اولولو سره مخونو کې د هغو ماخذو يادونه کړې، چې قلندر يې په قام اهر يدي بللی دی. بيا غلي ظفر-کا کاخيل هم په ظفر المغات کې دی په قام اهر يدي بللی دی (۲۵)

(۲۴) وگورئ اللغة البشتو، ص ۶۲، د فاضل استاد بينوا په زيار

د ۱۹۶۵ع کال د قاهرې چاپ.

(۲۵) وگورئ ظفر المغات د مقدمې ع مخ، د پېښور چاپ.

د دیوان د مقدسی په (۷۷-۸۸ مخونو) کې د قلندر د ادبی شهرت
 ښوولو په ترڅ کې ددوی د سینی د قصې شهرت هم ښوول شوی دی مگر
 هلمته دیو بل پښتانه شاعر چې دیوان یې په شوروی اتحاد کې دی، له یادونو
 موږ نه وو خبر، اودادې په دې تعلیق کې پرې گړپړو: ښاغلی کوشیف دی
 چې دلنیز گراډ د ختیځ پېژندنې د انستیتوت د پښتو نسخو کوم فهرست
 خپور کړی دی.

نو د عبد الرحیم هوتک د دیوان (۲۵) د معرفي په ترڅ کې لیکي:
 د عبد الرحیم د دیوان په پاڼو کې د میرا قصه هم راغلي ده (۲۶)

(۲۵) د عبد الرحیم هوتک د دیوان یو خطي نسخه په دېښور کې ده
 او یو نیمگړې نسخه یې د استاد بینوا په کتابتون کې ساتل کیږي.
 چې اوس گران رفیع د «سره غره گلونه» په نامه منتخب کې خوندي
 کړې ده.

۱
 د دیوان د مقدسی په (۷۷-۸۸ مخونو) کې د قلندر د ادبی شهرت

- ۳ -

ما غوشتل، چي ددغه ديوان د خينو گرانو اغا تو حل هم
 د ديوان په پای کي ورکړم، نوسی ددغه ديوان دلغا تو
 يو فرهنگوتي تيار کړ خو ننگه د تعلیقا تو منځونه زیات شول،
 او د ديوان په وقایه کي د ډیرو نورو منځونوله پاره مخای
 نه و پا ته، نو مخکه د فرهنگ له پاره مخای پاتې نه شو
 او د مصرف د زیاتوالي په غرض مو بله پښتني هم ورته نشوای
 چاپو لای. هیله ده، چي گران لوستونکي به زما په
 معذرت ومني، او په راتلونکي کي به زه دغه فرهنگ
 نشریه کي خپور کړم.

- ۴ -

د قلندر پهد یوان کی زسورله زیات دقت سره سره
 بیا هم ځینی چاپی تپروتنی اود توروالو تنی شوې دي
 چی محترم لوستونکی به د مقدسی اومتن ترلوستود مخه
 دهغو په سمون ځای زهیر کړي.

کړښه	مخ	سم	ناسم
۱۶	۱۹	تعلیقا تو	تعلیقا نو
۱	۲۴	خو برو	خو برو لو
۱	۲۴	په ځینو تاریخونو اود	په ځینو تاریخونو
۸	۲۵	داد بیات	داد بیات

۲۴۱۱

۱۳	۲۸	میرا صاحب	میرا صاحب
۷	۳۲	چی لوړه	چی وړه
۱۴	۳۳	د دغو پیښو	د دغو پیښو
۹	۳۵	څه تاثیر لري	څه تاثیر لري
موضوعات په خپلو شعرونو کی راوړي			
موضوعات او احوالونه په خپلو شعرونو کی هم راوړي			
۱۰	۳۵		
۱۸	۳۵	انعکاس	د انعکاس
۳	۳۶	چی هغه وخت د چی	چی هغه وخت د اجتماع
۴	۳۶	اود اسړی په دی	اود اخبرې سړی په دی
(۱۰۴۲ - ۱۱۲۳ ه ق) (۱۰۴۲ - ۱۱۲۸ ه ق)			
۷	۴۱		
۱۰	۴۶	هم ځینود قلندر	ځینود قلندر
۱۱	۴۶	او هغه یادونی	او هغه
(۱۳۹۶ - ۱۳۲۰ ه ق) (۱۳۹۳ - ۱۳۲۰ ه ق)			
۱۲	۴۹		

د ۵۳ مخ په څلورمه لیکه کی « ملایسته خان » د
جونګ وړو کی عنوان پاتی دی.

۱۶	د ملایسته خان	د ملایسته خان ۵۳	
۱	مخ دی	مخ دې ۵۳ (متن)	
۲۰	د عقل لیکه	د عقل کلمه ۶۳	
۱۳	سوته	صوته ۷۳	
۱۳	د اکلمه	د اکلمه ۱۰۸	
۱۱	کا دی	کا ندی ۱۱۰	
۱	پر گری فتار	پرې گری فتار ۱۲۵	
۳	لو کی	نو کی ۱۵۰	
۱۳	غوله	خوله ۱۵۲	
۹	بلی	ب ا ۱۵۶	
۴	د ایم غلی	داغلی یم ۱۵۷	
۵	قلندری د	قلندر دې ۱۶۱	
۳	عده یی	وعده یی ۱۷۸	

COLLECTIVE WORKS
of
QALANDAR

Introduction and Editing

BY

Z. Hewadmal

PUBLISHED

BY

PUSHTU ACADEMY

Government Printing House

1977